

EVOLUȚIA MIJLOACELOR ȘI A CHIPULUI
DE FĂPTUIRE A RĂZBOIULUI DELA
MOARTEA LUI ȘTEFAN-CEL-MARE
PÂNĂ LA ACEA A LUI MATEI BASARAB

V

STRATEGIA

DE

GENERALUL R. ROSETTI
MEMBRU CORESPONDENT AL ACADEMIEI ROMÂNE

BCU Cluj / Central University Library Cluj

MONITORUL OFICIAL ȘI IMPRIMERIILE STATULUI
IMPRIMERIA NAȚIONALĂ
BUCUREȘTI

1933

	Lei
ANDREI RĂDULESCU. Juristul Andronache Donici.	30.—
G-ral R. ROSETTI. Războiul dela moartea lui Ștefan-cel-Mare până la acea a lui Matei Basarab. II. Organizarea.	25.—
ION I. NISTOR. Decorarea lui Avram Iancu și a camarazilor săi.	55.—
ANDREI RĂDULESCU. Asemănări între ideile primitive ale poporului din Bretania și ale poporului român.	20.—
TOMUL XII (1931—32):	300.—
ANDREI RĂDULESCU. Influența belgiană asupra Dreptului român.	25.—
N. IORGA. Un pact de familie și o nuntă domnească în 1587.	7.—
N. IORGA. La cronologia vechilor Domni moldoveni.	5.—
N. IORGA. Pretendentul Nicolae Basarab în Elveția.	5.—
ION I. NISTOR. Opera d-lui N. Iorga.	10.—
ION I. NISTOR. Un român iscoadă la 1683 în tabăra Regelui Sobieski la Viena.	20.—
N. IORGA. Testamentul lui Nicola Nicolau.	12.—
N. IORGA. Apelul către unire al lui Cuza-Vodă la 1859.	5.—
N. IORGA. Un nou izvor cu privire la Mihai Viteazul și Radu-Șerban	12.—
G-ral R. ROSETTI. Războiul dela moartea lui Ștefan-cel-Mare până la acea a lui Matei Basarab. III. Tactica.	50.—
N. IORGA. « Moștenii » din Cremenari.	18.—
N. IORGA. Mormântul Doamnei Neaga și al neamului ei.	5.—
N. IORGA. Publicații străine privitoare la istoria contemporană a Românilor.	5.—
N. IORGA. Moșneni de pe Vârbilău și de pe valea Buzăului.	12.—
N. IORGA. I. Pedagogia unui jurisconsult fanariot din București la 1780.	
II. Intoarcerea unei pribege: Doamna Maria Minio.	15.—
N. IORGA. Contribuții la istoria modernă a Galaților.	20.—
ALEX. LAPEDATU. Din grijile și greutățile unei domnii.	25.—
N. IORGA. Știri nouă privitoare la familia lui Petru Șchiopul.	15.—
G-ral R. ROSETTI. Războiul dela moartea lui Ștefan-cel-Mare până la acea a lui Matei Basarab. IV. Fortificațiunea.	40.—
TOMUL XIII (1932—1933):	300.—
N. IORGA. Un cugetător politic moldovean dela jumătatea secolului al XIX-lea: Ștefan Scarlat Dăscălescu.	45.—
N. IORGA. Doamna Elina a Țării-Românești ca patroană literară.	10.—
I. I. NISTOR. Bisericile și școala greco-română din Viena.	45.—
N. IORGA. Ceva din legăturile domniilor românești cu Ierusalimul.	20.—
N. IORGA. Două scrisori ale lui Atanase Anghel.	10.—
N. IORGA. Domnitorii români Vasile Lupu, Șerban Cantacuzino și Const. Brâncoveanu în legătură cu Patriarhii Alexandriei.	5.—
N. IORGA. Radu Cantacuzino.	10.—
N. IORGA. Donațiile românești pantru Megalospoleon și Vlah-Sarai.	5.—
N. IORGA. B. P. Hasdeu ca istoric.	5.—
N. IORGA. În jurul pomenirii lui Alexandru-cel-Bun.	10.—
I. I. NISTOR. Contribuții la relațiunile dintre Moldova și Ucraina.	30.—
ION I. NISTOR. Din corespondența lui Todleben dela Plevnă	40.—
ALEX. LAPEDATU. Campania polonă în Moldova la 1686.	25.—
N. IORGA. Un pedagog « moldovean » pela 1800.	5.—
N. IORGA. Câteva observații asupra celui mai vechiu tezaur cultural românesc.	5.—
N. IORGA. Legăturile românești cu Muntele Sinai	5.—
I. LUPAȘ. Începutul domniei lui Matei Basarab și relațiunile lui cu Transilvania.	15.—
I. C. FILITTI. Oameni dependenți și cultivatori liberi in Principatele Române în sec. XV—XVII.	15.—
TOMUL XIV (1933):	
N. IORGA. Opinia publică germană și România lui Carol I-iu înainte și după războiul de independență.	20.—
G-RAL R. ROSETTI. Războiul dela moartea lui Ștefan-cel-Mare până la acea a lui Matei Basarab. V. Strategia.	70.—

EVOLUȚIA MIJLOACELOR ȘI A CHIPULUI DE FĂPTUIRE A RĂZBOIULUI DELA MOARTEA LUI ȘTEFAN-CEL-MARE PÂNĂ LA ACEA A LUI MATEI BASARAB.

V

STRATEGIA

DE

GENERALUL R. ROSETTI

MEMBRU CORRESPONDENT AL ACADEMIEI ROMÂNE

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Cetită în ședința publică din 9 Decembrie 1932

Am cercetat, pe rând, cum au evoluat la Români, între 1504 și 1653, armamentul, organizarea, tactica și fortificațiunea. În paginile ce urmează voi cerceta evoluția strategiei, adică a folosirii armamentului, organizării, fortificațiunii și principiilor de tactică, în conducerea generală a războiului.

Precum am arătat, într'un memoriu anterior ¹⁾, conducerea generală a războiului — strategia — nu este însă decât executarea scopurilor urmărite de politică. Este nevoie deci ca, în studiul strategiei diferiților noștri șefi militari, să reamintim cari au fost cerințele politice contemporane și cum au fost rezolvate problemele puse de politică. Și deoarece factorul personal joacă un mare rol în operațiile militare, să studiem personalitatea șefilor chemați să realizeze, prin luptă, cerințele politicii.

¹⁾ Academia Română, *Memoriile Secțiunii Istorice*. Seria III, Tom. VI, p. 24.

1. A. R. — *Memoriile Secțiunii Istorice*, Seria III, Tom. XIV, Mem. 2.

STRATEGIA LUI PETRU-RAREȘ

Personalitatea lui Ștefan cel Mare a lăsat și în Moldova, dar și în lume ¹⁾, o impresie de domnitor mare, în cea mai largă înțelegere a cuvântului: mare. Legendar deja în timpul ultimilor ani ai vieții sale ²⁾, legenda lui a crescut, firește, cu trecerea anilor și mai cu seamă cu evidenta micșorare a prestigiului țării sub domnitorii cari i-au urmat ³⁾.

În același timp distrugerea regatului unguresc (Mai 1526, la Mohaci) a făcut să crească importanța principatelor românești ⁴⁾, mărindu-le rostul de stăvilare față de înaintarea otomană.

Concomitent cu aceste împrejurări și răspunzând stării sufletești născută prin domnia acoperită de glorie a lui Ștefan cel Mare, se făcu simțit un curent de întărire a dorului de isprăvi glorioase, curent creat prin circularea, probabil atât în versiunea lor slavonească cât și în traducere românească, a Alexandriei și a Istoriei Troadei.

Aceasta este atmosfera în care este ales ca domn Petru Rareș ⁵⁾.

Fiul din flori ⁶⁾ al lui Ștefan cel Mare semăna într-o oarecare măsură cu marele său părinte ⁷⁾ și avea ambițiunea de a-i egala gloria ⁸⁾.

¹⁾ *Idem*, p. 25, nota 2. Hăjdău, *Arhiva Istorică*, I, p. 46; II, p. 8.

²⁾ Hurmuzachi, VIII, pp. 31, 32, 34.

³⁾ Năzuințele repetate și neizbutite ale lui Bogdan Chiorul de a lua de soție pe sora regelui polon, nu puteau crește prestigiul Moldovei, cum nici caracterul violent și instabil al lui Ștefăniță, nu putea aduce liniștea de care are nevoie o țară pentru propășirea ei și pentru a fi socotită ca un element a cărui alianță se caută.

⁴⁾ N. Iorga, *Documente românești din Arhiva Bistriței*, I, p. XVIII.

⁵⁾ N. Iorga, *Istoria literaturii române. Introducere sintetică*, pp. 47, 48. Rareș a fost, ca și Neagoie, influențat de ideile Renașterii bizantine în care suveranul are datoria să lupte pentru pacea și siguranța hotarelor, pentru autoritate și pentru prestigiu (Iorga, *Faze sufletești și cărți reprezentative la Români*, p. 550).

Cu tot indemnul spre traduceri al Doamnei Elena Ecaterina, Alexandria nu ar fi prins dacă nu răspundea nevoii societății (Iorga, *Istoria literaturii române. Introducere sintetică*, p. 48).

Hăjdău (*Kuvente den Bătrâni*, II, p. XXXVI), arată cum din textul învățăturilor lui Neagoie, reiese că acest domn cetea Varlaam și Iosafat (pp. 113, 121, 184, etc. Ed. 1843, București).

Aceleași învățături reproduc într'un loc, cuvânt cu cuvânt, un fragment din Alexandria (N. Cartojan, *Cărțile populare în literatura română*, I, p. 224).

⁶⁾ I. Bogdan, *Vechile Cronice*, p. 203.

⁷⁾ Faptele sale arată însă că nu merită portretul hiperbolic din cronică (*Letopisețul Țării Moldovei până la Aron Vodă* (ediția Giurescu), p. 162).

⁸⁾ Petru Rareș bătrân de zile la moartea sa (*Letopisețul Țării Moldovei până la Aron Vodă*, p. 162), deci om de cel puțin 60 ani, trebuie să fi fost născut prin anii

Pe când însă Ștefan era modest, Rareș avea o exagerată părere despre personalitatea sa ¹⁾). Ambițiunea sa nemăsurată ²⁾) se constată din toată politica sa și este înscrisă, după porunca sa, în cronică ³⁾). Dorința de a egala pe tatăl său este scrisă pe pământul moldovenesc prin numeroase biserici ⁴⁾) a căror stil este o desăvârșire a stilului celor clădite sub domnia lui Ștefan cel Mare ⁵⁾).

S'a arătat inferior tatălui său ⁶⁾) în politica externă, precum tot inferior i-a fost în politica sa internă, neștiind a lega de dânsul poporul moldovenesc ⁷⁾), deși pare a fi fost un bun gospodar ⁸⁾).

1485—1490 și să fi avut la moartea lui Ștefan cel Mare cam 15—19 ani. Nu avem documente care să ne arate dacă a cunoscut pe tatăl său, dar avea în orice caz, în ultimii ani ai domniei acestuia, o vrăstă foarte ușor impresionabilă la povestirea faptelor acestei domnii. În timpul refugiului în Polonia (Hurmuzachi, Supl. II, vol. I, pp. 2, 7; Iorga, *Geschichte des Rumänischen Volkes*, I, p. 370), Rareș trebuie să fi auzit preamărirea faptelor lui Ștefan cel Mare, preamărire care se găsește la autorii poloni (Academia Română, *Memoriile Secțiunii Istorice*. Seria III, Tom. VI, p. 25, nota 2; Hăjdău, *Arhiva Istorică*, I, p. 46; II, p. 8). Rareș nu putea avea deci decât o părere înaltă despre Ștefan cel Mare. Faptele îl arată — cum vom vedea — ambițios. Și ambițiunea sa era — cum iarăși vom vedea —: a) De a se impune vecinilor săi; b) De a repurta succese militare; c) De a clădi biserici; d) De a-i rămănea numele în istorie; toate lucruri în care reușise Ștefan cel Mare. Ceea ce ar fi fost făcut de alte naturi din pietate filială, a fost încercat de Petru Rareș din râvna — aș zice chiar gelozia, căci o natură atât de ambițioasă nu putea suferi egali — de a fi socotit cel puțin deopotrivă cu tatăl său.

¹⁾ Nu se poate ști întrucât această ambițiune nu a fost mărită prin influența nevestei sale «care a sprijinit cu mândria ei împărătească pe soțul ei» (Iorga, *Istoria literaturii române. Introducere sintetică*, p. 42).

²⁾ D-l Iorga (*Geschichte des Rumänischen Volkes*, I, p. 372), îl caracterizează ca: *ehrgeizig* și *strebsamer*.

³⁾ El porunci lui Macarie să scrie cronica sa spre «a nu lăsa ca faptele întâmplătoare în vremurile și domniile trecute să rămână învăluite în mormântul uitării» (I. Bogdan, *Vechele cronic moldovenești*, pp. 198, 199). Vezi și *Letopisețul lui Azarie*, tot de I. Bogdan.

⁴⁾ Probota, Râșca, Dobrovăț a isprăvit. A lucrat la Chipriana, mitropoliile din Roman și Suceava, Mănăstirea Bistrița. A făcut biserici de piatră în Hârlău și Baia (*Letopisețul Țării Moldovei până la Aron Vodă*, pp. 161, 162).

⁵⁾ G. Balș, *Bisericiile moldovenești din veacul al XVI-lea*, pp. 6, 7, 324, 381.

⁶⁾ «Peter unterschied sich von seinem Vater nur dadurch, dass bei ihm der Durst nach Eroberungen jedes anderes Motiv des Handelns überweg» (Iorga, o. c., I, p. 372); Hăjdău, *Arhiva Istorică*, II, p. 31. C. Giurescu a arătat (*Convorbiri Literare*, XLIV, pp. 359, 877), că Ursu (*Die Auswärtige Politik des Peter Rareș*) se înșală atribuiind lui Petru Rareș o politică de emancipare de sub stăpânirea turcească și că face asupra caracterului și însușirilor acestui domnitor aprecierile cele mai contradictorii.

⁷⁾ Pe când în grozava criză din 1476 Ștefan cel Mare a fost servit cu credință și de boierime și de țărănime, cu toate greutățile inerente faptului că Moldova era cutreerată de coloanele dușmane, în 1538, Petru Rareș, prin a cărui nechibzuință politică s'au concentrat contra Moldovei puterile Turcilor, Tătărilor și Polonilor, a fost abandonat și de boierime (căreia îi era odios. Hurmuzachi, II, p. 197) și de țărănime.

⁸⁾ *Letopisețul Țării Moldovei până la Aron Vodă*, p. 162.

Militar destoinic, a fost totuși mai prejos decât tatăl său ¹⁾ atât din cauza caracterului său: violent ²⁾ nestatornic ³⁾, înșelător ⁴⁾, nerecunoscător ⁵⁾, superb până la obrăznicie cu vecinii săi ⁶⁾, cât și din cauza liniei politice urmată și a lăsat, după ce a impus țării sacrificii ce nu-i puteau folosi, o țară micșorată și slăbită ⁷⁾.

Acesta fiind omul, să vedem care i-a fost politica. La urcarea sa pe tron, la 20 Ianuarie 1527 ⁸⁾, situațiunea generală era următoarea:

Cu câteva luni mai înainte (Mai 1526) Ungaria fusese zdrobită la Mohaci. « Pentru situația noastră față de Turci, dispariția regatului unguresc la 1526 a fost, fără îndoială, o mare nenorocire. Dar importanța Domnilor noștri cresc în același

¹⁾ « Wenn er es (das Moldauische Heere) auch bei weitem nicht so gut führte wie Ștefan » (Iorga, l. c.).

²⁾ « (P. Rareș) geistig hervorragend begabt, ehrgeizig, stolz, kühn und unermüdlich » (I. Ursu, *Die Auswärtige Politik des Peter Rareș*, p. 15); V. Motogna, *Relațiile dintre Moldova și Ardeal în secolul XVI*, p. 13.

³⁾ « Caracterul său veșnic nestatornic » (A. D. Xenopol, *Istoria Românilor*, IV, p. 232).

Monumenta Hungariae Historica. Scriptores II, p. 69.

⁴⁾ Purtarea sa față de Mailath și de Gritti, obligația ce și-a luat (prin tratatul cu electorul de Brandenburg) de a pune mâna pe Sultan, etc.

« Ein nimmer rastender Ränkeschmied » (Iorga, o. c., I, p. 372).

Verancici apud Al. P. Ilarian, *Tezaur de monumente istorice*, III, p. 149.

De altfel acei cu cari avea de a face nu erau de o bună credință mai mare. Așa Ferdinand, regele de sânge habsburgic al Ungariei, dă ordin căpitanului său general I. Koczyaner, ca dacă va putea *et citro detrimentum publicum*, să ieie cetatea Ungurașului (pe care o recunoscuse lui Petru Rareș) din mâinile voevodului Moldovei. (Hurmuzachi, II₄, p. 61).

Zápolya dă Bistrița lui Petru Rareș și prescrie lui Báthory, voevodul său din Ardeal, chiar a i-o preda; adaugă însă, la finele scrisorii, să mai întârzie cu predarea (Scrisoarea din Lipa dela 18 Iulie 1529. A. Berger, *Die Verhältniss von Bistritz zu dem Moldauer Woiwoden Peter Rareș*, p. 47).

« Er (Petru Rareș) musste den veränderten Verhältnissen Rechnung tragen und durfte hiebei keinerlei List und Ränke scheuen: eine zweizüngige Politik, wie er sie von seinem polnischen Beschützer — den er jedoch bald weit übertraf — gelernt hatte. An Ränken und Schlichten war er ein würdiger Nebenbuhler Solimans und Grittis » (I. Ursu, o. c., p. 16).

⁵⁾ Fusese oaspetele Poloniei mulți ani, ceea ce nu-l împiedecă să pornească războiu contra ei.

⁶⁾ Hurmuzachi, II₁, p. 70; Supl. II, vol. I, pp. 64, 158. Al. P. Ilarian, o. c., III, pp. 150, 152. I. Ursu, o. c., p. 77.

⁷⁾ « Als er (Rareș) starb, besass — durch seine Schuld — sein Land engere Grenzen als zuvor » (Iorga, o. c., I, p. 372) și plătea un tribut mai mare (*Idem*, I, p. 385). Moldova era micșorată prin pierderea Tighinei și prin formarea raialei Cetatea Albă (Iorga, *Studii asupra Chiliei și Cetății Albe*, pp. 186, 187, 189).

⁸⁾ I. Bogdan, *Vechile Cronice*, pp. 206, 230.

timp, prin faptul că, în luptele ce se deschiseră îndată pentru stăpânirea asupra sfărămiturilor regatului învins, ei deveneau niște aliați prețioși, pentru o parte sau pentru alta »¹⁾. Ardelenii, cu Zápolya, nu luaseră parte la lupta dela Mohaci, Zápolya dorind coroana Ungariei pentru sine²⁾.

Cu Turcia și Țara Românească relațiile Moldovei erau bune.

Cu Polonia relațiile nu fuseseră tocmai bune la sfârșitul domniei lui Ștefăniță³⁾. Petru Rareș încheie însă, în primele luni ale domniei sale, un tratat, după chipul tratatelor anterioare dintre ambele țări⁴⁾.

Pentru o fire ca aceea a lui Rareș, care poseda atunci în Ardeal: Ciceul și Cetatea-de-Baltă, își avea funcționarii în Reteg și primea un tribut anual de 1000 galbeni dela Bistrița⁵⁾, ispita de a se amesteca în luptele ce se dădeau pentru stăpânirea Ardealului a fost evident mare și a fost cu atât mai mare cu cât sunt temeieri de a crede că Secuii nu ar fi privit cu ochi răi ascultarea de dânsul⁶⁾ și cu cât ambii pretendenți la coroana Ungariei, atât Ferdinand cât și Zápolya îl îmbiau să le ia partea și-i făgăduiau largi compensațiuni⁷⁾. Petru se dă dintâiu de partea lui Ferdinand, dar văzând mai apoi că Zápolya, care nu numai făgăduise dar chiar îi dase — fără ca Rareș să le poată ocupa însă — Ungurașul, Bistrița cu ținutul său și valea Rodnei⁸⁾, era susținut de Poartă, trece de partea celui de al doilea⁹⁾ și, pentru a-și ușura acțiunea în Ardeal, nascocoște o răscoală în contra lui Radu, voevodul Țării Românești, care ținea atunci cu Ferdinand¹⁰⁾.

¹⁾ Iorga, *Documente românești din Arhiva Bistriței*, I, p. XVIII.

²⁾ Iorga, *Geschichte des Rumänischen Volkes*, I, p. 373.

³⁾ I. Ursu, o. c., p. 17.

⁴⁾ Hurmuzachi, II₃, pp. 602—610; *Acta Tomicianae*, IX, pp. 66—69; Dogiel, *Codex diplomaticum regni Poloniae*, I, pp. 613—616.

⁵⁾ Hurmuzachi, II₃, p. 510; XV, p. 317; Berger, o. c., pp. 40, 45.

⁶⁾ Iorga, *Geschichte des Rumänischen Volkes*, I, p. 373.

⁷⁾ Hurmuzachi, XV, pp. 298, 326, 356. I. Ursu, o. c., pp. 20—27, 35—40, 46. Veress, *Fontes rerum Transylvanicarum*, IV, pp. 144, 145, 146. V. Motogna, o. c., pp. 16, 18.

⁸⁾ Berger, o. c., p. 46; Wittstock, *Die Stellung von Bistritz im Thronstreite zwischen Ferdinand I und Zápolya und sein Verhältniss zu Peter Fürsten der Moldau*, în *Neuntes Programm des Evangelischen Gymnasiums zu Bistritz in Siebenbürgen*, 1860, p. 25.

⁹⁾ Iorga, o. c., I, p. 374; Iorga, *Documente românești din arhiva Bistriței*, I, p. XX; Motogna, l. c.

¹⁰⁾ Iorga, *Geschichte des Rumänischen Volkes*, I, p. 375. Iorga, *Istoria armatei române*, I, pp. 246, 247.

După ce Rareș a căpătat ce a putut în Ardeal, dorul său de cuceriri s'a făcut mai mare ¹⁾.

Deși datora recunoștință Poloniei pentru adăpostul ce-l găsisese, ani de-a-rândul, în cuprinsul granițelor sale, deși era legat cu Polonia prin tratatul din 1527, Rareș caută, dela început, a relua Pocuția Poloniei. Așa, în 1528, cere voie Sultanului să ocupe Pocuția, ceea ce nu i se îngăduiește ²⁾. Promite apoi prietenie Poloniei și-i cere ajutor pentru plata haraciului către Turci ³⁾.

În 1530 se pregătește de războiu contra Poloniei ⁴⁾, căreia caută a-i arunca în spate pe Moscoviți și pe Tătari și contra regelui căreia încearcă să creeze o partidă la curtea leșească ⁵⁾.

Urmează apoi ocuparea Pocuției și înfrângerea dela Obertyn, după care Rareș continuă politica de dușmănie contra Poloniei ⁶⁾ iar în Ardeal continuă să trateze și cu Ferdinand și cu Zápolya ⁷⁾. Atitudinea lui Rareș față de Polonia era îndoit de greșită. Întâiu pentru că Polonii nu urmăreau cucerirea Moldovei ci o doreau destul de puternică spre a avea un tampon între țara lor și Turcii ⁸⁾. Și, al doilea, pentru că Polonii erau în bună înțelegere cu Turcii ⁹⁾.

A fost firesc deci ca, în urma plângerilor Polonilor, Petru, care nu mulțumise pe Sultan prin purtarea sa în Ardeal și pe al cărui ajutor Sultanul nu se putea bizui, să se găsească singur în fața coaliției polono-tătara-turcă din 1538 ¹⁰⁾ și că, părăsit de boierimea și de țărănimea moldovenească, sătule de veșnicul său neastâmpăr, să nu poată face altceva decât să fugă la Ciceu ¹¹⁾.

¹⁾ I. Bogdan, *Vechile cronicе*, p. 206; *Letopisețul Țării Moldovei până la Aron Vodă*, p. 136.

²⁾ Iorga, *Geschichte des Rumänischen Volkes*, I, p. 376.

³⁾ Hurmuzachi, Supl. II, pp. 18, 19; Iorga, *l. c.*

⁴⁾ D-l Iorga (*l. c.*), arată că pregătirile lui Petru Rareș contra Poloniei au fost necunoscute de Poartă și de Ungaria. Ursu (*o. c.*, pp. 74, 75) documentează că ele erau cunoscute de Poloni.

⁵⁾ Hurmuzachi, Supl. II, vol. I, pp. 32, 33; Ursu, *o. c.*, p. 73.

⁶⁾ Karamsin, *Histoire de l'Empire de Russie* (Paris, 1820), pp. 199, 312.

⁷⁾ Hurmuzachi, II, p. 78; Iorga, *o. c.*, I, p. 379; Veress, IV *o. c.*, p. 228.

⁸⁾ Hurmuzachi, II, p. 444; Supl. II, vol. I, p. 198.

⁹⁾ Ursu, *o. c.*, pp. 78 sqq.

¹⁰⁾ Hurmuzachi, Supl. II, vol. I, pp. 104, 105, 108, 109, 110.

¹¹⁾ A. P. Ilarian, *o. c.* III, pp. 149, 158; *Letopisețul Țării Moldovei până la Aron Vodă*, pp. 141, 142.

În a doua sa domnie Rareș continuă jocul său dublu: susține din ordinul Turcilor, pe Zápolya ¹⁾, tratează cu Ferdinand ²⁾ și încheie o alianță, contra Turcilor, cu electorul de Brandenburg ³⁾.

Campaniile din 1529. La finele anului 1528, Petru Rareș s'a hotărât să-și îndeplinească îndatorirea ce luase de a ajuta pe Zápolya. Dar pentru orișice acțiune în Transilvania, trebuia mai întâiu să se înțeleagă cu Secuii sau să-și impună voința acestora, căci Secuii se aflau de-a-curmezișul direcțiilor de înaintare ale Moldovenilor în Ardeal și ei țineau atunci cu Ferdinand ⁴⁾. Spre a sili pe Secui să părăsească pe acesta și să urmeze pe Rareș în schimbarea sa de front în favoarea lui Zápolya ⁵⁾, domnul moldovan se hotărăște a le distruge țara și, în acest scop, își adună, la începutul anului, forțele, alcătuite probabil aproape numai exclusiv din cavalerie ⁶⁾, în două grupe: una în valea Bistriței (și a Bistricioarei) și cealaltă în a Trotușului ⁷⁾. Ambele grupe, din care una este comandată de domn în persoană ⁸⁾, trec granița la 29 Ianuarie 1529 ⁹⁾, una prin Tulgheș și cealaltă prin Oituz ¹⁰⁾.

¹⁾ *Letopisețul Țării Moldovei până la Aron Vodă*, p. 159.

²⁾ *Buletinul Comisiunii istorice a României*, I, pp. 284, 285.

³⁾ A. Papiu Ilarian, o. c., III, pp. 13 sqq.; Iorga, *Acte și Fragmente*, I, pp. 108, 110.

⁴⁾ Iorga, *Istoria armatei române*, I, p. 246; Ursu, o. c., p. 40.

⁵⁾ Scrisoarea lui Petru Rareș către Brașoveni că a vrut să pedepsească pe Secui « cari n'ascultă nici de Craiu (Zápolya) nici de domn (Petru Rareș) » (Iorga, l. c.), Ursu, o. c., p. 43.

⁶⁾ Nu se cunoaște efectivul forțelor lui Rareș, probabil că nu a depășit 12.000. Că ostirea era alcătuită din călărie, o arată faptul că, dela 29 Ianuarie, când coloana de Nord a trecut granița pe la Tulgheș (și poate și Bicaz) și până la 5 Februarie când, cu forțele întrunite, Domnul intră în Țara Bârsei, adică în timp de opt zile, trupele coloanei de Nord au parcurs, pe timp de iarnă, dând lupte și alergând și în dreapta și în stânga pentru distrugerea satelor, o distanță care, în linie dreaptă, trece de 200 km.

⁷⁾ Că Rareș și-a împărțit oastea în două grupuri, o spune cronica: « împărțindu-și ostașii în două părcuri » (I. Bogdan, *Vechile cronice*, p. 204; *Letopisețul Țării Moldovei până la Aron Vodă*, p. 133). Că împărțirea a precedat atacul — deci a corespuns concentrării, o arată faptul că cronicile suscitute arată întâi împărțirea oastei și apoi pornirea pe două poteci. Că concentrarea celor două grupe s'a făcut respectiv în văile Bistriței și a Trotușului, o arată direcțiile de înaintare, indicate mai jos. Concentrarea armatei într'un singur grup și împărțirea ei ulterioară este cu neputință dată fiind marea distanță dintre cele două puncte pe unde s'a trecut granița.

⁸⁾ Hurmuzachi, XV, p. 311; Iorga, *Istoria armatei române*, I, p. 245. Din scrisoarea publicată de Ursu (o. c., p. 41, nota 4), reiese că Rareș a comandat coloana care a intrat în scaunele de jos Seps și Kezdi, deci pe la Oituz.

⁹⁾ Hurmuzachi, XV, p. 311; Iorga, o. c., I, p. 246.

¹⁰⁾ Că o coloană a trecut prin Tulgheș reiese din faptul că la 1 Februarie se știa

Deși Secuii cunoșteau intențiile lui Rareș de a-i ataca ¹⁾ și trebuiau să se aștepte la așa ceva, deoarece omoriseră niște negustori moldoveni ²⁾, surprinderea a fost completă (poate pentru că Secuii nu se așteptau la un atac în acea epocă a anului). Coloanele înaintază una către alta; Gheorghienii ³⁾ și alte localități sunt luate și arse precum sunt jefuite și distruse toate cele ce sunt în calea Moldovenilor ⁴⁾. Întrunirea coloanelor are loc la 3 Februarie ⁵⁾, unde? nu o spun izvoarele, dar probabil în partea sudică a Secuimii, pentru că, la 5 Februarie, Rareș intră, cu toate forțele sale, în Țara Bârsei ⁶⁾.

Brașovenii ies înaintea oștirii moldovenești și, cu bani, reușesc a îndupleca pe Petru Rareș să se întoarcă în Moldova ⁷⁾, încotro este în drum la 8 Februarie ⁸⁾. Secuii simțiseră puterea lui Rareș și în Martie episcopul Gerendi plătește acestuia o sumă de bani ca să nu mai repete năvălirea ⁹⁾.

Putem spune că scopul limitat al campaniei: înspăimântarea Secuilor și arătarea că domnul vecin din Moldova este mai de temut decât depărtatul Ferdinand, a fost îndeplinit și că atât concepția: două atacuri concomitente date iarna pe la extremitățile teritoriului secuiesc, tăind, dela început, atât legătura cu Bistrița cât și aceea cu Brașovul (cele două centre mai importante devotate lui Ferdinand), cât și executarea:

la Cluj că cetatea Gheorghenilor fusese atacată (Hurmuzachi, XV, p. 310; Ursu, o. c., p. 42). Ori ca să se știe la 1 Februarie, la Cluj, acest lucru, știrea trebuie să fi pornit din Gheorgheni cel mai de vreme la 31 Ianuarie; prin nici o altă trecătoare nu puteau trece trupele moldovenești la 29 Ianuarie ca să fie la 31 la Gheorgheni.

Că o coloană a trecut prin Oituz, o dovedește o scrisoare din Brașov, dela 5 Februarie 1529 (Ursu, o. c., p. 41, nota 4): « Nova vero... quod Petrus vaivoda Moldaviensis... (la 30 Ianuarie) in propria persona validissimo, numerosissimo suo exercitu in tres sedes Siculorum, Sepsy, Kezdy et Orbay ac etiam Csyk et Gyorgyo erupit ». De aci se vede că Rareș a atacat personal scaunele secuiești Sepsy, Kezdy și Orbay, oridrumul cel mai direct către aceste scaune este cel prin Oituz.

¹⁾ I. Ursu, o. c., p. 40.

²⁾ I. Ursu, o. c., pp. 40, 41.

³⁾ I. Bogdan, *Vechile Cronice*, p. 204; Academia Română, *Memoriile Secțiunii Istorice*, Seria III, Tom. XII, p. 304.

⁴⁾ Hurmuzachi, XV, p. 311; *Letopisețul Țării Moldovei până la Aron Vodă*, p. 133; I. Ursu, o. c., pp. 41 sqq.

⁵⁾ Ursu (o. c., p. 42) a dovedit că întrunirea celor două coloane s'a făcut la 3 Februarie și nu la 4 Februarie.

⁶⁾ Ursu, o. c., p. 43.

⁷⁾ Ursu arată (l. c.) că Brașovenii au plătit cu această ocazie 2000 florini.

⁸⁾ Veress, o. c., IV, p. 18.

⁹⁾ Hurmuzachi, XI, p. 852. Iorga, *Istoria armatei române*, I, p. 247.

marșuri repezi, care îngăduesc celor două coloane, despărțite la 29 Ianuarie prin peste 100 kilometri de munți, să se întrunească la 3 Februarie (după ce fiecare zdrobise toate micile rezistențe locale) așa ca să poată înfrunta cu puteri întrunite pe Brașovenii, mai puternici, n'a lăsat de dorit. Această primă campanie a lui Rareș, potrivită prin scopul ei caracterului său impulsiv, poate fi socotit ca un model de raită.

Prin răcirea relațiilor dintre Secui și Ferdinandisti¹⁾ Rareș simplificase problema ce i se pusese, dar nu o rezolvase. Forțe ostile lui Zápolya se adunau în Sudul Ardealului și acesta chemă pe Rareș în ajutorul său²⁾. La Nord, nu numai că Rareș nu avea în stăpânirea sa ținutul Bistriței, râvnit de dânsul și făgăduit lui, dar însuși Ciceul fusese luat de Ferdinandisti³⁾. În sfârșit Rareș aflase că Sultanul înainta pentru a ajuta pe Zápolya⁴⁾. Pretext pentru atac nu lipsia domnitorului moldovan, căci adversarii nu numai că-i luaseră, prin surprindere, Ciceul și Cetatea de Baltă, dar încă omorâseră pe pârcălabul de Ciceu și luaseră prizonieri o seamă din boierii și ostașii lui Petru⁵⁾.

Și de data asta vedem că Rareș își împarte oastea în două grupe operative; cari însă n'au același scop și nici nu urmează amândouă aceleași drumuri ca în expediția din Ianuarie-Februarie. Țintele ce urmărea acum: reluarea Ciceului și înfrângerea forțelor vrăjmașe din Sudul Ardealului, erau deopotrivă de importante și realizarea lor era urgentă. Ar fi o critică ușoară și banală de a zice că, împărțindu-și forțele, Rareș a călcat unul din principiile cele mai de seamă ale strategiei: acel al concentrării forțelor. Nu trebuie uitat însă că și forțele dușmanilor erau împrăștiate⁶⁾ și că trebuia a le lovi iute spre a împiedica tocmai o unire a lor.

¹⁾ *Letopisețul Țării Moldovei până la Aron Vodă*, I. Ursu, o. c., pp. 44, 45; p. 133.

²⁾ Hurmuzachi, XV₁, p. 320; I. Ursu, o. c., pp. 46, 48; *Quellen zur Geschichte der Stadt Kronstadt*, IV, p. 76.

³⁾ Motogna (o. c., pp. 19, 21) zice că Ciceul era numai împresurat, dar nu documentează aceasta. I. Ursu, o. c., pp. 48 nota 8, 52.

⁴⁾ Iorga, *Geschichte des Rumänischen Volkes*, I, p. 374; I. Ursu, o. c., p. 46.

⁵⁾ Iorga, *Istoria armatei Române*, I, p. 249; I. Ursu, o. c., p. 48; Veress o. c. VI, p. 192.

⁶⁾ Fiecare oraș săsesc își păstrase câte o garnizoană puternică pentru apărarea proprie (ceea ce a îngăduit, de pildă, în toamna aceluia an Bistriței și Brașovului să

Orice ar zice teoria, Rareș și-a împărțit, cum am spus, forțele în două grupe:

O primă grupă, pusă sub comanda lui Danciu pârcălabul de Roman și Barbovski portarul de Suceava ¹⁾, care se concentrează între Suceava și Câmpulung ²⁾, a fost însărcinată să ieie Ciceul și să caute a pune stăpânire pe regiunea Bistriței ³⁾.

A doua grupă, sub comanda vornicului Grozav ⁴⁾, se adună în văile Trotușului și a Oituzului ⁵⁾, cu misiunea de a înfrânge pe Ferdinandistii, cari se adunaseră la Sud-Estul Ardealului ⁶⁾.

Două lucruri sunt de observat asupra acestui proiect de operații: întâiu faptul că Petru Rareș nu a comandat niciuna din coloane și a rămas în țară ⁷⁾, ceea ce nu era în obiceiurile vremii și al doilea compunerea coloanelor. În această privință se pare că acea dela Sud a fost mai puternică ca cea dela Nord, și ceea ce justifică această părere este:

Arătarea unui izvor săsesc cum că coloana (de Sud) avea un efectiv de 50.000 oameni ⁸⁾, cifră de sigur mult exagerată dar care arată importanța relativă a coloanei.

Arătarea cronicii noastre ⁹⁾ că dușmanul s'a temut mai mult de coloana de Sud.

Dacă în adevăr așa a fost, adică dacă în împărțirea trupelor sale, Petru Voevod a dat un efectiv mai mare coloanei de Sud,

poată rezista cu succes asediilor lui Rareș) iar armata pe care a ridicat-o dieta dela Sighișoara (care împreună cu Secuiei a fost singura forță ce s'a opus oștirii de Sud a lui Rareș) a fost de 4000 oameni (I. Ursu, o. c., p. 48).

¹⁾ I. Bogdan, *Vechile Cronice*, p. 204; Iorga, *Istoria armatei române*, I, p. 244.

²⁾ Zona de adunare reiese din arătarea cronicii că acea coloană a urmat «pre drumul Sucevei» (*Letopisețul Țării Moldovei până la Aron Vodă*, p. 134).

³⁾ Hurmuzachi, XV, p. 323; Iorga, o. c., I, pp. 244, 249; Ursu, o. c., p. 49, nota 19.

⁴⁾ I. Bogdan, l. c.; Iorga, o. c., I, pp. 244, 249.

⁵⁾ Zona de concentrare reiese din arătarea cronicii (*Ibid.*) că a urmat: «pre drumul Brașovului».

⁶⁾ I. Ursu, o. c., p. 48.

⁷⁾ (Petru Vodă) «au învățat o seamă de oaste să treacă pre drumul Brașovului iar alta pre al Sucevei... Iară după izbândă, multă pradă făcând, s'au întors la Domnul său Petru Vodă» (*Letopisețul Țării Moldovei până la Aron Vodă*, pp. 134, 135). Deci Petru a învățat pe alții și ei s'au întors la dânsul în țară.

I. Ursu, o. c., p. 50 nota 23; I. Ursu, *Vornicul Grozav (Convorbiri Literare)*, XLI, pp. 105—109).

I. Ursu (*Petru Rareș*, p. 13 nota) presupune că Rareș a fost silit să steie în țară din cauza bolii soției sale, care moare la 28 Iunie 1529.

⁸⁾ *Quellen...*, IV, p. 498.

⁹⁾ I. Bogdan, o. c., p. 205; *Letopisețul Țării Moldovei până la Aron Vodă*, p. 134.

este o dovadă că a fost bine informat despre forțele inamice și distribuirea lor ¹⁾ și că a judecat bine situațiunea: la Nord avea de a face numai cu orașe întărite ale căror garnizoane nu puteau să le părăsească, pe când la Sud, independent de garnizoanele cetăților era și o armată de câmp și deci acesta era obiectivul ce trebuia atacat cu mai mari puteri.

Operațiunile au decurs astfel:

Coloana de Nord, luând drumul zis al Sucevei ²⁾, trece prin Câmpulung, Rodna, Vișău — unde se află la 18 Iunie ³⁾ — Suciul de Sus și de jos, Ambrișu, Negrilești și sosește, la 24 Iunie, sub zidurile Ciceului ⁴⁾, unde găsește o armată dușmană comandată de Bethlen ⁵⁾. Niciun izvor nu ne arată că s'ar fi dat acolo vreo luptă între trupele adverse ⁶⁾, dar I. Ursu susține ⁷⁾ că trebuie să fi avut loc o ciocnire între trupele moldovenești și cele ferdinandiste, ciocnire în care izbânda să fi fost de partea Moldovenilor, căci altfel este greu de explicat cum, puțin timp după aceea, găsim iar pârcălăbi moldovenești în Ciceu ⁸⁾ și cum trec, tot în stăpânirea lui Rareș, Cetatea de Baltă ⁹⁾ și Bolovănișul ¹⁰⁾. Oastea moldovenească se întoarce apoi în țară ¹¹⁾.

Coloana de Sud, înaintând prin Oituz, sosește, la 20 Iunie, la Săcele, lângă Brașov ¹²⁾. Aflând de înaintarea trupelor fer-

¹⁾ Serviciul de informațiuni a funcționat bine sub Petru Rareș (Academia Română, *Memoriile Secțiunii Istorice*, Seria III, Tom. XI, pp. 272, 273).

²⁾ I. Bogdan, *Vechile Cronice*, p. 205.

³⁾ A. Berger, *o. c.*, p. 46; Hurmuzachi, XV, p. 322; I. Ursu, *o. c.*, p. 52.

⁴⁾ Hurmuzachi, XV, p. 324; Iorga, *Istoria armatei române*, I, p. 249; Ursu, *l. c.*, care dă și izvorul documentar; V. Motogna (*o. c.*, p. 21) spune că Moldovenii ajung sub cetate la 20 Iunie, dar nu indică izvorul pe care se bazează.

⁵⁾ În care erau și Bistrițeni cari se retrag apoi la Bistrița (Berger, *o. c.*, p. 47); Iorga, *o. c.*, I, p. 250; I. Ursu, *o. c.*, p. 52.

⁶⁾ Iorga, *l. c.*; Ursu, *o. c.*, p. 53.

⁷⁾ *l. c.*

⁸⁾ I. Ursu, *o. c.*, pp. 53, 54.

⁹⁾ Iorga, *l. c.*; I. Ursu, *o. c.*, p. 54.

¹⁰⁾ Bolovănișul, numit și Ungurașul, fusese luat de Sași, atunci când au aflat că Zápolya îl făgăduise lui Rareș. Sașii îl întăriseră (Motogna, *o. c.*, p. 20), în Ianuarie 1529 (Kisch, *Geschichte von Bistritz*, p. 32). La 6 Ianuarie 1529 sosesc la Bolovăniș 150 ostași trimiși de Bistrița pentru a ajuta pe Bethlen să asedieze pe oamenii lui Zápolya, cari alcătuiau garnizoana (Berger, *o. c.*, p. 45). Bolovănișul este în posesia lui Rareș la 10 Septembrie 1529 (V. Motogna, *Ungurașul sub Petru Rareș în Anuarul Institutului de Istorie Națională*, II, p. 319). I. Ursu, *o. c.*, p. 53.

¹¹⁾ I. Bogdan, *l. c.*

¹²⁾ *Letopisețul Țării Moldovei până la Aron Vodă*, I. c.; *Quellen...*, II, p. 475.

dinandiste, se îndreaptă spre Feldioara, unde dă o bătălie sângeroasă, în ziua de 22 Iunie 1529. Secuii, cari veniseră cu Ferdinandistii ¹⁾, trec, dela începutul bătăliei, de partea Moldovenilor. Aceştia înfrâng pe adversari, luându-le multe tunuri, arme şi mulţi prizonieri ²⁾. Armata duşmană fiind zdrobită şi Braşovenii recunoscând pe Zápolya ³⁾, trupele comandate de vornicul Grozav se întorc în Moldova ⁴⁾.

Cu toate izbânzile sale, Rareş nu-şi îndeplinise încă toate obligaţiunile luate faţă de Zápolya şi nici nu-şi satisfăcuse pofta de stăpânire a părţii de Nord-Est a Ardealului. În adevăr deşi Bistriţa şi Braşovul plătiseră bani, dând aparenţa supunerii ⁵⁾, ele rămăseseră în fapt tot credincioase lui Ferdinand şi se pregăteau a-şi apăra neatârarea ⁶⁾. În lupta ce duceau pentru apărarea drepturilor lor, aceste cetăţi săseşti au pus multă dârzenie, au arătat pricepere diplomatică şi militară şi au sacrificat vieţi şi bani fără pregetare şi cu o dragoste pentru cauza lor, căreia i se cuvine o neprecupeţită slăvire.

Petru trimise, în cursul verii, mai multe scrisori Bistriţenilor, somându-i să se supună ⁷⁾. În acelaşi timp au avut loc hârtueli între ostaşii moldoveni din Ciceu şi Bistriţeni ⁸⁾. Bistriţenii, cari pe sub mână fuseseră probabil încurajaţi a trăgăna lucrurile chiar de către Báthory omul lui Zápolya ⁹⁾, au încercat mereu a întârzia ostilităţile prin negocieri şi prin daruri ¹⁰⁾. Necăpătând îndeplinirea cererilor sale, Rareş recurse

¹⁾ Armata Ferdinandistilor cu Majlath, Pempflinger şi Török, fusese strânsă în scopul de a merge să se bată în Ungaria. După omorîrea pârçălabului de Ciceu ea fu îndreptată spre Sud-Estul Transilvaniei (Ursu, o. c., pp. 48, 49). Secuii cari s'ar fi bătut în Ungaria, nu au ţinut să se bată contra trupelor lui Rareş.

²⁾ Hăjdău, *Arhiva Istorică*, II, p. 32; Hurmuzachi, II, pp. 639, 645; Iorga, o. c., I, p. 244; *Letopiseşul Ţării Moldovei până la Aron Vodă*, I. c.; *Quellen...*, II, p. 137; Ursu, o. c., pp. 49—51.

³⁾ V. Motogna (o. c., p. 20), fără indicare de izvoare, dar probabil adevărat, căci după o înfrângere cum nu mai suferise Ţara Bârsei (Iorga, I. c., I, p. 245; *Quellen...*, II, pp. 137, 146; I. Ursu, o. c., p. 51 nota 25), nu putea face altfel.

⁴⁾ I. Bogdan, *Vechile Cronice*, p. 205.

⁵⁾ Ursu, o. c., pp. 54 (nota 40), 55.

⁶⁾ I. Bogdan, *Vechile cronice*, p. 205; Iorga, o. c., I, p. 245; Ursu, o. c., pp. 55, 56, 57.

⁷⁾ Berger, o. c., pp. 48, 51, 52; Ursu, o. c., pp. 55 sqq.

⁸⁾ Ursu, I. c.

⁹⁾ Berger, o. c., pp. 47, 52; Academia Română, *Memoriile Secţiunii Istorică*, Seria III, Tom. XII, p. 311.

¹⁰⁾ Berger, o. c., pp. 48, 55, 57, 61.

din nou la războiu, în cursul toamnei; întărind pe de o parte trupele din jurul Bistriței ¹⁾, iar pe de alta îndreptându-se, în persoană, cu o oaste în contra Brașovului ²⁾.

De astă dată operațiunile din Nord au constat din asediul Bistriței, a cărui descriere am făcut-o într'un memoriu anterior ³⁾. Dacă Rareș nu a putut cuceri cetatea săsească nășudeană el a obținut totuși ascultare din partea ei și un tribut anual ⁴⁾.

Coloana de Sud trece granița prin Oituz și după ce înfrânge un detașament săsesc ⁵⁾ și ia și Prejmerul ⁶⁾ se prezintă în fața Brașovului, al cărui atac începe la 29 Octomvrie ⁷⁾. Am studiat deja acest asediu ⁸⁾, care aduse, ca și pentru Bistrița, dacă nu supunerea completă a orașului, dar încetarea susținerii efective a cauzei ferdinandiste ⁹⁾ și bani în tezaurul domnului moldovan ¹⁰⁾.

În această a treia expediție, operațiunile Moldovenilor se mărginesc la asediarea Bistriței și a Brașovului. Aceste centre bogate și puternice rămăseseră, cu toate angajamentele lor repetate, tot ferdinandiste. Ele puteau totdeauna sluji de puncte de plecare pentru un atac contra Moldovei, cum puteau sprijini o schimbare în atitudinea Secuilor (deși aceștia arătaseră pe câmpul de luptă dela Feldioara că nu mergeau contra lui Petru Rareș) și cum puteau lipsi pe domnul Moldovei de furnizarea armelor.

Pe de altă parte Rareș nu avea niciun interes să distrugă aceste orașe. Operațiunile sale sunt deci pe deplin justificate, precum justificat este faptul că el nu s'a încăpățânat să cu-

¹⁾ Academia Română, *Memoriile Secțiunii Istorice*, Seria III, Tom. XII, pp. 311, 312.

²⁾ Macarie apud Bogdan, *o. c.*, p. 25.

³⁾ Academia Română, *Memoriile Secțiunii Istorice*, Seria III, Tom. XII, pp. 305—308.

⁴⁾ Berger, *o. c.*, p. 64; Kisch, *o. c.*, p. 41; Ursu, *o. c.*, pp. 62, 63, 65—67.

⁵⁾ Ursu, *o. c.*, p. 60.

⁶⁾ Iorga, *o. c.*, I, p. 251; Ursu, *o. c.*, p. 59.

⁷⁾ Ursu, *l. c.*; *Quellen...*, IV, p. 100.

⁸⁾ Academia Română, *Memoriile Secțiunii Istorice*, Seria III, Tom. XII, pp. 304—308.

⁹⁾ Ursu, *o. c.*, p. 63.

¹⁰⁾ I. Bogdan, *Vechile Cronice*, p. 206; Iorga, *Indreptări și întregiri la istoria Românilor*, p. 35; *Quellen...*, II, p. 123; IV, p. 499; Ursu, *o. c.*, p. 61.

cerească aceste orașe ci s'a mulțumit cu o înțelegere, care-i punea la dispoziție ceea ce-i trebuia din mijloacele lor.

Campania din 1530—1531 contra Polonilor. În 1530, Petru Rareș, urmărind luarea Pocuției dela Poloni, trece, în Decembrie, granița cu o armată de 10—12.000 oameni ¹⁾. El este bine primit de Rutenii ortodoxi ²⁾, ocupă țara ușor și o pradă și, după ce pune garnizoane în douăsprezece orașe ³⁾, se retrage în țară ⁴⁾.

Polonii își adună încet forțele ⁵⁾ și la finele lunii Iulie ⁶⁾ și începutul lunii August 1531 trec granița. În zilele de 4 și 5 August avangarda lor curăță Pocuția de garnizoanele moldovenești ⁷⁾.

Surprins de acest atac, Petru Rareș își adună forțele ⁸⁾, și intră în Pocuția, cu oastea împărțită în trei grupe ⁹⁾. Cum erau dispuse aceste grupe una față de alta nu știm. Dar din faptul că una din aceste grupe a precedat grosul armatei cu două zile și că a fost îndreptat, după un izvor polon ¹⁰⁾, spre Gwozdiec cu menirea de a-l relua ¹¹⁾, am putea deduce că armata moldovenească a fost precedată de două avangarde, cari aveau misiunea de a reocupa cetățile luate de Poloni. Știri nu avem decât asupra trupelor trimise spre Gwozdiec, cari sunt învinse, la 19 August, sub zidurile acestei cetăți,

¹⁾ Ursu, *o. c.*, pp. 75, 76. Că a fost în Decembrie este adeverit de două scrisori din Cracovia din 19 și 22 Decembrie 1530 (Veress, *o. c.*, IV, pp. 221, 222). Polonii trebuie să se fi așteptat la așa ceva pentru că palatinul Podoliei vorbește de pregătiri ale lui Rareș (Veress, *o. c.*, IV, p. 216).

²⁾ Ursu, *o. c.*, p. 76.

³⁾ Hurmuzachi, II, p. 28 și Iorga, *Acte și Fragmente*, I, p. 10, arată că totalul acestor garnizoane era de 1400 oameni. Ursu, *Bătăliile dela Gwozdiec și Obertyn*.

⁴⁾ Ursu, *l. c.*

⁵⁾ Ursu, *o. c.*, pp. 18, 19. Totalul acestor forțe era de 2000 infanteriști și 4—5000 călăreți (Academia Română, *Memoriile Secțiunii Istorice*, Seria III, Tom. XII, p. 113). Un manuscris al arhivelor din Varșovia, arată compunerea exactă a oștirii lui Tarnowski, al cărui total este arătat ca fiind de 1500 pedestrași și 4567 călăreți (Dr. Alexander Czołowski, *Bitwa pod Obertynem* (Ed. II), pp. 21, 22).

⁶⁾ Iorga, *Istoria armatei române*, I, p. 258.

⁷⁾ Hurmuzachi, Supl. II, vol. I, p. 34; Iorga, *Acte și Fragmente*, I, p. 10; Ursu, *o. c.*, pp. 18, 19.

⁸⁾ 20.000 oameni (Academia Română, *Memoriile Secțiunii Istorice*, Seria III, Tom. XII, p. 113).

⁹⁾ Hurmuzachi, Supl. II, vol. I, p. 29. Iorga, *Acte și Fragmente*, I, p. 11.

¹⁰⁾ Hurmuzachi, *l. c.*

¹¹⁾ 6000 ostași sub Vlad pârcălabul de Hotin și Toma Barnowski.

de Poloni¹⁾. Rareș sosește cu grosul forțelor, în apropiere. Tarnowski se retrage la Obertyn, unde are loc, la 22 August, o bătălie²⁾, care se pierde de Moldoveni, mai mult din vina pripelei domnitorului lor³⁾. Moldovenii, pierzându-și și tunurile, se retrag în țară, urmăriți de aproape de Poloni⁴⁾.

Campania din 1538. Asupra operațiunilor din acest an, avem puține informațiuni.

Petru se găsi, din propria-i greșală, strâns între trei dușmani: Polonii, Tătarii și Turcii. Cei dintâi, cari se pregăteau încă din 1537⁵⁾ și cari dăduseră o luptă cu Moldovenii, la 1 Februarie 1538⁶⁾, atacară Hotinul⁷⁾ și dacă consimțiră apoi la un armistițiu⁸⁾, acesta putea fi denunțat și nu dădea lui Petru nici siguranța că se putea retrage spre ei⁹⁾.

Pe Tătari Moldovenii îi înfrânseseră la Ștefănești¹⁰⁾. Dar țara refuză a urma pe Domnitor spre a face față înaintării armatei turcești, comandată de Sultan în persoană¹¹⁾. Nu ne-a fost dat, astfel, să vedem în ce chip Rareș — care a luat oarecari măsuri analoage celor luate de Ștefan cel Mare în 1476¹²⁾ — ar fi luptat în defensivă, într-o situație care se aseamăna, dar era mai rea ca cea a tatălui său în 1476. Și era mai rea pentru că Polonia îi era ostilă, Ungaria nefavorabilă și, mai ales, țara nu voia să-l urmeze.

Expedițiile din 1541 și 1542. În expedițiile, în Ardeal, din acești ani, Petru Rareș nu a operat independent ci a executat ordinele împăratești, luptând la olaltă cu Muntenii și Turcii¹³⁾.

¹⁾ Ursu, *Bătăliile dela Gwozdiec și Obertyn*, p. 19.

²⁾ Academia Română, *Memoriile Secțiunii Istorice*, Seria III, Tom. XII, pp. 113—116.

³⁾ *Idem*, p. 116; Xenopol, *Istoria Românilor*. Ed. II, IV, p. 333.

⁴⁾ *Idem*.

⁵⁾ Hurmuzachi, Supl. II, vol. I, pp. 92—100.

⁶⁾ Hurmuzachi, Supl. II, vol. I, pp. 103, 104.

⁷⁾ Hâjdău, *Arhiva Istorică a României*, III, p. 12.

⁸⁾ *Ibidem*.

⁹⁾ Hâjdău, *l. c.* Sultanul scrie regelui polon că a plecat contra lui Rareș și că nu e nevoie să vină și Polonii; să păzească hotarul pentru a tăia retragerea lui Rareș. (Hurmuzachi, Supl. II, vol. I, p. 108).

¹⁰⁾ Hâjdău, *l. c.*

¹¹⁾ *Letopisețul Țării Moldovei până la Aron Vodă*, p. 142; Macarie apud Bogdan, o. c., pp. 207, 208.

¹²⁾ Ar fi distrus totul pentru a îngreuna înaintarea Sultanului (I. Nistor, *Die Moldauische Ansprüche auf Pokutien*, p. 141).

¹³⁾ *Letopisețul Țării Moldovei până la Aron Vodă*, pp. 159, 160.

Comentarii. Dacă aruncăm acum o privire generală asupra războaielor lui Petru Rareș, vedem că ele au constat mai ales din raite, ceea ce era firesc, dată fiind politica sa.

Ca raite ele au fost și bine concepute și bine executate, căci teritoriul inamic a fost atacat din mai multe părți deodată.

Atacul s'a dat prin surprindere, în momentul când dușmanul nu se aștepta ¹⁾ și când Moldovenii nu erau ocupați cu munca ogoarelor ²⁾.

Atacul s'a dus cu o foarte mare repeziciune.

Imediat după atac s'au acceptat condițiunile dușmanului uluit și armata s'a retras în țară.

Raitele acestea erau probabil bine văzute de Moldoveni (și de Români în genere) căci: semănau cu o vânătoare (în mare), sport de care erau mari amatori, nu-i țineau mult timp depărtați de case și le procurau și «dobândă» sau «plean».

Cele trei campanii din 1529 arată și o adevărată sistematizare a eforturilor:

În prima (Ianuarie-Februarie) se arată Secuilor, cari prin situația lor și prin calitățile lor militare, puteau fi de un ajutor însemnat pentru dușman, că Moldova este un vecin pe care este rău să nu-l ascuți.

În a doua se înfrânge armata de câmp dușmană.

În a treia se impune Bistriței și Brașovului, centrele de rezistență dușmane mai apropiate, o supunere îndestulătoare.

De altfel în îndrumarea și în înfăptuirea acestor raite Petru Rareș a fost de sigur inspirat de ceea ce au făcut premergătorii săi ³⁾.

¹⁾ Secuii în Ianuarie 1529, Polonii în Decembrie 1530. Aceștia știau că Petru Rareș avea de gând să-i atace dar nu se așteptau ca atacul să se dea atunci.

²⁾ În 1529, prima expediție are loc iarna, când oamenii nu aveau de lucru; a doua în Iunie, după isprăvitul aratului și a semănatului și înainte de seceră; a treia în Octombrie după strângerea holdelor și culesul viilor.

În 1530, invazia în Pocuția are loc în Octombrie.

În 1542, atacul are loc la finele lui Octombrie, deci după terminarea culesului (Hurmuzachi, II, pp. 233, 235, 236; II, p. 286; Supl. II, vol. I, p. 162).

³⁾ Vlad Tepeș a atacat, prin surprindere, toate cetățile dela vadurile dunărene (I. Bogdan, *Vlad Tepeș*, pp. 78 sqq.).

Raitele lui Ștefan cel Mare:

În 1457 și 1458 în Polonia (I. Nistor, *Die Moldauischen Ansprüche auf Pokutien*, p. 45).

Cea din Iulie 1461 în Secuime (*Letopisețul Țării Moldovei până la Aron Vodă*, p. 44).

Asupra operațiunilor strategice din 1531 este puțin de zis. În adevăr, dacă Petru Voevod voia să păstreze Pocuția, el nu avea altceva de făcut decât să se îndrepte asupra armatei dușmane care-i gonise garnizoanele din acea provincie (ceea ce a făcut), mai ales că avea și o mare superioritate numerică.

Un autor modern ¹⁾ impută lui Rareș faptul de a fi trimis înainte, ca avangardă strategică, 6000 oameni sub Vlad și Bar-novski, împărțindu-și astfel forțele. Această imputație nu mi se pare justificată, pentru următoarele temeieri:

O armată nu poate înainta într'un singur bloc, ci totdeauna are elemente înainte, ca măsură de pază și pentru a lua contactul cu inamicul, a-l fixa, a-i determina forțele și a-l manevra. Și Petru avea cu atât mai multă nevoie, în 1531, de a lua acest dispozitiv, cu cât trebuiau să se reia cetățile ocupate de Poloni, ale căror garnizoane ar fi putut îngreuija mersul armatei moldovenești. Avangarda aceasta nu a fost prea depărtată de grosul armatei și, după insuccesul dela 19 Noemvrie, s'a retras spre acest gros. Tarnowski nu a urmărit avangarda moldovenească bătută, ceea ce ar fi dat posibilitatea executării unei manevre, ci a luat o pozițiune defensivă.

La Obertyn Petre Rareș a fost învins nu din cauză de lipsă de efective ci din cauza temperamentului său impulsiv ²⁾.

Operațiunile din 1531 contra Polonilor arată buna funcționare a serviciului de informațiuni și a mobilizării în Moldova. Garnizoanele moldovenești au fost gonite din Pocuția până la 3—5 August. Acesta a fost primul indice al unui atac serios. La 19 August — deci patrusprezece zile în urmă — avangarda moldovenească (urmată trei zile în urmă de grosul armatei: 20.000 oameni, cu multe tunuri) era deja la Gwozdiec.

Suceava se află la peste o sută de kilometri, în linie dreaptă, de Pocuția. Cum dela graniță la Obertyn sunt peste 40 km., în linie dreaptă, grosul armatei moldovenești, care a sosit la

Cea din Februarie 1470 în Muntenia (*Idem*, p. 51).

Cea din Iunie 1498 în Polonia (*Idem*, p. 83).

Raita lui Bogdan III din Iunie 1509 în Polonia (*Idem*, p. 119).

Raita lui Ștefăniță în Februarie 1526 în Muntenia (*Idem*, p. 131).

Și alte multe.

¹⁾ Motogna, o. c., p. 33.

²⁾ Academia Română, *Memoriile Secțiunii Istorice*, Seria III, Tom. XII, p. 116.

21 seara în preajma Obertynului, trebuie să fi trecut granița la 19. În circa 14 zile, deci:

S'a trimes ordinul de mobilizare, căruia îi a trebuit cel puțin 3—6 zile pentru a ajunge la oameni, cari se aflau atunci în plină muncă a câmpului.

S'au adunat la graniță 20.000 oameni, majoritatea probabil din Țara de Sus.

S'au transportat acolo tunurile numeroase ce le-a avut Petru Rareș; acestea înhămate cu boi mergeau încet.

S'au strâns carele trebuincioase convoiurilor.

S'a alcătuit ordinea de bătaie (simplificată evident mult prin gruparea teritorială a forțelor).

Organizarea militară era încă bună, strategia lui Petru Rareș nu a fost rea din punctul de vedere al executării. Dacă nu a dat rezultate dănuitoare vina a fost a țelurilor politice și a politicei nepotrivite urmată de acest domnitor. O strategie chiar bună nu poate clădi ceva durabil dacă nu este instrumentul unei politici adecuate.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

STRATEGIA LUI ION VODĂ-CEL-CUMPLIT¹⁾

Fiu natural al lui Ștefăniță ²⁾, de o statură puțin obișnuită ³⁾,

¹⁾ Nu am folosit decât prea puțin lucrarea lui B. P. Hâjdău (*Ion Vodă cel Cumplit*) pentru că, verificând-o cu izvoarele am găsit că cuprinde foarte multă imaginație (vezi critica făcută de A. D. Xenopol, *Istoria Românilor*, ed. II, vol. V, p. 143, nota 73). Nu se poate face o vină lui Hâjdău din chipul ditirambic cum prezintă pe Ion Vodă, cum nici lui N. Bălcescu pentru lucrările sale despre Mihai Viteazul și despre alcătuirea armatelor noastre în trecut. Ei *nu puteau scrie altfel*, pentru că:

1. Le lipseau documentele necesare. (Vezi ce zice despre Bălcescu, I. Bogdan *Organizarea armatei moldovene în sec. XV în Memoriile Secțiunii Istorice*, Seria II, Tom. XXX, p. 385).

2. Nu aveau pregătirea tehnică necesară.

3. Școala romantică stăpânea încă.

4. Mai ales, era nevoie, în fața afirmațiunii continue a dușmanilor noștri, că am fost un popor de sclavi, să se arate că am avut și căpitani de seamă. Meritele acestor doi mari scriitori rămân întregi, dar lucrările lor mai sus arătate, nu pot fi folosite, de către istoricul militar de azi, decât după o serioasă confruntare cu documentele vremii și fără idei preconcepute. « N. Bălcescu, care marea și împodobește trecutul pentru a da încredere prezentului și a pregăti un viitor » (N. Iorga, *Istoria armatei române*, I, p. 60).

²⁾ Hâjdău, *Ion Vodă cel cumplit*, pp. 216—220; Heidensteinii *Rerum Polonicarum Libri XII* (Ed. 1672) p. 3; Hurmuzachi II₁ p. 393; XI p. XXIII (Iorga); A. D. Xenopol, o. c., V, p. 114.

³⁾ B. P. Hâjdău, o. c., p. 27; Al. P. Ilarian o. c., III, p. 215.

de o mare putere fizică ¹⁾ Ion Vodă, supranumit Armeanul ²⁾ și cel Cumplit, era om în puterea vieții — cam de 50 ani ³⁾, când reuși să obțină, dela Sultan, în luna Ianuarie 1572 ⁴⁾, domnia Moldovei.

Rând pe rând: refugiat în Polonia, unde intrigă pentru a obține scaunul moldovenesc; adăpostit de sultanul Crimeei, dela care obținuse o scrisoare de recomandare către regele polon; ostaș în serviciul împăratului Maximilian; din nou candidat la domnia Moldovei, căutând sprijin la cei mari din Constantinopol; exilat la Rodos, unde făcuse o mare avere și unde lăsa să se creadă că nu este dușman al preceptelor Coranului, precum se arătase, pe rând, adept al altor credințe ⁵⁾, cel ce era să fie Ion Vodă-cel-Cumplit, trecuse prin multe, văzuse multe și, mai ales, căpătase o mare experiență a chipului cum se dobândia, pe acele vremuri, un succes politic. Cu-vântul nu-i slujia decât pentru a-și ascunde gândul ⁶⁾. Dar erau oare altfel acei cu cari avea el de-a-face?

Aspru ⁷⁾, chiar crud ⁸⁾, era un negustor priceput ⁹⁾, un general destoinic ¹⁰⁾ și de un real curaj personal ¹¹⁾.

Ajuns la tron prin cumpărarea acestuia cu bani dați Turcilor ¹²⁾ el pare a fi avut o adevărată dragoste pentru glia strămoșească.

¹⁾ A tras singur un tun în timpul bătăliei dela Cahul (A. P. Ilarian, *o. c.*, III, p. 244).

²⁾ Kogălniceanu, *Letopisești*, I, p. 223.

³⁾ Hăjdău, (*o. c.*, p. 23), zice că Ion Vodă era de 40 ani în 1561; Xenopol *o. c.*, V, p. 115.

⁴⁾ Hurmuzachi, II, pp. 413, 415.

⁵⁾ Hăjdău, *Arhiva Istorică*, I, pp. 45, 149, 150; Hăjdău, *Ion Vodă cel Cumplit*, pp. 24 sqq., 29 nota 17, 30, 43, 72; Heidenstein, *o. c.*, p. 3; Hurmuzachi, II, pp. 615, 652; XI, p. XXIII; Supl. I, p. 21; Al. P. Ilarian, *o. c.*, III, pp. 215, 256.

⁶⁾ A. D. Xenopol, *o. c.*, V, p. 120.

⁷⁾ Decapitează pe boierul Ionașcu Zbiera (care trădase) în ziua de Paști.

⁸⁾ Al. Papiu Ilarian, *o. c.*, III, p. 217; Kogălniceanu, *Letopisești*, I, pp. 224, 225. Xenopol arată (*o. c.*, V, p. 125) că acuzațiunile de cruzime trebuiesc cercetate cu luare aminte, spre a vedea dacă nu cumva patima sau interesul aristocratic al clasei din care de obicei fac parte cronicarii români, nu-i împinge la răstălmăcirea adevărului ».

⁹⁾ Al. P. Ilarian, *o. c.*, III, p. 215; De Thou, *Historiarum sui temporis* (ed. Frankfurt, 1610), II, p. 14.

¹⁰⁾ Il arată faptele, cum vom vedea. Știa a-și stăpâni ostașii (Hăjdău, *Ion Vodă cel Cumplit*, p. 133 nota 66).

¹¹⁾ Cum a dovedit-o pe câmpul de luptă: la Siliște și la Cahul.

¹²⁾ Hurmuzachi, II, p. 615; Al. P. Ilarian, *o. c.*, III, p. 216.

Campania din 1572. Turcii dăduseră tronul lui Ion Vodă pentru că sumele ce le vărsa acesta veniau într'un moment când ei aveau mare nevoie de bani ¹⁾ și când interesul lor cerea ca Bogdan Lăpușeanu, care domnia atunci, să fie înlocuit, de oarece era cu totul sub influența Polonilor ²⁾. Era firesc ca, în atari condițiuni, prezența lui Ion Vodă pe tronul Moldovei să nu fie pe placul Polonilor. Regele Poloniei nu voia să supere pe Turci ³⁾ dar îngădui ca nobili poloni să strângă o armată ⁴⁾ cu care Bogdan căută a-și relua tronul.

Oștirea lui Bogdan ⁵⁾ trecu Nistrul și înaintă spre Iași ⁶⁾. Ion Vodă trimise înaintea acesteia un detașament, comandat de vornicul Dumbravă ⁷⁾. Grosul forțelor, alcătuit din Moldoveni și Turci ⁸⁾, îl adună la Iași ⁹⁾. Dumbravă, după luarea contactului cu trupele inamice (cari fuseseră întărite cu tunuri luate dela Hotin ¹⁰⁾ la Ștefănești ¹¹⁾, căută să atragă pe dușman spre grosul forțelor moldovenești ¹²⁾, urmând malul drept al Prutului ¹³⁾. Polonii înaintară paralel, pe malul stâng ¹⁴⁾, Ajungând la înălțimea Iașilor ¹⁵⁾, la 10 Aprilie ¹⁶⁾, Polonii află ¹⁷⁾ de prezența întregii oști a lui Ion Vodă, mai mare ca efectiv

¹⁾ Al. P. Ilarian, *o. c.* III, p. 217; Sultanul își pierduse flota în lupta cu Veneția în Marea Ionică (Lepanto, 7 Octomvrie 1571).

²⁾ Hăjdău, *o. c.*, pp. 30, 31 (note); Heidenstein, *l. c.*; Hurmuzachi, II, pp. 616—622, 628—630, 641; Al. P. Ilarian, *o. c.*, III, pp. 258, 259; Kogălniceanu, *o. c.*, I, p. 223.

³⁾ Heidenstein, *o. c.*, p. 3; Al. P. Ilarian, *o. c.*, III, p. 268.

⁴⁾ Heidenstein, *l. c.*; Kogălniceanu, *Letopisești*, I, p. 224. Găreciu (Al. P. Ilarian, *o. c.*, III, p. 216), zice că regele polon dădu lui Bogdan 4000 călăreți.

⁵⁾ Alcătuită din 1800 călăreți după un document contemporan (Hurmuzachi, II, p. 627), din 1300 după un autor contemporan (Al. P. Ilarian, *o. c.*, III, p. 259).

⁶⁾ Heidenstein, *l. c.*; Al. P. Ilarian, *o. c.*, III, p. 260.

⁷⁾ Al. P. Ilarian, III, p. 259.

⁸⁾ *Letopisețul Țării Moldovei până la Aron Vodă*, p. 219. Că erau și Turci vezi Heidenstein, *l. c.* și Hurmuzachi, II, p. 623.

⁹⁾ *Letopisețul Țării Moldovei până la Aron Vodă*, *l. c.*

¹⁰⁾ *Idem*; Al. P. Ilarian, *l. c.*

¹¹⁾ *Letopisețul Țării Moldovei până la Aron Vodă*, *l. c.*

¹²⁾ « Ca Moldovenii tot s'au dat înapoi spre temei, unde era țara cu Turcii la un loc strânsi, și apropiindu-se spre Iași, s'au arătat oastea toată a lui Ion Vodă » (*Letopisețul Țării Moldovei până la Aron Vodă*, p. 219).

¹³⁾ « pe ceastă parte » (*Idem*).

¹⁴⁾ « pe de ceea parte » (*Idem*).

¹⁵⁾ În dreptul Ștefăneștilor (Al. P. Ilarian, *o. c.*, III, p. 261).

¹⁶⁾ Iorga, *Istoria armatei române*, I, p. 326; « Gioi după Rusalii » (*Letopisețul Țării Moldovei până la Aron Vodă*, *l. c.*).

¹⁷⁾ « S'au arătat oastea toată a lui Ion Vodă » (*Letopisețul Țării Moldovei până la Aron Vodă*, *l. c.*).

decât oastea lui Bogdan ¹⁾. S'au prefăcut că vor a da o bătaie, în care scop au simulat o trecere a Prutului ²⁾. Peste noapte s'au retras ³⁾. Urmăriți de trupele lui Ion Vodă, au putut totuși să se retragă peste Nistru ⁴⁾, pe la Hotin ⁵⁾, care cetate fu înapoiată apoi, de Poloni, Moldovenilor ⁶⁾.

Regele polon făcu scuze sultanului pentru ajutorul dat de nobilii poloni lui Bogdan ⁷⁾ și se împacă cu Ion Vodă, al cărui jurământ îl primi ⁸⁾.

Campania din 1574. Curând însă tronul polon devine vacant și, după lungi discuțiuni, se alege ca rege Henri de Valois. Ion Vodă se amestecă în toate intrigele ce s'au ținut cu ocazia acestor alegeri ⁹⁾, căci era în interesul lui ca să nu se aleagă un rege polon care să-i fie dușman. Cum era de prevăzut însă Ion Vodă nu putea să găsească niciun sprijin la Poloni contra Turcilor, politica constantă a Poloniei fiind o înțelegere cu Turcia ¹⁰⁾.

Pe de altă parte și în Muntenia și în Ardeal tronurile erau ocupate de domni cu totul supuși Porții ¹¹⁾, cum erau și Tătarii ¹²⁾.

În asemenea condițiuni era firesc ca întreaga politică externă a lui Ion Vodă să nu poată avea altă țință decât de a păstra sprijinul Porței. Ion Vodă încercă aceasta ¹³⁾. Dar Turcii continuau a avea nevoie de bani. Doamna Chiajna avea și bani și avea și un fiu, Petru Șchiopul, pentru care dorea tronul Moldovei. Ea oferi Porții o mare sumă de bani ¹⁴⁾. Sultanul

¹⁾ *Idem.*

²⁾ *Idem*; A. P. Ilarian, *l. c.*

³⁾ *Idem*; *Idem.*

⁴⁾ *Idem.*

⁵⁾ Hurmuzachi, II, p. 623.

⁶⁾ Bogdan Vodă Lăpușneanu încredințase apărarea Hotinului, pe timp de trei luni, unui polon (Hurmuzachi, I, p. 76); Hurmuzachi, II, p. 636.

⁷⁾ Al. P. Ilarian, *o. c.*, III, p. 268.

⁸⁾ Hurmuzachi, Supl. II, vol. I, p. 271.

⁹⁾ Hâjdău, *Ion Vodă cel Cumplit*, pp. 67—71; Hurmuzachi, XI, pp. 82, 83; Supl. II, vol. I, pp. 274, 276; Xenopol, *o. c.*, V, pp. 119—124; 124 nota 30.

¹⁰⁾ Hurmuzachi, II, pp. 725, 726. Și Turcii doreau pace cu Polonia (Hurmuzachi, II, p. 643).

¹¹⁾ Hâjdău, *o. c.*, p. 79; Hurmuzachi, II, p. 684.

¹²⁾ Hurmuzachi, XI, p. 92.

¹³⁾ Iorga, în Hurmuzachi, XI, p. XXVI; Hurmuzachi, XI, p. 88; trimete multe daruri la Constantinopol (Hurmuzachi, II, p. 692). Tributul pe 1574 sosește, la Constantinopol, la 7 Mai (Hurmuzachi, II, p. 691).

¹⁴⁾ Al. P. Ilarian, *o. c.* III, p. 125. Iorga în Hurmuzachi, XI, pp. VI, XXIV.

ceru atunci, lui Ion Vodă, să mărească tributul ¹⁾. Ion Vodă refuză, cu cuvinte de ocară ²⁾. Sultanul numi domn al Moldovei pe Petru Șchiopul ³⁾ și ordonă Turcilor dela Dunăre ⁴⁾ ca, împreună cu domnii Munteniei și al Ardealului ⁵⁾, să ajute pe acesta ca să ocupe tronul Moldovei, cerând în același timp Polonilor să pună mâna pe Ion Vodă, dacă acesta ar încerca să treacă pe la dâșii ⁶⁾.

Domnul moldovan adună un sfat numeros ⁷⁾ și-i expuse situațiunea ⁸⁾. Sfatul, unii boieri probabil numai cu jumătate gură ⁹⁾, primi propunerea de rezistență la cererile turcești ¹⁰⁾.

Ion Vodă, care știa încă din Fevruarie, ce însemna refuzul de a mări tributul, trimise familiile (a sa și a boierilor) și averile la Hotin ¹¹⁾, ceru sprijin și adăpost atât regelui polon cât și Ardelenilor, cari și unul și ceilalți i-l refuzară ¹²⁾ și chemă pe Cazaci în ajutor. Din aceștia veniră 1.200 ¹³⁾.

Aflând, la 20 Martie 1574 ¹⁴⁾, că o oaste turco-munteană se îndrepta spre Moldova, Ion Vodă care se afla cu Cazacii la

¹⁾ Ceașul, trimis de Sultan, prezintă cererea de mărire a tributului la 21 Fevruarie 1574 (Hammer, o. c., II, p. 193). Al. P. Ilarian, o. c., III, pp. 217, 275.

²⁾ Mignat, *Histoire de l'Empire ottoman*, II, p. 211; Goreciu (Al. P. Ilarian, o. c., III, p. 220), nu pomeneste de ocară.

³⁾ Sărută mâna Sultanului la 28 Fevruarie și pleacă la Dunăre la 3 Aprilie.

⁴⁾ Hăjdău, o. c., p. 81; Iorga în Hurmuzachi, XI, p. XXIV.

⁵⁾ Vezi documentele mai jos.

⁶⁾ Hurmuzachi, II, pp. 678, 702.

⁷⁾ Goreciu (Al. P. Ilarian, o. c., III, p. 218) zice că a adunat Senatul, adică Sfatul boierilor. Cronica țării (Kogălniceanu, *Letopisești*, I, p. 225) spune « au strâns țara ». Prin țară însă, letopisețul nostru pare a înțelege și o adunare mai numeroasă, care alegea sau recunoștea Domnii, și oastea. În cazul de față, dacă nu a fost oastea, a fost o adunare mai numeroasă după cum reiese din cuprinsul următor al cronicii. (Vezi în privința țării adunate, documentul lui Miron Vodă Barnowski din 16 Ianuarie 1628, publicat de Hăjdău în *Arhiva Istorică*, I, p. 175, Nr. 259).

⁸⁾ Al. P. Ilarian, l. c.; Kogălniceanu, l. c.

⁹⁾ Căci își dădeau seamă de greutatea rezistenței (cum a fost Ioan Golia, vezi I. Bogdan *Letopisețul lui Azarie în Memoriile Secțiunii Istorice* S. II T. XXXI pag. 213) iar unii se pregăteau deja să trădeze, probabil.

¹⁰⁾ Al. P. Ilarian, o. c., III, pp. 220, 276; Kogălniceanu, l. c.

¹¹⁾ Hăjdău, *Arhiva Istorică*, I, p. 45; Hurmuzachi, II, pp. 684, 709.

¹²⁾ Hurmuzachi, II, pp. 684, 702, 703, 706; Al. P. Ilarian, o. c., III, pp. 221, 277.

¹³⁾ Al. P. Ilarian, o. c., III, pp. 221, 222, 277; Iorga în Hurmuzachi, XI, p. XXIV.

¹⁴⁾ În textul latin de pe pagina 225 și în cel german de pe pagina 278 (Al. P. Ilarian, o. c., III), data este 20 Martie; în traducerea românească (p. 225) se dă data de 21 Martie. O asemenea eroare de traducere se găsește și la pagina 238, textul latin fiind: nona die Iunii, iar traducerea lui Ilarian fiind: la două ale lui Iunie.

Iași ¹⁾ își concentrează grosul armatei în sudul țării ²⁾, lăsând un detașament spre a supraveghea, către Răsărit, pe Tătari ³⁾.

În a doua jumătate a lunii Aprilie ⁴⁾ cercetașii moldoveni ⁵⁾ raportează că oastea dușmană ⁶⁾ era în apropiere și tăbăruia la Jiliște. Domnul moldovan trimise un detașament compus din Cazaci și 6000 Moldoveni spre a recunoaște. Acest detașament reuși să surprindă serviciul de siguranță dușman și dădu de știre lui Ion Vodă, care veni cu grosul oastei, înconjură, prin surprindere, oastea dușmană și o zdrobi ⁷⁾ (24 Aprilie 1574).

Petru Șchiopul fugi la Brăila ⁸⁾ iar fratele său Alexandru, domnul Munteniei, la Floci ⁹⁾.

Ion Vodă rămase patru zile, pe câmpul de luptă ¹⁰⁾, apoi oastea-i înaintă, jefuind, până la granița Ardealului ¹¹⁾

¹⁾ Ion Vodă s'a aflat toată luna Martie la Iași, căci avem documente dela dânsul, date în Iași, la următoarele date: Central University Library Cluj

2 Martie (Academia Română. Documente XL Nr. 40).

6 Martie (Academia Română. Documente LVI Nr. 2).

10 Martie (Arhivele Statului, Mănăstirea Golia și copie în condica moldovenească Nr. 1015).

12 Martie (Academia Română. Pечеți 221; *Analele Academiei Române*, Tom. XXVIII, p. 67).

27 Martie (Arhiva Sf. Spiridon, Iași, plicul I/4 satul Buciumi-Galbeni; Ghinescu, *Ispisoace și Zapise*, I, p. 139; Ghibănescu, *Surete și Izvoade*, XX, p. 175; Iorga, *Studii și Documente*, V, pp. 4, 18).

31 Martie (Ghibănescu, *Surete și Izvoade*, XIX, p. 163).

Sunt îndatorat d-șoarei C. Bașturescu și d-lui Iuliu Tuducescu pentru semnarea acestor documente. Le exprim și pe această cale mulțumirile mele.

²⁾ « Denn Iuon war bald, wie er nur sein Kriegsvolk zusammen gebracht, auf die Muldower Grentzen verrucket » (Al. P. Ilarian, o. c., III p. 278). Cum reiese din textul german, Ioan se duse pe granița de Sud a Moldovei după ce concentrează oastea sa acolo. Ordinele de concentrare au pornit probabil chiar la 20 Martie. Ioan Vodă a mai rămas în Iași cel puțin până la 31 Martie (nota precedentă).

³⁾ Hurmuzachi, II, p. 694.

⁴⁾ Lupta s'a dat la 24 Aprilie și descoperirea taberei muntene a avut loc, după textul lui Goreciu, o zi sau cel mult două înainte.

⁵⁾ Al. P. Ilarian, o. c., III, p. 225.

⁶⁾ *Ibidem*.

⁷⁾ Academia Română, *Memoriile Secțiunii Istorice*, Seria III, Tom. XII, pp. 116, 117. Știrea acestei înfrângeri sosește la Constantinopol, la 30 Aprilie (Hurmuzachi, XI, p. 87).

⁸⁾ Hăjdău, o. c., p. 99; Al. P. Ilarian, o. c., III, p. 227; Iorga în Hurmuzachi, XI, p. XXV.

⁹⁾ Hăjdău, l. c. Al. P. Ilarian, l. c.

¹⁰⁾ Al. P. Ilarian, o. c., III, pp. 227, 279.

¹¹⁾ *Idem*.

și până la București ¹⁾, unde puse pe Vintilă Vodă în scaun ²⁾.

În urmă domnul Moldovei plecă spre Brăila, unde se refugiase Petru Șchiopul, a cărui predare o ceru. Pașa refuză. Moldovenii luară atunci cu asalt palanca orașului — gardul târgului — și arseră, jefuiră și distruseră orașul, dar nu luară citadela ³⁾.

Vestea înfrângerii, primită la Constantinopol la 30 Aprilie ⁴⁾, făcu pe Turci să ieie noi măsuri pentru un atac concentric în contra lui Ion Vodă ⁵⁾, măsuri care se deslușesc mai bine din următorul ordin ulterior dat de sultan, la 6 Iunie, lui Ștefan Báthory, voevodul Ardealului:

«... De aceea îți poruncesc ca să-ți trimiți oștirea numai-decât acolo (în ajutorul lui Alexandru, domnul Munteniei);... Când vor fi împreună cu oastea muntenească, cu Beiul de Nicopoli și cu cel de Vidin, să treacă apa Siretului. Beglerbeiul de Rumelia cu nouă sangiaci și două mii de Ieniceri și cu douăzeci și cinci de treascuri (tunuri) să meargă din altă parte ⁶⁾) asupra lui. Iar din altă parte ⁷⁾) va năvăli asupra lui Hanul tătăresc cu Beiul de Ackerman. De aceea îți poruncesc ca oastea ta să-i fie acolo de ajutor lui Alexandru Vodă mai înainte de a fi trecut beii Dunărea ⁸⁾».

În acest timp (Mai 1574) începe concentrarea, ordonată de Sultan, a trupelor tătărăști și turcești în Basarabia. Ion Vodă află, în a cincea zi după luarea orașului Brăila ⁹⁾, că un grup

¹⁾ Hăjdău, o. c., p. 105; Al. P. Ilarian, o. c., III, p. 227.

²⁾ Hăjdău, o. c., p. 110; Hurmuzachi, II, p. 682. Stă puține zile, căci Alexandru revine, cu ajutor turcesc, îl prinde și-i taie capul (Hurmuzachi, II, p. 690; *Magazin istoric*, IV, p. 275).

³⁾ Hăjdău, o. c., pp. 112—115; Hurmuzachi, II, p. 694; Al. P. Ilarian, o. c., III, p. 228; Kogălniceanu, *Letopisești*, I, p. 460.

⁴⁾ Hurmuzachi, XI, p. 87.

⁵⁾ « Idem Mustapha Chiaus confirmat quae de Moldauo antea nunciata erant, ac addit, quod in suo per Valachiam transitu, Turcici Sangiacchi finitimi cum suis copijs iam ad Moldauica confinio procinctu consistebant, ut adlato, quem indies expectabant, nuncio de Tartarorum ad alteram Moldaviae partem adventu,... subito undique Moldauia hinc à Turcis, Valachis et Transylvanis, inde à Tartaris oppressa inuadatur » (Hurmuzachi, II, p. 696). Hăjdău, o. c., p. 137 nota 8. Hurmuzachi, II, p. p. 693, 698, 700, 715.

⁶⁾ Din Dobrogea.

⁷⁾ Din raiaua Cetății Albe.

⁸⁾ Hurmuzachi, II, p. 709.

⁹⁾ Al. P. Ilarian, o. c., III, p. 280.

de 15.000 Turci se îndreaptă spre Brăila ¹⁾. El trimete, întru întâmpinarea lor, pe hatmanul Slăvilă cu 8.000 Moldoveni și cu Cazacii ²⁾. Hatmanul întâlnește un grup de Turci și Tătari lângă Lăpușna și-i bate ³⁾.

Ion Vodă, părăsește asediul Brăilei și se îndreaptă spre Tighina, unde bate alt grup de inamici, și cuprinde orașul, dar nu cetatea ⁴⁾. Oștirea fiindu-i obosită Ion îi dăte un repaos de opt zile nu departe de Tighina ⁵⁾ și se adresează la doi nobili polonezi, cerându-le ajutor ⁶⁾; ambii răspund afirmativ ⁷⁾.

Comandantul turc din Cetatea-Albă trimite un detașament în ajutorul Tighinei; acesta este bătut ⁸⁾.

Lui Ion Vodă îi sosesc în ajutor 600 Cazaci, cu bărci, sub comanda lui Pokotilo ⁹⁾; aceștia sunt trimiși la Cetatea-Albă, pe care o atacă și iau, ard și pradă orașul ¹⁰⁾.

Dușmanii fiind peste tot înfrânți, Ion Vodă se retrage la Huși ¹¹⁾, cu grosul forțelor, lăsând detașamente spre a face față Tătarilor pe de o parte și Turcilor și Muntenilor, pe de alta ¹²⁾. La vadul Obluciței păzea părcălabul Eremia Cernăuțianul cu 13.000 Moldoveni ¹³⁾. Se dădu repaos trupelor ¹⁴⁾.

¹⁾ Al. P. Ilarian, o. c., III, pp. 229, 280.

²⁾ Hâjdău, o. c., p. 116; Al. P. Ilarian, o. c., III, p. 229.

³⁾ Hâjdău, o. c., p. 119.

⁴⁾ Hâjdău, *Arhiva Istorică*, I, p. 45; Hurmuzachi, II₁, pp. 706, 716; Al. P. Ilarian, o. c., III, p. 229; Iorga, *Studii asupra Chilie și Cetății Albe*, p. 200.

⁵⁾ Al. P. Ilarian, o. c., III, p. 230.

⁶⁾ Hâjdău, *Arhiva Istorică*, I₂, p. 152; Hurmuzachi, II₁, p. 706.

⁷⁾ Hâjdău, o. c., I₂, p. 152.

⁸⁾ Hâjdău, *Ion Vodă cel Cumplit*, pp. 122, 123; Al. P. Ilarian, o. c., III, p. 231.

⁹⁾ Hâjdău, o. c., p. 129.

¹⁰⁾ Hâjdău, o. c., pp. 130, 239; Hâjdău, *Arhiva Istorică*, I, p. 45; Hurmuzachi, II₁, p. 716.

¹¹⁾ Al. P. Ilarian, o. c., III, pp. 232, 281. La Iași, spun Moldovenii luați prizonieri și trimiși la Constantinopol (Hurmuzachi, II₁, p. 706). Este mai puțin verosimilă această versiune, Huși fiind mai aproape de punctele amenințate și Huși fiind arătați de oameni ce au informațiuni precise. Probabil că prizonierii Moldoveni se referiau la prima concentrare din Martie.

¹²⁾ O spun prizonierii moldoveni aduși la Constantinopol (Hurmuzachi, II₁, p. 706).

¹³⁾ Al. P. Ilarian, o. c., III pp. 236, 281.

¹⁴⁾ Pe când Goreciu și versiunea germană arată numai că s'a dat repaus trupelor, Hâjdău (o. c., p. 139) afirmă, fără a da vreun izvor că Ion Vodă își concedia *toată* infanteria, care fu însărcinată a merge acasă spre a-și lua provizii, a răspândi vestea biruințelor câștigate și a înrola noi ostași. Că este posibil și chiar probabil să se fi dat oamenilor, pe rând, învoire de a merge să-și ieie hrană și primineli, cred, pe baza precedentelor (Ștefan cel Mare înainte de Războeni), dar restul este... închipuire.

Pe la finele lunii Mai trupele inamice se aflau în dispozitivul prevăzut pentru atacul Moldovei, căci: 1) o scrisoare din Viena din 21 Mai semnaleză o ciocnire la granița moldo-munteană ¹⁾, 2) la 4 Iunie se știa la Constantinopol că armata turcă din Dobrogea era concentrată și aștepta să afle dacă și Tătarii erau gata ²⁾, iar 3) Ion Vodă se afla în fața Tighinei ³⁾, deci se semnalase și adunarea trupelor turco-tătare din raiaua Cetății Albe.

Nu știm cine comanda detașamentul moldovenesc aflat pe granița muntenească și nu cunoaștem acțiunea acestui detașament, afară de vagele știri cuprinse în scrisoarea sus menționată dela Viena.

În fața Obluciței — locul de trecere al grupului turcesc din Dobrogea — păzia, cum am spus, hatmanul Eremia. Acesta primește bani dela Petru Șchiopul ⁴⁾ și lasă pe Turci să treacă Dunărea, dându-se la o parte și vestind apoi pe Ion Vodă la Tighina ⁵⁾.

Domnitorul, după sfatul boierilor săi ⁶⁾, hotărăște a înceta asediul Tighinei și a se îndrepta în contra armatei turcești care trecuse Dunărea la Oblucița ⁷⁾, armată al cărui efectiv îl socotea, după spusa necredinciosului hatman, mic ⁸⁾.

¹⁾ Iorga în Hurmuzachi, XI, p. XXVI.

²⁾ Hurmuzachi, II, p. 702.

³⁾ Al. P. Ilarian, o. c., III, pp. 238, 281.

⁴⁾ Al. P. Ilarian, o. c., III, pp. 236, 237, 281. Hammer, o. c., II, p. 193. Asupra persoanei trădătorului, vezi S. de Zottă, *O mistificare genealogică, Ieremia Golia*, în *Inchinare lui Nicolae Iorga*, pp. 431 sqq.

⁵⁾ Al. P. Ilarian, o. c., III, pp. 238, 281.

⁶⁾ *Ibidem*.

⁷⁾ D-1 Iorga (Hurmuzachi, XI, p. XXVI și nota 6 de pe aceeași pagină), crede că cel puțin Muntenii și begii de pe Dunăre nu au trecut Dunărea pe la Oblucița ci au pornit la atac dela Brăila, deci pe malul stâng al Dunării (sau pe Dunăre). Dar nici un izvor nu semnaleză prezența Muntenilor și a begilor de Vidin și Nicopol la bătălia dela Cahul și ordinul Sultanului către voevodul Ardealului, sus citat, arată apriat că aceștia trebuiau a se aduna pe Siret și să atace din acea parte. Rolul acestui grup de forțe, la începutul lui Iunie, a fost de a ține locului grupul moldovenesc lui opus.

Cât despre transportul trupelor pe Dunăre, operația ar fi fost grea, pentru că capacitatea de transport a vaselor de atunci era mică (deci ar fi trebuit un număr prea mare de vase) și manevrarea vaselor cu pânză în vederea debarcării deasemenea grea. De altfel toate izvoarele arată că trupele cari au luat parte la bătălia dela Cahul, de partea Turcilor (afară de Tătari), au trecut Dunărea pela Oblucița. Vase, mai ales bărci, au ajutat evident la trecerea de pe un mal pe celălalt.

⁸⁾ Al. P. Ilarian, o. c., III, pp. 238, 281.

Pornind din Tighina sosește, la 9 Iunie ¹⁾, pe malul lacului Cahul și tăbărăște la 3 mile de inamic ²⁾. A doua zi avu loc bătălia dela Cahul, în care Ion Vodă fu învins ³⁾.

Comentarii. Din descrierea războiului purtat în 1572 contra lui Bogdan Lăpușneanu, reiese că Ion Vodă-cel-Cumplit a fost inspirat de tradiția moldovenească, adoptând vechea strategie care consta în a atrage pe dușman înlăuntrul țării spre a-l sdrobi apoi la loc strimt. În adevăr el și-a adunat grosul forțelor undeva spre Iași și a trimis un detașament, comandat de vornicul Dumbravă, spre a lua contactul cu dușmanul și a-l atrage către grosul forțelor moldovenești. Acest detașament a luat contactul cu inamicul care trecuse Nistrul undeva la Apus de Hotin (de unde trimisese a-i aduce tunuri). Dumbravă nu reușește însă să silească pe Poloni a-l urma pe drumul pe care se retrăgea. Polonii întrepun Prutul între ei și trupele vornicului moldovan și au astfel libertatea de acțiune asigurată. Ei pot, atunci când văd că grosul trupelor moldovenești este cu mult superior lor, să se retragă, cu puțină pagubă. Manevra ce ar fi trebuit să execute era ca, ajuns, în retragerea sa voită, în contact cu grosul trupelor lui Ion Vodă, Dumbravă să treacă, noaptea, pe celalalt mal al Prutului, mai sus de locul unde erau Polonii. Găsindu-se atunci de-a-curmezișul liniei de retragere a dușmanilor, i-ar fi putut țintui locului până ce grosul Moldovenilor, trecând Prutul ar fi atacat pe Poloni de front. Tradițiunea strategiei lui Ștefan-cel-Mare rămăsese, executarea nu mai era la înălțimea voită. Este adevărat că pentru prima oară comanda atunci Ion Vodă o armată.

Asupra războiului din 1574 sunt de făcut următoarele observațiuni:

Cererea Turcilor de mărire a tributului găsisse Moldova cu totul sărăcită ⁴⁾ iar îndeplinirea acestei cereri nu ar fi făcut decât să încurajeze pe Turci să ceară mereu noi măriri ale tributului, cum s'a întâmplat de altfel ulterior. Pentru a plăti

¹⁾ *Ibidem.*

²⁾ *Ibidem.*

³⁾ Academia Română, *Memoriile Secțiunii Istorice*, Seria III, Tom. XII, pp. 117, 122.

⁴⁾ Strykowski (Hâjdău, *Arhiva Istorică*, II, pp. 6, 9); Forgacs, Lasicki (Hâjdău, *Ion Vodă cel Cumplit*, notele 41, 42, p. 62).

această creștere a haraciului, trebuiau puse noi biruri pe clasa țărănească pe care tocmai se bizuia Ion Vodă și care a răspuns cu vrednicie încrederii și sprijinului ce-i dase domnitorul ¹⁾. Însă precum toate știrile vremii concură spre a adevăra sprijinul și încrederea dintre domnitor și țărănime, tot așa toate arată dușmănia dintre domnitor și boierime ²⁾. Cauza acestei dușmăanii s'a explicat în diferite chipuri: împilarea țărănimii de către boierime ³⁾, aplecarea boierimii către Polonia ⁴⁾, trădarea boierimii ⁵⁾. Probabil toate aceste motive au contribuit la acea dușmănie, care a costat pe boierime multe capete ⁶⁾ și a adus, în cele din urmă, peirea lui Ion Vodă.

Astfel stând lucrurile în momentul când Ion Vodă primi injoncțiunea turcească de a mări haraciul, ce putea el face?

Să se supună? Era numai a amâna, pe câteva luni, conflictul, pentrucă boierimea, din ce în ce mai nemulțumită, ar fi îndreptat noi cêreri de mazilire la Poartă iar aceasta ar fi cerut sume din ce în ce mai mari ⁷⁾.

A refuza, cum a făcut-o? Prezinta puținii sorți de isbândă, căci nu numai nu se putea pune temeiul pe sprijinul vecinilor dar trebuia să se socotească ca sigură o atitudine dușmănoasă a lor, iar puterea musulmană era covârșitor de mare.

Și totuși Ion Vodă, după ce luă înțelegere cu țara, respinse cererea Porții.

Văzut numai din punctul de vedere material al succesului, al suferințelor, al sacrificiilor cari par a fi fost zadarnice, hotărârea luată pare a nu fi fost înțeleaptă și a fi răspuns mai mult intereselor domnitorului, care încolțit între Turci, Tătari, Poloni, Munteni și Ardeleni, nu avea altă scăpare decât aceea a unei rezistențe disperate.

Din punctul de vedere moral însă, rezistența opusă Turcilor, în 1574, a fost o protestare solemnă, scrisă cu mult sânge, în contra stăpânirii turcești și a contribuit și a ține sus făclia

¹⁾ Al. P. Ilarian, *o. c.*, III, pp. 240, 241, 258, 282; A. D. Xenopol, *o. c.*, V, p. 127.

²⁾ *Letopisețul Țării Moldovei până la Aron Vodă*, pp. 218—222.

³⁾ Hăjdău, *Ion Vodă cel cumplit*, pp. 48, 49.

⁴⁾ Xenopol, *o. c.*, V, p. 126.

⁵⁾ Iorga în Hurmuzachi, XI, p. XXVI; Hurmuzachi, II, pp. 690, 694.

⁶⁾ *Letopisețul Țării Moldovei până la Aron Vodă*, pp. 218, 221, 222.

⁷⁾ Al. P. Ilarian, *o. c.*, III, p. 218.

ideii de opunere care era să fie reluată de domnitorii români, cu douăzeci de ani în urmă. Și, cu atâtea alte rezistențe și răscoale locale a popoarelor creștine supuse sub jugul otoman, a contribuit și la măcinarea puterii sultanului, a cărui sfărâmare ne-a fost dat nouă să o vedem.

Războiul era deci hotărât. Pentru a-l putea duce cu oarecare sorti de isbândă, trebuiau împlinite următoarele condițiuni:

a) Moldovenii să formeze un singur bloc;

b) Forțele lor să fie mărite prin orice alte forțe s'ar găsi disponibile;

c) Un bun plan și o bună executare a lui.

Întâia condițiune nu a fost îndeplinită, căci unii boieri și chiar o parte din locuitorii de margine ¹⁾, au trecut de partea dușmanului, la prima ocazie favorabilă.

Ca forțe străine Ion Vodă a avut câțiva Cazaci.

Iar în ceea ce privește planul de acțiune și executarea lui iată ce este de observat.

Turcii hotărâți a scăpa de Ion Vodă, organizează, în contra lui, o adevărată vânătoare, lucru în care sunt ajutați de însuși felul de a fi a lui Ion Vodă, care nu avea prieteni nici pe toți ai săi.

Polonii, cari vrăjmășeau pe Ion Vodă, îi refuzau ajutoare și-i închideau, după cererea Turcilor, retragerea.

Voevozii Ardealului și a Munteniei, cu trupele turcești dela Dunăre și cu Tătarii aveau ordin să atace pe Ion Vodă dinspre Sud-Vest, Sud și Est, și este probabil că voevodul Ardealului nu a lăsat neocupate pasurile ducând din Moldova în Ardeal.

Față de aceste dispoziții ale dușmanilor, Ion Vodă avea detașamente cari supravegheau atât la granița spre raiaua Cetății Albe, de unde se aștepta la un atac al Tătarilor ²⁾, cât și spre granița Munteniei ³⁾, iar el se afla cu Cazacii și ceva oștire moldovenească la Iași, de unde putea interveni deopotrivă de iute în contra detașamentelor inamice ce ar fi înaintat din

¹⁾ Raport din Constantinopol, 31 Mai 1574 (Hurmuzachi, II, p. 699).

²⁾ Hurmuzachi, II, p. 694.

³⁾ Că avea un detașament pe această graniță o arată faptul că Ion află « prin cercetătorii săi de înaintarea oastei ardeleano-munteană-turcă prin Muntenia » (Al. P. Ilarian, o. c., III, pp. 225, 278).

Țara Românească (163 kilometri în linie dreaptă dela Iași la graniță), din Dobrogea (Iași-Oblucița 190 kilometri), dinspre Cetatea Albă (Iași granița raialei 200 kilometri), dinspre Tighina (150 kilometri). Coloanele dușmane ajunse pe linia Focșani-Oblucița-Tighina ar fi fost despărțite respectiv de 100 kilometri și 150 kilometri, având și Dunărea între ele.

Dușmanul îi ușurează manevra: trupele adunate în Muntenia înaintează la atac înainte ca celelalte grupe (din Dobrogea și din raiaua Cetății-Albe) să poată lua ofensiva. Ion Vodă se folosește de prilejul ce-i se oferă și se repede asupra coloanei dușmane din Muntenia, o surprinde și o înfrânge la Jiliștea, pune alt domn în București, atacă și arde Brăila și, aflând atunci de mișcarea forțelor inamice din raiaua Cetății-Albe, are libertatea de acțiune spre a se îndrepta și înfrânge la Lăpușna și Tighina pe Turci și să ardă Tighina și Cetatea-Albă.

Informația bună, măsurile de siguranță potrivite și eroarea vrășmașilor îngăduiesc lui Ion Vodă ca, printr'o manevră pe linii interioare, să bată, pe rând, detașamentele inamice.

Urmează o pauză în timpul căreia Ion Vodă își duse grosul forțelor la Huși, lăsând detașamente: spre raiaua Cetății-Albe, la vadul Obluciței și pe granița Munteniei.

Dispozitivul era iarăși just: Hușul se găsește la egală depărtare de locurile unde erau cele trei detașamente ce observau direcțiile de înaintare ale dușmanului (130—140 km.) iar cele trei grupe inamice erau la distanțe ceva mai mici unele de altele (100—150 km.), dar aceste distanțe trebuiau a fi socotite ca mai mari din cauza Dunării, obstacol ce nu se trece ușor.

Manevra nu a reușit de data asta:

a) Pentrucă straja moldovenească dela punctul unde a atacat grupul central dușman (Oblucița) nu numai că a lăsat pe Turci să treacă nesupărați dar comandantul ei a dat informațiuni greșite asupra efectivului trecut peste Dunăre.

b) Două din grupele inamice (cea din Dobrogea și Tătarii) au atacat concomitent și s'au întrunit pe câmpul de luptă. Dacă am avea, să punem în puține cuvinte aprecierea ce reiese din cele precedente asupra strategiei lui Ion Vodă, am spune:

În campania din 1572 Ion Vodă a arătat că era pătruns de strategia moldovenească din trecut dar că nu s'a arătat destoinic în executare pentru că, lăsând mereu un obstacol — Prutul — între trupele sale și cele polone, a ușurat acestora retragerea, atunci când au voit-o.

Asupra războiului din 1574 nu se poate decât lăuda atât bunul dispozitiv de așteptare cât și hotărârea cu care a luat deciziuni, repeziciunea în executarea manevrelor și destoinicia măsurilor luate pe câmpul de luptă.

Dacă nu a izbutit vina nu este nici a strategiei, nici a tacticii sale ci numai a politicii sale, atât externe — toți vecinii erau coalizați contra lui — cât mai ales a celei interne. Este evident și drept și necesar a guverna întru mulțumirea masei mari a populațiunii, decât nu trebuie a duce nici clasele conducătoare — cadrele societății, fără ajutorul cărora nu se poate conduce un neam — la exasperare și revoltă.

Învățămintul de scos este că destoinicia tactică și strategică nu pot îndrepta greșelile nedestoiniciei politice — internă și externă.

STRATEGIA LUI MIHAI-VODĂ-VITEAZUL¹⁾

Fiu din flori al lui Pătrașcu-Vodă (1554—1558), frate cu Petru Cercel Voevod (1583—1585), coborât din familia domnească a Drăculeștilor²⁾, după ce ocupă diferite boierii³⁾, cel ce era să lese o urmă atât de mare în istorie și să fie cunoscut sub numele de Mihai Vodă Viteazul, ajunge Domn a Țării Româneștii la finele lunii August 1593⁴⁾, prin sprijinu

¹⁾ Reamintesc că nu scriu o istorie a lui Mihai Viteazul ci studiez numai strategia sa.

²⁾ I. Crăciun, *Cronicarul Szamosközy și însemnările lui privitoare la Români*, pp. 52—77; I. C. Filitti, *Mama și soția lui Mihai Vodă (Convorbiri Literare, 1921, pp. 609, 627)*; N. Iorga, *Istoria lui Mihai Viteazul (Convorbiri Literare, XXXVI, p. 151)*; Xenopol, *Istoria Românilor*, ed. II, V, pp. 19, 20, 48, 176.

³⁾ I. Crăciun, *o. c.*, pp. 56, 97, 98, 99; Ban ot Mehedinți, mare stolnic, mare agă, mare postelnic (Iorga în *Convorbiri Literare, XXXVI*, pp. 241, 242, 429); Xenopol, *o. c.*, V, p. 177; I. C. Filitti în *Arhivele Olteniei, X*, pp. 303, 304.

⁴⁾ M. Popescu în *Convorbiri Literare*, Sept.-Dec. 1927, p. 361; *Revista pentru Istorie, Arheologie și Filologie, XI*, p. 125.

unchiului său Iani ¹⁾ și al altora ²⁾, prin sumele ce le dă și le făgăduiește ³⁾ și prin nemulțumirea țării față de predecesorul său ⁴⁾.

De o statură potrivită ⁵⁾, brun, cu fața arsă ⁶⁾, cu trăsături frumoase ⁷⁾, purtând barba plină și având o privire când impunătoare, când înfricoșătoare ⁸⁾, în puterea vârstei ⁹⁾, Mihai era de o natură impulsivă ¹⁰⁾, adeseori violentă ¹¹⁾, de un curaj fizic rar chiar în acele vremuri de mare vitejie ¹²⁾, dârz ¹³⁾, bun creștin după socotința vremii ¹⁴⁾, nu totdeauna veridic ¹⁵⁾ — cine era oare atunci: Rudolf II, Bathoreștii, Basta, Malaspina, Turcii? — și devenise, dacă nu era din naștere, neasămuit de ambițios ¹⁶⁾.

Starea jalnică în care se afla țara sa ¹⁷⁾, cetirea sau auzirea

¹⁾ I. Crăciun, *o. c.*, pp. 62, 77—81, 100; Iorga, *Geschichte d. Rum. Volkes*, II, p. 95; Xenopol, *o. c.*, V, pp. 177, 178, 180.

²⁾ I. Crăciun, *o. c.*, p. 72 nota 1, pp. 99, 100; Hurmuzachi, IV², p. 171; XI, p. 757.

³⁾ I. Crăciun, *o. c.*, pp. 99, 101.

⁴⁾ Hurmuzachi, III, p. 457; Al. P. Ilarian, *o. c.*, I, p. 9; Iorga în *Covorbiri Literare*, XXXVI, p. 975; A. Veress, *Documente privitoare la istoria Ardealului, Moldovei și Țării Românești*, IV, pp. 31, 32.

⁵⁾ Walther apud. Al. P. Ilarian, *o. c.*, I, p. 8; Hurmuzachi, III, p. 544.

⁶⁾ Hurmuzachi, I. c.

⁷⁾ Portretele sale.

⁸⁾ Walther, I. c.; Hurmuzachi, I. c.

⁹⁾ Născut în 1557 (Crăciun, *o. c.*, p. 74), dar alt izvor (Hurmuzachi, I. c.) zice că era de 36 ani în 1599, deci ar fi fost născut 1563.

¹⁰⁾ Cum a arătat-o pe câmpul de bătălie dela Mirislău. Iorga în *Covorbiri Literare*, XXXVI, p. 73; Xenopol, *o. c.*, pp. 355, 423.

¹¹⁾ Scrisoare din Roma, 1 Iulie 1600 (N. Buta, *I Ragguagli di Claudio Rangoni* în: Școala Română din Roma, *Diplomatariu italicum*, I, p. 301):

« Acest temperament, de vitejie — mai ales — de mândre ieșiri, de pocăinți răscolitoare, de duioase impresionante păreri de rău » (Iorga, *Despre Mihai Viteazul. Cuvânt de comemorare*, 21.XI.1919, p. 274).

¹²⁾ Iorga în *Covorbiri Literare*, XXXVI, p. 74; Raportul lui Fra Giuseppe Piscullo din 10.XI.1595 (A. Veress, *Campaia creștinilor contra lui Sinan pașa din toamna 1595*).

¹³⁾ În hotărîrea de a păstra Ardealul, în acea de a cuceri Moldova, cu toată opunerea și a Vienei și a lui D. Ralys, de pildă.

¹⁴⁾ Lupta contra Turcilor fiind socotită atunci ca cea mai creștinească îndatorire.

¹⁵⁾ Jurământul său către A. Báthory, când era deja înțeles cu împăratul Rudolf ca să atace Transilvania; tratativele sale cu Turcii în anii 1595—1599; scrisoarea sa către regele Poloniei (4 Februarie 1600 — Hurmuzache Supl. II¹, p. 577); căutarea de a înșela pe Ieremia Movilă în clipa când se pregătea să-l atace; repetatele declarații că ține Transilvania pentru împărat și nu pentru dânsul, etc.

¹⁶⁾ Miron Costin (ed. V. A. Ureche), I, p. 443; Spontoni, *Historia della Transilvania* (ed. 1638), pp. 96, 97.

¹⁷⁾ Al. P. Ilarian, *o. c.*, I, p. 10. Ulterior starea țării înrăutățindu-se din cauza devastării Tătarilor și Turcilor, Mihai aduse colonii din Bulgaria (Al. P. Ilarian,

romanelor eroice, la modă atunci ¹⁾, a faptelor de vitejie și de cavalerism, povestite în mod curent și date ca scop al vieții unui cavaler ²⁾, a cântecelor vitejești naționale sau străine ³⁾, îndemnurile unui D. Rallys ⁴⁾ și ale altora ⁵⁾, făcuseră dintr'însul un dușman al puterii musulmane și un hotărât luptător pentru neatârarea țării sale de cei dela Tarigrad ⁶⁾.

Politica antimusulmană era de altfel tradițională, ea fusese transmisă generațiunilor următoare de către cruciați și alcătuite, de mai multe secole, politica bisericilor creștine și a suveranilor popoarelor în contact mai mult sau mai puțin imediat cu împărăția sultanilor otomani. Dacă această politică nu izbândise, nu a fost din cauză că popoarele nu consimțiseră sacrificii — căci numeroase războaie, cu sângeroase pierderi, se purtasera contra Osmanlâilor — ci vina era a geloziei, a scopurilor egoiste, urmărite și de papi și de suverani, cari, cu toate tratativele, cu toate ligile anti-mahomedane, încheiate pe hârtie, nu acționaseră niciodată împreună sau cu totul dezinteresat.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Și la urcarea pe tron a lui Mihai o asemenea ligă era dorită și de papa și de unii suverani ⁷⁾ și era firesc ca Mihai, care știa că puterea turcească era în decădere ⁸⁾ și era hotărât a

o. c., I, p. 37). Memoriu descoperit de Dl. Pernice la Florența, publicat în traducere română de Asociațiunea din Sibiu sub titlul *Luptele lui Mihai Viteazul povestite de el însuși*, p. 13. Se citează mai departe ca: *Luptele*. — (Pernice).

¹⁾ N. Iorga, *Art et littérature des Roumains*, pp. 55, 56; N. Iorga, *Faze sufletești și cărți reprezentative la Români*, p. 576; N. Iorga, *Livres populaires dans le Sud-Est de l'Europe et surtout chez les Roumains*, p. 11 (16). Iorga, *Istoria literaturii românești. Introducere sintetică*, p. 48.

²⁾ N. Cartoian, *Cărțile populare în literatura românească*, I, pp. 211, 212, 223.

³⁾ A. Veress, *Cântece istorice vechi ungurești despre Români*.

⁴⁾ Hurmuzachi, III, pp. 519, 520; N. Iorga, *Un conseiller byzantin de Michel le Brave* (Bulletin de la Section historique de l'Académie Roumaine, V—VIII-e année Nr. 1); N. Iorga, *Les grandes familles byzantines et l'idée byzantine en Roumanie* (același buletin, XVIII, pp. 15—19).

⁵⁾ Hurmuzachi, III¹, pp. 186, 187, 200; XI, pp. 407, 408; I. Sârbu, *Istoria lui Mihai Vodă Viteazul*, I, notele dela paginile 126—206 indică izvoarele.

⁶⁾ Încă din Septemvrie 1593 Mihai Viteazul scrie că este sătul de jugul turcesc (I. Sârbu, o. c., I, p. 128); Fessler, *Die Geschichten der Ungarn und ihrer Landsassen*, VII, p. 415; Al. P. Ilarian, o. c., I, p. 254; D. Onciul, *Ștefan cel Mare și Mihai Viteazul*, p. 38; A. D. Xenopol, o. c., V, p. 424.

⁷⁾ Hurmuzachi, III¹, pp. 175, 186, 187, 200; III₂, p. 398; VIII, p. 189; XI, pp. 407, 408; Al. P. Ilarian, o. c., I, pp. 10, 11, 57, 188 sqq.; Ranke, *Die römischen Päpste in den letzten vier Jahrhunderten*, II, pp. 153 sqq.; A. Veress, o. c., pp. 6, 7.

⁸⁾ Iorga, *Geschichte des Rumänischen Volkes*, II, pp. 90, 91.

se răscula contra Turcilor ¹⁾, să fi primit cu mulțumire idea alcătuirii ei ²⁾. Decât și de data asta puterile creștine nu cooperară efectiv, nici pe câmpul de luptă, nici în cel politic și nici măcar în cel financiar ³⁾.

Oricât de hotărât ar fi fost Mihai de a scutura jugul turcesc, oricât de grăbit ar fi fost de a realiza aceasta cât mai iute, îi trebuia un oarecare timp pentru a-și organiza puterea, pentru a se asigura că țara îl va urma și pentru a căpăta un minimum de sprijin dela vecinii săi.

Una din primele sale griji fu de a-și alcătui o armată de mercenari. Il vedem adresându-se, și la începutul domniei sale și ulterior, în acest scop: Secuilor, Sârbilor, Polonilor, Caza-cilor, Bulgarilor, prințului S. Báthory și împăratului Rudolf II ⁴⁾. Armatele sale sunt alcătuite astfel dintr'un amestec de ostași din neamuri foarte deosebite ⁵⁾, ostași cari nu aveau alt ideal comun decât acel al soldei și al jafului.

Este adevărat că, precum am arătat într'un memoriu precedent ⁶⁾, ideile despre alcătuirea armatelor evoluaseră la noi și că acestea constau mai cu seamă din mercenari. Numărul acestora nu putea fi însă prea mare din cauza resurselor financiare reduse ⁷⁾ (de unde neîncetatul apel al lui Mihai către

¹⁾ Al. P. Ilarian, o. c., I, pp. 253, 255; *Luptele...* (Pernice); *Monumenta Hungariae Historica*, Scriptores, XVII, p. 144, apud A. D. Xenopol, o. c., p. 195 nota 20.

²⁾ Al. P. Ilarian, o. c., I, pp. 253—255; Fessler (o. c., VII, p. 415) spune că Mihai Viteazul era prieten al lui Sig. Báthory și al împăratului Rudolf II numai întru atât întrucât putea spera în ajutorul unuia sau altuia pentru mărirea sa. Pare că S. Báthory și Rudolf erau mai dezinteresați?!

³⁾ Crăciun, o. c., pp. 106, 107; Hurmuzachi, XII, pp. 162, 163; Supl. I¹, p. 117; Al. P. Ilarian, o. c., I, p. 204; Iorga, *Geschichte d. Rum. Volkes*, II, p. 98; Cl. Isopescu, *Alcuni documenti inediti della fine del cinquecento* (*Ephemeris Daco-Romano*, II, p. 397); A. Veress, o. c., pp. 2, 9.

Polonii țineau cu Turcii, Henric IV regele Franței de asemenea și chiar îmbia pe Turci să atace pe creștini (Hurmuzachi, Supl., I¹, pp. 115—117).

⁴⁾ Iorga în *Buletinul Comisiunii istorice a României*, II, p. 190; Al. P. Ilarian, o. c., I, p. 41, 287, 289—291; *Quellen zur Geschichte der Stadt Kronstadt*, IV, p. 157; Iorga, *Geschichte d. Rum. Volkes*, II, p. 98; Hurmuzachi, Supl. II¹, p. 180; Cl. Isopescu, o. c., pp. 92, 397, 485; *Magazin istoric*, IV, 278; Crăciun, o. c., p. 102; Iorga, *Acte și Fragmente*, I, p. 163; Hurmuzachi, XV², p. 779.

⁵⁾ Români, Secui, Unguri, Poloni, Sârbi, Bulgari, Greci. O parte din ei sunt plătiți de împăratul Rudolf (Al. P. Ilarian, I, p. 46; Iorga, *Acte și Fragmente*, I, p. 163; Isopescu, o. c., p. 92).

⁶⁾ Academia Română, *Memoriile Secțiunii Istorice*, Seria III, Tom. XI, pp. 252—256.

⁷⁾ Al. P. Ilarian, o. c., I, p. 41; Iorga, *Despre Mihai Viteazul*, p. 273; Iorga, *Istoria Românilor prin călători*, I, p. 179.

visteria împăratului german și sumele ce i-a dat acesta ¹⁾ și era deci nevoie a se recurge nu numai la breslele militare dar chiar la ridicarea în masă, dacă nu pentru a lua parte ca luptători, ci pentru asigurarea transporturilor ²⁾, pentru acoperirea granițelor mai puțin amenințate ³⁾, pentru serviciul de iscoade și de ștafete și în sfârșit — și nu mai puțin — pentru a răpune răscoale. Ori pentru aceasta trebuia ca țara să fie interesată la apărarea stăpânirii lui Mihai. Acesta pare să nu fi înțeles acest lucru sau să nu fi putut impune măsuri pentru a asigura mulțumirea marelui mase a populațiunii.

Boier, de neam domnesc, Mihai a căutat sprijin, în țară, numai la boieri, în favoarea cărora a luat măsuri — ca acea a fixării țaranului pe moșia boierească, întărind dacă nu creând starea de *rumănie* — cari n'au putut decât să înstrăineze, de cauza sa, pe numeroasa țărănime, sărăcită deja de domniile ce i-au precedat și suferind mult din cauza războaielor necurmăte ce a purtat el ⁴⁾.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

¹⁾ *Buletinul Comisiunii istorice a României*, I, pp. 288/289; Hurmuzachi, III, pp. 294, 302, 304, 305, 338; III², pp. 53, 320; XII, pp. 373, 402, 403, 465, 467; Iorga, *Acte și Fragmente*, I, p. 168; Isopescu, o. c., p. 92; Isthwanfy, o. c., p. 459; Spontoni, o. c., pp. 89, 96; A. Veress, *Documente privitoare la istoria Ardealului, Moldovei și Țării-Românești*, V, *passim*.

²⁾ Iorga, *Despre Mihai Viteazul*, p. 273.

³⁾ Cum a făcut probabil.

⁴⁾ (Vecinia exista înainte, ea se întinde în secolul XVI) « și capătă o consfințire oficială prin « așezământul » sau « legătura » lui Mihai Viteazul, decretată, pare-se, în întâiul sau al doilea an de domnie » (I. Bogdan în *Prinos Sturdza*, pp. 153, 154).

C. Giurescu arată (*Vechimea României în Țara Românească și legătura lui Mihai Viteazul*, pp. 508—512) că expediția lui Sinan-pașa a adus o așa perturbare prin deșertarea unor sate, încât Mihai Viteazul a trebuit să stabilizeze o stare de fapt.

« Mihai Viteazul, orice s'ar fi petrecut înaintea lui ca stare de fapt, a legalizat prin asimilare cu stările din Ardealul cu care se unea politic supt Sigismund Băthory, legătura țaranului cu pământul, interzicându-se să « hoinărească » din loc în loc, adică să facă uzaj de dreptul lui de a-și căuta pe altă brazdă libertatea compromisă » (Iorga în *Revista Istorică*, XIII, p. 426); Iorga, *Geschichte d. Rum. Volkes*, II, p. 88; Iorga, *Le caractère commun des institutions du Sud-Est de l'Europe*, pp. 136, 137.

Revista Istorică Română, II, pp. 44, 221—231.

Dar într-o altă țară — Rusia — se legiuia la fel:

... « (Boris Godounov) ne pouvant compter sur les boiars et la grande noblesse, il voulut s'appuyer sur la classe des enfants boiars: il leur accorda l'asservissement du paysan... Pour toutes ces raisons les terres des petits propriétaires se dépeuplaient; or ces petits propriétaires, ces enfants-boiars, qui faisaient aux tsars le service militaire, ne pouvaient répondre à son appel, montés, accompagnés, ils ne pouvaient même plus vivre, si leurs terres, non cultivées, ne rapportaient plus rien... L'oukase de 1597 permit de rechercher les paysans fugitifs, de les ramener de force avec leurs femmes et enfants. C'était le paysan rattaché à la glèbe, avec le

Nu ne putem împiedica de a compara politica sa internă — a sprijinului numai pe clasa boierească — cu cea a lui Ștefan-cel-Mare, care a gospodărit în folosul întregii populațiuni, asigurându-și astfel, în cele mai grele împrejurări — vara 1476 — sprijinul neogoit și al boierimii și al țărănimii.

Dacă țărănimea nu avea interes să susțină pe Mihai, avea oare boierimea voința de a-l ajuta și ajutatu-l-a?

Nu pe deplin ¹⁾, pentru că vedem: că unii boieri se răscoală ²⁾, alții stau la îndoială pe câmpul de luptă ³⁾, alții îndeamnă pe domni străini a impune lui Mihai condițiuni grele ⁴⁾ și în fine unii cer un domn nou, dușman lui Mihai ⁵⁾.

Dar forțele proprii nu-i ajungeau și de aceea Mihai era hotărât, după ce s'a sfătuit cu boierii săi ⁶⁾, să se alăture la acțiunea puterilor creștine ⁷⁾.

Cari erau puterile creștine având putința de a ajuta pe Mihai? Împăratul Rudolf II, principele Ardealului Sig. Báthori, Moldova și locuitorii creștini de pe dreapta Dunării.

Odată cu căderea Ungariei sub stăpânirea turcească a început un războiu aproape continuu (când nu erau operațiuni în stil mare erau incursiuni și hărțueli continue) între Turci

« droit de suite » accordé au maître. Par cette loi, Godounof, si-l contenta les enfants-boiers et assura l'entretien de la cavalerie noble, aliéna les paysans qui, de libres cultivateurs, devenaient serfs » (Lavissee et Rambaud, *Histoire Générale*, V, pp. 757, 758).

M. Kowalewsky (*Modern Customs and ancient customs of Russia*) arată (pp. 209, 210) că suprimarea dreptului de liberă mișcare a țăranilor nu se datorește acțiunii Statului, ci cauzelor economice și sociale și (p. 215) « centuries before the legal and general abolition of the right of free migration a considerable number of peasants had thus ceased to enjoy that liberty... during the sixteenth century were already deprived of the right of free removal from no other cause but the want of money, so that the only condition on which they could withdraw from the manor on which they were was that of finding some other landlord willing to pay the money they owed, and thereby acquiring the right to remove them to his own manor ».

¹⁾ « Pe însuși boierii săi nu se putea sprijini (Mihai) decât în tovarășia biruinții » (Iorga, *Despre Mihai Viteazul*, p. 273); Iorga, *Geschichte d. Rum. Volkes*, II, p. 98. La 27 Iulie 1595, Mihai declară ambasadorului polon că nu se încrede în supușii săi (Isopescu, o. c., p. 397).

²⁾ Hurmuzachi, III, p. 271; Al. P. Ilarian, o. c., I, pp. 24, 25, 37, 38.

³⁾ Crăciun, o. c., p. 104.

⁴⁾ *Magazin istoric*, IV, pp. 280, 281.

⁵⁾ Hurmuzachi, Supl. II¹, p. 487.

⁶⁾ Al. P. Ilarian, o. c., I, p. 13.

⁷⁾ *Luptele...* (Pernice), p. 8.

și Imperiali, războiul care de fapt nu a încetat decât pe la mijlocul secolului XVIII.

Viena știa că, în vara 1593, Turcii hotărîseră să reînceapă războiul fățiș și era, firește, bucuroasă de orice ajutor. Ea a primit deci cu mulțumire sugestiunea Papei (8 Noemvrie 1593) pentru alcătuirea unei ligi creștine, în care ar fi intrat mai ales țările europene răsăritene, și s'a alăturat demersurilor făcute de curtea pontificală ¹⁾. Aceasta nu înțelegea însă să se servească de Transilvăneni, de Munteni și de Moldoveni decât ca instrumente ²⁾ și la început s'ar fi mulțumit dacă țările lor nu ar fi luat parte la războiul alături de Turci. Și ulterior, după ce se înțelese cu Mihai, împăratul voi a se sluji de dânsul tot ca de un instrument ³⁾.

Sigismund Báthori, care domnia în Ardeal, fu convins de Papă ⁴⁾ și de Mihai Viteazul ⁵⁾ să se alăture împăratului dela Viena, în condițiuni cari satisfăceau exageratul său amor propriu ⁶⁾, cu toate că o parte din Ardeleni erau opuși unui război contra Turcilor ⁷⁾.

După negocieri, care au ținut câțva timp, Báthory încheie, la 5 Noemvrie 1594, un tratat cu Mihai Viteazul, tratat prin care acesta din urmă recunoaște supremația domnitorului ardelean în schimbul susținerii, de către Báthory, a lui Mihai, în lupta contra Turcilor. Acest tratat fu reînnoit la 20 Mai 1595 ⁸⁾.

În Moldova starea era tot așa de rea ca și în Țara Românească. Domnitorul, Aron Vodă, scos din scaun în vara 1592,

¹⁾ Hurmuzachi, III, pp. 182—208; A. Veress, *Nunții Apostolici în Ardeal*, pp. 1—15.

²⁾ Hurmuzachi, III, pp. 218, 219, 373.

³⁾ Hurmuzachi, III, p. 338; XII, pp. 465, 467.

⁴⁾ Veress, *Campania creștinilor contra lui Sinan-pașa*, p. 6.

⁵⁾ Hurmuzachi, IV, p. 230; Al. P. Ilarian, o. c., I, pp. 253, 254; *Magazin istoric*, IV, p. 277.

⁶⁾ Hurmuzachi, III₂, pp. 77 sqq.; Spontoni, o. c., p. 14; Veress, *Nunții apostolici în Ardeal*, pp. 1—22.

⁷⁾ Fessler, o. c., VII, p. 322; *Historie von den Empörungen so sich im Königreich Ungarn...* Cöln, 1596, pp. 67, 68; Al. P. Ilarian, o. c., I, pp. 188 sqq.

Veress, *Documente privitoare la istoria Ardealului, Moldovei și Țării-Românești*, IV, pp. 99—104, 115—117, 123—136.

⁸⁾ Fessler, o. c., VII, p. 354; Hurmuzachi, III, pp. 209—213; III₂, pp. 120, 121; *Magazin istoric*, IV, p. 280; Veress, o. c., IV, pp. 218—226.

fusesse repus în scaun, în urma insistențelor creditorilor săi ¹⁾. Imbiat de Papa și de împăratul austriac ²⁾, el primește, după oarecare nehotărîre ³⁾, să intre în liga creștină ⁴⁾ și încheie, la 16 August 1594, un tratat de alianță cu împăratul austriac, pentru lupta contra Turcilor, tratat prin care Aron se îndatorește mai cu seamă a da știri ⁵⁾. Cu Ardealul, Moldova încheie un tratat, aproape identic celui munteano-ardelean, la 3 Iunie 1595 ⁶⁾. Moldova însă avea să țină seamă și de aceea ce făceau Polonii, prietini ai Turcilor ⁷⁾ și dușmani ai împăratului dela Viena ⁸⁾ și ai domnitorului ardelean ⁹⁾.

Slavii dela Sudul Dunării se adresa ră lui Mihai, în repetate rânduri, în cursul domniei sale, ca să le vină în ajutor spre a se răscula sau spre a susține răscoalele lor. Mulți dintre ei slujiră în rândurile oștirei lui Mihai ¹⁰⁾.

Războaiele cu Turcii. Deși tratativele pentru o cooperare efectivă a puterilor creștine nu se sfârșiseră încă ¹¹⁾ și deși Mihai nu primise încă decât puțini ostași aliați ¹²⁾ situațiunea din principate era de așa natură ¹³⁾, cerințele creditorilor turci ¹⁴⁾ și ale guvernului otoman ¹⁵⁾ ajunseră așa de mari și erau atât

¹⁾ Kogălniceanu, *Letopiseși*, I, p. 241. I. Minea în *Cercetări Istorice* VIII—IX, pag. 172.

²⁾ Hurmuzachi, III, pp. 176, 184.

³⁾ Hurmuzachi, III, pp. 177, 182—208; A. Veress, *Documente privitoare la istoria Ardealului, Moldovei și a Țării-Românești*, IV, pp. 45, 56, 59, 60, 95.

⁴⁾ Hurmuzachi, III, pp. 179, 180, 185; XII, pp. 8, 17, 18, 73.

⁵⁾ Hurmuzachi, III, p. 193.

⁶⁾ Hurmuzachi, III, p. 477.

⁷⁾ Hurmuzachi, III₂, pp. 148, 149; *Lettres du cardinal d'Ossat* (ed. 1708), I, p. 432 nota, 2. Pentru legăturile ulterioare dintre Polonia și Turcia: Hurmuzachi, III, pp. 502—505; IV₂, pp. 215—217; Supl. II₁, pp. 377, 378, 410.

⁸⁾ Hurmuzachi, III, p. 219; III₂, p. 159.

⁹⁾ Crăciun, o. c., pp. 106, 107; Hurmuzachi Supl. II₁, pp. 387, 420, 428; Isopescu, o. c., pp. 21, 26, 33; *Lettres du cardinal d'Ossat*, II, p. 63; Kogălniceanu, *Letopiseși*, I, p. 249.

¹⁰⁾ Crăciun, o. c., p. 98; *Historie von den Empörungen...* (sus citată), p. 71; Hurmuzachi, III₂, pp. 103, 226, 243; XII, p. 291; XIV¹, p. 105; Al. P. Ilarian, o. c., pp. 45, 46, 190, 192; Iorga, *Acte și Fragmente*, I, pp. 155, 157; Iorga, *Geschichte d. Rum. Volkes*, II, p. 98; Isopescu, o. c., pp. 17, 94—97; Veress, *Campania creștinilor contra lui Sinan pașa*, p. 34.

¹¹⁾ Cum nici nu au fost până la urmă.

¹²⁾ 4000 Secui cu 45 tunuri (Veress, o. c., p. 7). Crăciun, o. c., p. 102; *Magazin istoric*, IV, p. 278; *Quellen...*, IV, p. 157.

¹³⁾ Al. P. Ilarian, o. c., I, p. 10.

¹⁴⁾ *Magazin istoric*, IV, p. 277.

¹⁵⁾ Crăciun, o. c., p. 102; Hurmuzachi IV² p. 171; *Luptele...* (Pernice) pp. 8—10; *Magazin istoric*, IV p. 277.

de imposibil de satisfăcut, încât Mihai fu nevoit a grăbi trecerea la fapte, pentru care avu învoirea boierilor săi ¹⁾. Înțelegându-se cu Aron ²⁾ și cu Báthory ³⁾, hotărîră a se răscula imediat și a ucide pe toți Turcii aflați atunci în principate. Măcelărirea acestora avu loc, în Țara Românească, la 5 Noemvrie ⁴⁾, când se omorîră și Grecii și Evreii ⁵⁾; în Moldova măcelul avu loc ceva mai târziu ⁶⁾.

Spre a se folosi de zăpăceala produsă la Turci, de această răsccoală ⁷⁾ și de faptul că fiind iarnă majoritatea ostașilor turci se afla răspândită pe la casele lor ⁸⁾, domnii Moldovei și Țării Românești, conform înțelegerii luate, atacă imediat cetățile de graniță turcești și devastară în lung și în lat tot teritoriul cuprins între Dunăre și Balcani ⁹⁾ și chiar dincolo (la Sud) de acești munți, ajutați de populațiunea băștinașă creștină a acelor regiuni ¹⁰⁾.

Operațiunile decurseră astfel:

Imediat după măcelărirea Turcilor, Mihai se îndreptă cu oastea spre Giurgiu, pe care-l atacă, arzând orașul; nu putu însă cuprinde cetatea ¹¹⁾. De asemenea trimise detașamente cari atacară și arseră orașele: Floci (18 Decemvrie) ¹²⁾, Hârșova.

¹⁾ Al. P. Ilarian, o. c., I, p. 13; *Magazin istoric*, IV, p. 277.

²⁾ Hurmuzachi, III, p. 465; Iorga, *Acte și Fragmente*, I, p. 129.

³⁾ Hurmuzachi, III₂, p. 59; XII, p. 18.

⁴⁾ Walther (Al. P. Ilarian, o. c., I, p. 13) și după dânsul Xenopol (o. c., V, p. 197), arată că se fixase ziua de 13 Noemvrie. D-l M. Popescu a dovedit (*Convorbiri Literare*, Sept.-Dec. 1927, p. 361) că masacrul a avut loc la 5 Noemvrie 1594. Aceeași dată o arată cronica țării (*Magazin istoric*, IV, p. 278) și o admite și d-l Iorga (*Istoria armatei române*, I, p. 363); *Annals of the turkish empire* by Naima, translated by Ch. Fraser, pp. 36—38.

⁵⁾ Hurmuzachi, III, p. 465.

⁶⁾ Iorga *Istoria armatei române* I p. 366; Verres o. c. p. 8, care atribuie lui Aron o atitudine puțin leală.

⁷⁾ Hurmuzachi III p. 230; III₂ p. 94; IV₂ pp. 175, 192, 194, 198, 223; XII pp. 39, 49; Iorga *Acte și Fragmente* I p. 137; Al. P. Ilarian o. c. I pp. 17, 26.

⁸⁾ Turcii nu făceau, decât cu totul excepțional, războiul iarna. Expedițiunile lor anuale aveau loc de obicei între Aprilie și Octomvrie. Acest lucru a fost observat și de Șincai (*Chronica Românilor* II, p. 402).

⁹⁾ Hammer, o. c., II, p. 278; Al. P. Ilarian, o. c., I, p. 197.

¹⁰⁾ Hurmuzachi IV², p. 202; Al. P. Ilarian, o. c., I, p. 203.

¹¹⁾ Academia Română, *Memoriile Secțiunii Istorice*, seria II, tom. XXXVIII pp. 502, 503; Al. P. Ilarian, o. c., I, p. 13; Iorga, *Acte și Fragmente*, I, p. 130; *Lup-tele...* (Pernice), p. 10; *Magazin Istoric*, IV, p. 278.

¹²⁾ Hammer o. c., II, p. 278; Al. P. Ilarian, o. c., I, p. 16; Iorga, *Istoria armatei române*, I, p. 365; Verres, o. c., p. 9.

(1 Ianuarie 1595)¹⁾, Silistra (8 Ianuarie 1595)²⁾, Măcin³⁾, Șiștov⁴⁾, Rahova⁵⁾, dar iarăși nu putură lua cetățile⁶⁾.

Aflând de răscoală, Poarta ordonă Tătarilor, cari se întorceau din Ungaria, ca să coopereze cu armata turcească, ce se aduna la Rusciuc cu scopul de a înăbuși răscoala și de a pune domnitori noi pe tronurile Moldovei și Munteniei⁷⁾.

Tătarii trecură Dunărea la Vidin (Calafat)⁸⁾ și, jefuind și arzând, înaintară, de-a-lungul șesului muntenesc spre Giurgiu, cu scopul de a se uni cu Turcii, cari se concentrau la Rusciuc și cari aveau o avangardă peste Dunăre, la Șerpătești⁹⁾.

Mihai, înștiințat de aceste mișcări¹⁰⁾ își adună forțele și plecă din București la 8 Ianuarie¹¹⁾. Trecu prin Pietrile¹²⁾ și tăbărui la Hulubești¹³⁾. În ziua de 4 Ianuarie¹⁴⁾ un detașament, ce fusese trimis de Mihai¹⁵⁾ și era comandat de Buzești, înfrânsesă avangarda tătară la Putineiu¹⁶⁾. Grosul Tătarilor îndreptându-se spre Giurgiu, o nouă luptă avu loc la Stănești, la 16 Ianuarie, în care Tătarii fură definitiv înfrânți¹⁷⁾. Se atacă

BCU Cluj / Central University Library Cluj

¹⁾ Al. P. Ilarian, *l. c.*; Iorga, *Istoria armatei române*, I, p. 370.

²⁾ Al. P. Ilarian, *l. c.*; Hurmuzachi, III₂, p. 101.

³⁾ Hurmuzachi, III₁, p. 206; Iorga, *o. c.*, I, p. 365.

⁴⁾ La 30 Decembrie 1594 (Al. P. Ilarian, *o. c.*, I, p. 22).

⁵⁾ Al. P. Ilarian, *l. c.*

⁶⁾ Al. P. Ilarian, *o. c.*, I, pp. 21, 22; *Luptele...* (Pernice), p. 13.

⁷⁾ Al. P. Ilarian, *o. c.*, I, p. 17.

⁸⁾ Al. P. Ilarian, *l. c.*; *Luptele...* (Pernice), p. 11; A. Veress, *Documente privitoare la istoria Ardealului, Moldovei și Țării Românești*, IV, p. 68.

⁹⁾ Al. P. Ilarian, I, p. 18. Șerpăteștii nu mai există azi (vezi Academia Română, *Memoriile Secțiunii Istorice*, seria III, tom. XII, p. 17, nota 7). S'ar putea ca această avangardă turcească să nu fie decât un detașament trimis de garnizoana din Giurgiu, a cărei cetate nu o putuse lua Mihai (vezi supra pag. 39 nota 11); *Magazin istoric*, IV, p. 279.

¹⁰⁾ *Magazin istoric*, IV, p. 278.

¹¹⁾ *Magazin istoric*, *l. c.*

¹²⁾ *Ibidem*. Prezența lui Mihai la Pietrile, înainte de 18 Februarie (stil nou, deci înainte de 8 Februarie stil vechi) este semnalată de o scrisoare din 13 Februarie (stil nou), din Alba Iulia, publicată de d-l Veress (*Campația creștinilor*, pp. 33—36). În nota 2 d-l Veress greșește zicând că este vorba de Piuța Petrei, ceea ce nu are înțeles, toată descrierea privind luptele contra Tătarilor și Turcilor (cea dela Șerpătești și cea dela Rusciuc).

¹³⁾ Al. P. Ilarian, *o. c.*, I, p. 18; *Magazin istoric*, IV, p. 279. Localitatea Hulubești nu mai există azi (vezi nota 1 mai sus).

¹⁴⁾ *Magazin istoric*, *l. c.* Nu cumva este 14 Ianuarie stil nou? (*Revista pentru istorie, filologie, și arheologie*, XI, p. 127)

¹⁵⁾ *Magazin istoric*, *l. c.*

¹⁶⁾ *Ibidem*; Hurmuzachi, IV₂, p. 188.

¹⁷⁾ *Ibidem*; Al. P. Ilarian, *o. c.*, I, p. 18, care dă ca dată a luptei 21 Ianuarie.

apoi (la 25 Ianuarie după Walther ¹⁾), avangarda turcă (și cu Tătarii cari se uniseră cu ei) la Șerpătești; dușmanii fură respinși peste Dunăre ²⁾. Mihai trecu atunci, cu grosul forțelor sale, Dunărea care era înghețată, pe la Marotin ³⁾ și înfrânse oastea turcească, sub Rusciuc ⁴⁾. După aceasta urmă devastarea întregii regiuni, atacându-se și cetățile Șistov, Nicopol și Vidin și împingându-se atacul până dincolo de Balcani; se luară 50 tunuri iar o parte din populația creștină fu mutată de Mihai pe stânga Dunării ⁵⁾.

Aflând, puțin în urmă ⁶⁾, că o parte din armata turcească se îndrepta spre Moldova pentru a pune în scaun pe Ștefan Bogdan ⁷⁾, Mihai a repezit pe banul Mihalcea după ea ⁸⁾. Mihalcea a trecut Dunărea pe ghiață și a bătut pe Turci la Silistra, la 13 Februarie, după care se întoarse și arse Turtucaia ⁹⁾. În urmă se arse Hârșova ¹⁰⁾ și se atacă Brăila, care nu a putut fi luată ¹¹⁾.

Turcii nu se lăsară însă și făcură, la rândul lor, incursiuni pe malul stâng al Dunării ¹²⁾. Pentru a respinge aceste incursiuni și pentru a risipi oștile turcești care se adunau în orașele dunărene ¹³⁾, Mihai își împărți forțele în patru grupe, pe care le trimise să atace: Brăila, Cernavoda, Turtucaia și Nicopol ¹⁴⁾. Aceste atacuri au loc primăvara ¹⁵⁾. Trupele lui Mihai au

¹⁾ Patru zile după lupta dela Stănești (Al. P. Ilarian, *o. c.*, I, p. 19).

²⁾ Crăciun, *o. c.*, p. 103; Hurmuzachi III₂, pp. 86, 87; Al. P. Ilarian, *l. c.*; *Magazin istoric*, *l. c.*; Veress, *Documente privitoare la istoria Ardealului, Moldovei și Țării Românești*, IV, p. 69.

³⁾ *Magazin istoric*, *l. c.* Szamosközy spune apriat că Mihai nu a așteptat ca Turcii să treacă Dunărea ci a trecut el cu 32.000 oameni (Crăciun, *o. c.*, p. 103).

⁴⁾ Hurmuzachi, IV₂, p. 189; Al. P. Ilarian, *o. c.*, I, pp. 19, 20; *Magazin istoric*, *l. c.*

⁵⁾ Hurmuzachi, *l. c.*; XI, p. 25; Al. P. Ilarian, I, pp. 21, 22, 25, 203; Veress, *Campania Creștinilor...* p. 12.

⁶⁾ Căci trupele lui Mihai se aflau reîntoarse în țară deoarece banul Mihalcea a trebuit să treacă din nou Dunărea (*Luptele...* (Pernice), p. 13).

⁷⁾ *Ibidem*.

⁸⁾ *Ibidem*.

⁹⁾ Al. P. Ilarian, *o. c.*, I, p. 24; *Magazin istoric*, IV, pp. 279, 280.

¹⁰⁾ *Magazin istoric*, IV, p. 280.

¹¹⁾ Naima, *o. c.*, p. 49.

¹²⁾ Incursiile lor au ajuns până la Craiova (Al. P. Ilarian, *o. c.*, I, p. 25).

¹³⁾ *Luptele...* (Pernice), p. 14.

¹⁴⁾ Hurmuzachi, III₂, p. 97; *Luptele...* (Pernice), p. 14; se ard Rusciucul și Silistra (Hurmuzachi, III₂, p. 101) se asediază castelul din Giurgiu, fără a-l putea lua (Veress, *o. c.*, p. 13).

¹⁵⁾ Crăciun, *o. c.*, p. 103; Hurmuzachi, III₂, p. 116.

respins peste tot pe Turci și reușesc a lua, la începutul lui Martie ¹⁾, Brăila ²⁾. Se devastă apoi din nou Bulgaria ³⁾. Hărțueli au mai avut loc și ulterior. ⁴⁾

După masacrarea Turcilor, Moldovenii, cu ajutoare venite din Ardeal ⁵⁾ și cu cele date de Cazaci, s'au îndreptat spre Tighina, pe care au atacat-o ⁶⁾. După câțva timp, Cazacii au rămas ca să asedieze Tighina iar Moldovenii s'au îndreptat spre Cetatea-Albă, risipind în cale niște grupe de Tătari ⁷⁾. La Cetatea-Albă se arde orașul dar nu se poate lua cetatea ⁸⁾. Două grupe de Moldoveni au trecut apoi Dunărea și au pustiit Dobrogea, de unde s'au întors încărcăți cu pradă ⁹⁾. Toate acestea s'au petrecut înainte de 28 Februarie 1595¹⁰⁾. Urmează atacul Ismailului, care a fost luat la 22 Martie 1595 și a cărui garnizoană turcească a fost măcelărită¹¹⁾. Moldovenii au mai avut ciocniri mici cu Turcii și Tătarii, în diferite părți ale Basarabiei¹²⁾.

Uluiți de loviturile ce cădeau atât de repede, una după alta, asupra lor, lipsiți de aprovizionările ce le procurau principatele¹³⁾ și de calea de comunicație ce o alcătua Dunărea pentru transporturile de alimente și de munițiuni în Ungaria¹⁴⁾, amenințați, prin acțiunea lui Mihai, în flancul și spatele liniei lor de operațiuni spre Viena, Turcii, cari încercaseră să se scape

¹⁾ Iorga, *Istoria armatei române*, I, p. 371; Al. P. Ilarian, *o. c.*, I, p. 24.

²⁾ Hurmuzachi, III, pp. 234, 476; III₂, p. 97; IV₂, pp. 196, 199; *Magazin istoric*, IV, p. 280; Naima, *o. c.*, pp. 49, 50. Alți autori dau date diferite: 30 Martie (I. Sârbu, *o. c.*, I, p. 230), 10 Aprilie (Veress, *o. c.*, p. 11), luna Aprilie (*Quellen*, V, p. 277).

³⁾ Crăciun, *l. c.*; *Anuarul institutului de istorie națională* (Cluj), IV, p. 129.

⁴⁾ *Anuarul institutului de istorie națională* (Cluj), V, p. 131; Hurmuzachi, III₂, p. 124; XII, p. 45.

⁵⁾ Hurmuzachi, III, pp. 226, 229, 232; Al. P. Ilarian, *o. c.*, I, p. 22.

⁶⁾ *Anuarul institutului de istorie națională* (Cluj), V, p. 132; Hurmuzachi, III, pp. 227, 471; III₂, pp. 95, 101; IV₂, pp. 193, 201; Naima, *o. c.*, p. 49.

⁷⁾ Hurmuzachi, III, pp. 227, 471; Naima, *l. c.*

⁸⁾ Hurmuzachi, III, p. 228.

⁹⁾ Hurmuzachi, III, p. 227.

¹⁰⁾ *Ibidem*.

¹¹⁾ Hurmuzachi, III, pp. 230—232; III₂, p. 95; IV₂, p. 193; Iorga, *Acte și Fragmente*, I, pp. 139, 140.

¹²⁾ Hurmuzachi, supl. II, p. 341.

¹³⁾ Hurmuzachi, III, p. 230; III₂, p. 94; IV₂, pp. 175, 192, 194, 198, 223; XII, pp. 39, 49; Al. P. Ilarian, *o. c.*, I, pp. 17, 26; Iorga, *Acte și Fragmente*, I, p. 137.

¹⁴⁾ Turcii socotiau, în Mai 1595, că Moldovenii și Muntenii se făcuseră stăpâni pe toate cetățile de pe ambele maluri ale Dunării dela Nicolopol în jos. (*Anuarul institutului de istorie națională* (Cluj), IV, p. 129; Hurmuzachi, IV₂, p. 196; Naima, *o. c.*, p. 51).

de persoanele domnilor români prin diferite mijloace puțin leale ¹⁾ au hotărât ²⁾ să suspende, pentru anul 1595, operațiunile contra împăratului austriac și să-și îndrepte armatele contra lui Mihai-Viteazul.

În fața marei primejdii pe care o alcătuia amenințarea atacului turcesc, Mihai reînnoește tratativele cu Báthory ³⁾ și cu Moldova ⁴⁾. Pentru a obține ajutorul de care avea nevoie este silit să primească, la 20 Mai 1595, cum primește și Moldova la 3 Iunie 1595, condițiunile destul de umilitoare a lui Báthory ⁵⁾.

Spre a face față atacului, pentru care Turcii concentraseră o masă de 100.000 oameni, din cari 55.000 trupe regulate ⁶⁾, la Ruscuc ⁷⁾ și alte grupe de forțe la: Oblucița, Silistra, Nicopol, Vidin, Belgrad ⁸⁾, unde făceau demonstrații de trecere ⁹⁾ Mihai ia următoarele dispozițiuni:

Reînnoește cererile de ajutor, către Báthory ¹⁰⁾ și către domnul Moldovei ¹¹⁾, dela cari primește numai puține ajutoare: 3000 de ostași trimeși de Báthory ¹²⁾, dar se adresează și regelui polon, căruia îi cere să împiedice cel puțin pe Tătari să atace Moldova, asigurându-i astfel spatele ¹³⁾.

¹⁾ Hurmuzachi, III, p. 224; III₂, p. 65; Al. P. Ilarian, o. c., I, p. 17.

²⁾ Al. P. Ilarian, o. c., I, p. 26; Xenopol, o. c., V, p. 207.

³⁾ *Magazin istoric*, IV, p. 282.

⁴⁾ *Magazin istoric*, IV, p. 281.

⁵⁾ Hurmuzachi, III, pp. 472, 477. Delegația muntenească însărcinată cu încheierea tratatului cu Báthory nu era unită, ceea ce folosi domnului ardelean spre a impune condițiunile voite de dânsul (*Magazin istoric*, IV, p. 280).

⁶⁾ Academia Română, *Memoriile Secțiunii Istorice*, seria III, tom. XII, p. 123. Efectivele variază mult dela autor la autor, dela 30.000 (Isopescu, o. c., p. 390) la 140.000 (*același*, p. 431); socotesc însă cifrele date în text ca cele mai probabile.

⁷⁾ Isopescu, o. c., p. 397. Că Turcii concentraseră grosul forțelor lor la Ruscuc și că aveau numai puține forțe în Ungaria, o știa și Potocki, căpitanul de Cameița, la 10 August 1595 (Isopescu, o. c., p. 401).

⁸⁾ Isopescu, o. c., pp. 384, 389, 390, 393, 397, 405, 408.

⁹⁾ Se raportează că au material de trecere (poduri) la Belgrad, Nicopol, Vidin (Isopescu, o. c., p. 384). Mihai spune ambasadorului polon că Turcii au poduri gata la Ruscuc și Silistra (*Idem*, pp. 197, 198). Cancelarul polon scrie, la 26 August, că Turcii se pregătesc a trece la Ruscuc și la Oblucița (*Idem*, p. 413). Altă demonstrație are loc, înainte de 8 August (*Anuarul institutului de istorie națională* (Cluj), V, p. 134).

¹⁰⁾ *Magazin istoric*, IV, p. 282; Veress, *Doc. priv. la ist. Ardealului, Moldovei și Țării Românești*, IV, pp. 241, 243.

¹¹⁾ *Magazin istoric*, IV, p. 281; Isopescu, o. c., p. 393.

¹²⁾ Isopescu, o. c., p. 397.

¹³⁾ Isopescu, o. c., pp. 393, 399. Și Sigismund Báthory cere Poloniilor același lucru (Isopescu, o. c., p. 408).

Dela București, unde stă aproape toată vara¹⁾, și unde poate primi mai ușor știrile, conduce acoperirea Dunării. Această acoperire a fost activă și a constatat în numeroase atacuri, peste Dunăre, la punctele de trecere²⁾.

Dispune adunarea forțelor sale constând din 16.000 la 20.000 luptători cu peste 12 tunuri³⁾.

Își trimite nevasta și copiii la Sibiu⁴⁾.

După ce află, în chip cert, că principala grupă de forțe dușmane se află la Rusciuc⁵⁾, pleacă din București, la 28 Iulie stil nou, cu lefegiii (8000) și artileria⁶⁾ și concentrează forțele sale la Măgurele (pe Sabar)⁷⁾.

Operațiunile pentru trecerea Dunării de către Turci, în sectorul Rusciuc, desemnându-se bine⁸⁾, Mihai se coboară spre Dunăre, oprindu-se la 2 mile la Nord de Giurgiu⁹⁾, probabil în regiunea Daiței¹⁰⁾.

Aci se opune, cu succes, timp de trei săptămâni, trecerii armatei dușmane¹¹⁾, care trece atunci, peste Dunăre, un detașament puternic, mai jos de Rusciuc¹²⁾, probabil în regiunea Rahova-Prundu¹³⁾, pe când alții trec la Giur-

¹⁾ 27, 28 Iulie, stil nou, se află în București (Isopescu, o. c., pp. 396, 399).

²⁾ *Anuarul Institutului de Istorie națională* (Cluj), V, p. 133; Iorga, *Istoria armatei române*, I, p. 374, notele 1 și 2.

³⁾ Academia Română, *Memoriile Secțiunii Istorice*, Seria III, Tom. XII, p. 123.

⁴⁾ Al. P. Ilarian, o. c., I, p. 27. Acest gest arată natura disperată a luptei ce era să se deie.

⁵⁾ Isopescu, o. c., p. 398.

⁶⁾ Isopescu, o. c., p. 399; Al. P. Ilarian, o. c., I, p. 27; Sagredo (*Memorie storiche de monarchi ottomani* (Veneția, MDCLXXIX), p. 497, arată și el că Mihai avea 8000 de lefegii.

⁷⁾ În Al. P. Ilarian (o. c., I, p. 27). Walther spune Măgureni; I. Sârbu (o. c., I, p. 296, nota 3) observă just că este Măgurele.

⁸⁾ Al. P. Ilarian, l. c.

⁹⁾ Isopescu, o. c., p. 399.

¹⁰⁾ Regiunea Daiței corespunde distanței arătate — două mile — și era firească, fiind pe marginea platoului care mărginește subterasa dunăreană, cu vederi întinse și alcătuind o bună poziție de rezistență.

¹¹⁾ Isopescu, o. c., p. 430; Heidenstein, o. c., p. 314; Walther zice o lună (Al. P. Ilarian, o. c., I, p. 27).

¹²⁾ Al. P. Ilarian, o. c., I, p. 27.

¹³⁾ Walther zice (Al. P. Ilarian, o. c., I, p. 27) că acest detașament turcesc a trecut Dunărea « la o depărtare de două zile din jos de Giurgiu ». Deși distanța până la Rahova este numai de 30 kilometri, în linie dreaptă, cred că trecerea s'a făcut acolo printr-o efectuând trecerea mai la vale Turcii ar fi dat de lacul Greaca și n'ar fi avut alt loc de trecere decât la Turtucaia. Depărtarea de 60 kilometri ce ar fi rezultat între cele două grupe turcești și obstacolul format de lacul Greaca, ar fi făcut ca cele două grupe (cea de a doua care a trecut la vale de Rusciuc nefiind

giu ¹⁾. Mihai este silit să se retragă și se oprește la Copăceni pe Argeș ²⁾, hotărât fiind a ataca pe dușman în defileul dela Călugăreni, atunci când Sinan va înainta spre interiorul țării ³⁾.

În ziua de 13/23 August are loc bătălia dela Călugăreni ⁴⁾. Turcii bătuți sunt siliți a se retrage puțin ⁵⁾ și a sta locului — pentru a se odihni, zice un izvor turcesc ⁶⁾, în realitate spre a se reface.

Deși victorios, Mihai, aflând de superioritatea efectivului dușmanului ⁷⁾ și văzând că ajutoarele din Ardeal nu sosiseră încă la graniță, se hotărește, după ce se consfătuște cu comandanții săi în subordine ⁸⁾, a se retrage ⁹⁾ spre a se apropia de ajutoarele din Transilvania. Aceste ajutoare se pregăteau foarte încet pentru că Sigismund Báthory, ușuratec, vanitos și influențabil ¹⁰⁾, era ocupat atunci mai ales de nunta sa ¹¹⁾.

La 14/24 August, Mihai se oprește puțin pe Argeș și ajunge apoi la Văcărești, lângă București ¹²⁾ unde stă trei zile (14, 15 și 16 August) ¹³⁾. În acest timp ostașii unguri a lui Albert Kiraly jefuesc și ard Bucureștii, sub pretext că altfel îi vor jefui și arde Turcii ¹⁴⁾. Mihai pleacă din Văcărești la 16/26 Au-

decât de câteva mii « aliquat Turcarum millibus », Al. P. Ilarian, *l. c.*) să nu fi putut coopera, cum au cooperat spre a sili pe Mihai să se retragă din poziția în care se afla.

Rahova este locul unde generalul Averescu a încercat să treacă Dunărea în Septembrie 1916.

¹⁾ Al. P. Ilarian, *o. c.*, I, p. 27.

²⁾ Aci se întruneau cele trei drumuri ce duceau dela Giurgiu spre București prin Pietrile, prin Călugăreni și prin Stănești-Singureni (Alexe Anastasiu, *Bătălia dela Călugăreni 1595*, pp. 92—97).

³⁾ Academia Română, *Memoriile Secțiunii Istorice*, Seria III, Tom. XII, p. 124; Al. P. Ilarian *l. c.*

⁴⁾ Academia Română, *Memoriile Secțiunii Istorice*, seria III, Tom. XII, pp. 122—127.

⁵⁾ Hammer, *o. c.*, II, p. 279; Isopescu, *o. c.*, p. 430; Naima, *o. c.*, p. 60.

⁶⁾ Naima, *l. c.*

⁷⁾ Al. P. Ilarian, *o. c.*, I, p. 29; Isopescu, *l. c.*

⁸⁾ Heidenstein (*Rerum Polonicarum... libri XII* (ed. 1672), p. 315), spune că Király a fost de părere că dată fiind inegalitatea forțelor să se retragă în munți. *Magazin istoric*, IV, p. 283.

⁹⁾ *Luptele...* (Pernice), p. 16.

¹⁰⁾ A. Veress, *Nunții apostolici în Ardeal*, pp. 18, 27.

¹¹⁾ Care avu loc la 6 August (Veress, *Campania creștinilor contra lui Sinan pașa, din toamna 1595*, p. 16); Isopescu, *o. c.*, p. 405.

¹²⁾ Al. P. Ilarian, *o. c.*, I, p. 30.

¹³⁾ *Ibidem*.

¹⁴⁾ Al. P. Ilarian, *o. c.*, I, p. 30; Isopescu, *o. c.*, pp. 430, 431.

gust, după amiază și sosește la Târgoviștea, la 17/27 August ¹⁾; aci stă câteva zile ²⁾ și evacuează locuitorii la munte ³⁾.

Dela Târgoviștea el se retrase încet (parcurend drumul în opt zile) până la Stoenesti ⁴⁾, unde Mihai se află în ultimele zile ale lunii August sau primele ale lunii Septemvrie ⁵⁾. La Stoenesti Mihai ocupă o pozițiune puternică, pe care o întărește ⁶⁾.

Forțele lui Mihai se redusese la 5000 ostași ⁷⁾; el cere din nou ajutoare, între altora și Polonilor ⁸⁾.

După ce aflară de retragerea lui Mihai ⁹⁾ Turcii înaintară și ocupară Bucureștii, pe cari-i întăriră ¹⁰⁾. Lăsând în București o garnizoană de 10.000 oameni ¹¹⁾, Sinan ocupă apoi Târgoviștea (la 3/13 sau 4/14 Septemvrie ¹²⁾ și pune să se întărească acest oraș ¹³⁾. Dela Târgoviștea înaintează până 'n fața poziției ocupată de Mihai ¹⁴⁾. Intre timp forțele lui Sinan pașa se micșorează însă mult și prin pierderile pe cari le suferiseră la trecerea Dunării și în bătălia dela Călugăreni ¹⁵⁾ și prin garnizoanele ce Turcii fuseseră nevoiți a lăsa la: Giurgiu, București și Târgoviștea ¹⁶⁾ și, mai ales, prin împrăștierea oștirii

¹⁾ Al. P. Ilarian, o. c., I, p. 31; Isopescu, l. c.

²⁾ Al. P. Ilarian, l. c.

³⁾ *Ibidem*.

⁴⁾ *Ibidem*; *Magazin istoric*, IV, p. 283; la trei mile de Rucăr Stoenesti (Fessler, o. c., VII, p. 362); la fosta cetate a lui Radu Vodă (Isthwanfy, o. c., p. 411).

⁵⁾ Scrisoarea lui Mihai Viteazul din Castrum de Dembouizam, dela 12 Septemvrie 1595 (Isopescu, o. c., p. 430).

⁶⁾ Fessler, l. c.; Isopescu, o. c., p. 431; care se putea apăra ușor cu câțiva pușcași și câteva tunuri ușoare (Isthwanfy, l. c.).

⁷⁾ Al. P. Ilarian, o. c., I, p. 31.

⁸⁾ Isopescu, o. c., p. 430.

⁹⁾ Naima, o. c., p. 60.

¹⁰⁾ Hammer, o. c., II, p. 279; Hurmuzachi, IV₂, p. 206; Isopescu, o. c., pp. 434, 440; *Magazin istoric*, IV, p. 283.

¹¹⁾ Isopescu, o. c., p. 430.

¹²⁾ Hasan pașa a plecat din București spre Târgoviște la (1)11 Septemvrie (Isopescu, o. c., p. 430).

¹³⁾ Academia Română, *Memoriile Secțiunii Istorice*, Seria III, Tom. XII, pp. 321—325. Hammer, l. c.; Al. P. Ilarian, o. c., I, p. 32; *Magazin istoric*, l. c.; Naima, o. c., p. 61.

¹⁴⁾ Hurmuzachi, III₂, p. 489.

¹⁵⁾ Mihai spune că Turcii au pierdut la Călugăreni 7000 oameni (Isopescu, o. c., p. 430) un agent polon zice 4000 (*Idem*, p. 431.)

¹⁶⁾ 10.000 la București (Isopescu, o. c., p. 430); 10.000 la București și 5000 la Giurgiu (Veress, *Campania creștinilor contra lui Sinan pașa*, p. 51). La Târgoviște garnizoana era de 1500 (Acad. Rom., *Mem. Sect. Ist.*, Seria III, Tom. XII, p. 323).

de strânsură turcească, care parte dezertase iar parte se risipise după pradă¹⁾. Pe de altă parte Tătarii nu veniseră, cum trebuiau să vină²⁾ iar toamna era ploioasă³⁾.

Mihai nu lăsă dușmanului o clipă de răgaz și-l hârțui continuu⁴⁾.

În acest timp Sigismund Báthory, care terminase nunta și-și adunase o parte din forțe, plecă la 27 August cu 6—8000 călăreți⁵⁾. La 28 August era la Sas-Sebeș⁶⁾ iar la 6 Septemvrie la Codlea⁷⁾. Aci a stat 18 zile⁸⁾ spre a aduna noi trupe. Secuii, sosiți la 4 Septemvrie⁹⁾ și Moldovenii veniți la 24 Septemvrie¹⁰⁾ fac ca efectivul total, de care a dispus Sigismund Báthory, să se urce la 52.000 oameni și 63 tunuri¹¹⁾.

Cu aceste forțe domnitorul ardelean pleacă la 25 Septemvrie¹²⁾, intră în Muntenia, prin Bran, la 2 Octomvrie¹³⁾ și se întrunește cu Mihai la 6 Octomvrie¹⁴⁾.

La vestirea sosirii lui Báthory, Sinan pașa, după oarecari hârțueli¹⁵⁾, nu se încumetă a se măsura cu armata creștină,

BCU Cluj / Central University Library Cluj

¹⁾ Raportul lui Sinan pașa (Hurmuzachi, III₂, p. 493); la 12 Septemvrie, Mihai Viteazul socotește că Turcii au 10.000 oameni la București și că 30.000 au plecat la 11 Septemvrie spre Târgoviște; din acești 40.000 numai 12.000 erau soldați de meserie (Isopescu, o. c., p. 430).

²⁾ Raportul lui Sinan pașa, l. c.; Isopescu, o. c., p. 430. Tătarii erau ocupați de Poloni în Moldova, vezi mai departe, p. p. 49, 50.

³⁾ Raportul lui Sinan pașa, l. c.; Veress, *Nunții apostolici în Ardeal*, p. 25.

⁴⁾ Al. P. Ilarian, o. c., I, p. 32; Veress, *Campania creștinilor...*, p. 23 și nota 1.

⁵⁾ Veress, o. c., p. 17.

⁶⁾ Veress, l. c.

⁷⁾ *Quellen...*, V, p. 150; Veress (o. c., p. 19) dă data de 3 Septemvrie.

⁸⁾ *Quellen...*, IV, p. 13.

⁹⁾ *Quellen...*, IV, p. 158. Efectivul lor era socotit ca 28.000 (*Quellen...*, V, p. 150); 22.000 la Veress (o. c., p. 19).

¹⁰⁾ *Quellen...*, IV, p. 158. Efectivul lor era de 4000 (*Ibid.*) și 22 tunuri mari (Veress, o. c., p. 19).

¹¹⁾ Veress, o. c., p. 20; același efectiv la Isthwany (o. c., p. 413); 54.000 cu 54 tunuri la Sagredo (o. c., p. 497); 16.000 la Walther (Al. P. Ilarian, o. c., I, p. 32); 37.500 (Hurmuzachi, XII, p. 80). Isthwany era funcționar, deci avea date oficiale.

¹²⁾ *Quellen...*, IV, p. 13.

¹³⁾ *Quellen...*, IV, p. 158. În relația din 14 Noemvrie 1595 a lui F. Pigafetta către cancelarul toscan, se spune (Veress, o. c., p. 57), că după ce trupele lui Báthory au trecut hotarul (numit de dânsul *Hatar*) ele au mers pe lângă un munte *Petersberg*. Dr. Veress arată, în nota 2: « Muntele Petersberg (Sânpetru) deasupra comunei cu același nume, din județul Brașov ». Este evident o eroare căci Sânpetru este la nord de Brașov, pe când autorul relației vorbește de un munte aflat la Sud — în mezzogiorno — de granița româno-ardelenească.

¹⁴⁾ *Magazin istoric*, IV, p. 283. Fessler (o. c., VII, p. 362) și Isthwany (o. c., p. 413) dau data de 3 Octomvrie.

¹⁵⁾ Veress, o. c., p. 77.

deoarece, precum am arătat mai sus, forțele sale erau reduse, Tătarii nu veniseră și era vremea când Turcii încetau de obicei campaniile lor ¹⁾).

În retragere Sinan lăasă, la Târgoviștea, o garnizoană de 1500 oameni cu 46 tunuri ²⁾).

Armata creștină înaintă spre Târgoviștea, de care se apropie la 5/15 Octomvrie ³⁾ și pe care o atacă și luă (8/18 Octomvrie) ⁴⁾, spre a nu lăsa în flancul și apoi în spatele oștirii aliate o grupă inamică care putea face mare rău, mai ales convoiurilor ce veniau din Ardeal ⁵⁾).

Sinan se retrase prin București, pe cari-i arse ⁶⁾, și urmă drumul spre Giurgiu, distrugând podurile de pe Argeș în urma sa ⁷⁾.

Armata creștină, care trimisese recunoașteri de cavalerie spre a vedea ce făcea Sinan ⁸⁾, a luat drumul direct spre Giurgiu ⁹⁾ plecând la 11/21 Octomvrie din Târgoviștea ¹⁰⁾. Drumul urmat, care lăsa Bucureștii la stânga ¹¹⁾, care era cel direct spre Giurgiu ¹²⁾ și care era greu pentru că trecea prin terenuri desfundate și prin păduri ¹³⁾, a fost probabil drumul vechi ce trecea din Titu prin valea Neajlovului până la Vadul lat (trecere peste râu cum o indică chiar numele localității), apoi

¹⁾ Era atât de obișnuit la Turci încetarea campaniilor toamna, încât cronicarul ungur Miko Ferentz (citad de Șincai, *Chronica Românilor*, II, p. 412), spune că ajutoarele ce veneau cu Báthory au stat la strâmtori (graniță) « până ce s'au răcit și au venit timpul să se întoarne Turcii ».

Heidenstein, o. c., p. 322; Hurmuzachi, III, p. 465.

Veress, *Documente privitoare la istoria Ardealului, Moldovei și Țării Românești*, IV, pp. 297—301.

²⁾ Hurmuzachi, III₂, p. 151.

³⁾ Al. P. Ilarian, o. c., p. 32.

⁴⁾ Academia Română, *Memoriile Secțiunii Istorice*, Seria III, Tom. XII, p. 325.

⁵⁾ În sfatul ce s'a ținut după ce s'a ajuns în fața Târgoviștei, Mihai și Király au fost de părere, a nu urmări pe Sinan (imediat) pentru că garnizoana din Târgoviște ar putea ataca convoiurile (Isthwanfy, o. c., p. 414).

⁶⁾ Isthwanfy, l. c.; Naima, o. c., p. 64.

⁷⁾ Hurmuzachi, III₂, pp. 151, 491; VIII, p. 194; Veress, *Nunții Apostolici în Ardeal*, p. 26.

⁸⁾ Isthwanfy, l. c.; Veress, *Campania creștinilor...*, p. 26.

⁹⁾ Hurmuzachi, VIII, p. 194; Veress, l. c.

¹⁰⁾ Hurmuzachi, III₂, p. 151; VIII, p. 194; Veress (o. c., p. 25) zice a treia zi. Cetatea s'a luat la 8/18 deci tot 11/21.

¹¹⁾ Al. P. Ilarian, o. c., I, p. 34; Isthwanfy, l. c.

¹²⁾ Hurmuzachi, VIII, p. 194; Veress, o. c., p. 26.

¹³⁾ « li molti pantani et selve, che ci è bisognato passare » (Hurmuzachi, III₂, p. 151; VIII, p. 194).

prin Rușii lui Asan, Ghimpați, valea Milcovățului, trecând prin zona păduroasă Căscioarele-Mereni-Ghimpați.

Creștinii ajung pe Turci, la Giurgiu, în seara de 18/28 Octomvrie ¹⁾, îi atacă, cauzând Osmanliilor pierderi mari și iau apoi cetatea Giurgiu ²⁾. Un cronicar turc zice că o retragere și o înfrângere atât de dezastruoasă nu se mai înregistrase în istorie ³⁾.

Sigismund Báthory și Moldovenii se întorc apoi acasă ⁴⁾; cel dintâiu lasă pe Király, cu ceva oști, pentru a ajuta, la nevoie, pe Mihai ⁵⁾ care caută a reorganiza țara și a ajuta locuitorii cari revin pe la casele lor ⁶⁾.

Răzvan, domnul Moldovei, care semnalase din timpul verii pregătirile Turcilor pentru a trece Dunărea la Galați ⁷⁾ și la Oblucița ⁸⁾ și mișcările aceloră din raiaua Cetății Albe ⁹⁾ și luase convenitele măsuri de pază la treceri ¹⁰⁾, venise, cum am arătat, cu o mică oaste, să iea parte la izgonirea lui Sinan pașa din Muntenia. În lipsa lui din Moldova, cancelarul polon Zamoyski, căruia nu-i convenia prezența pe tronul moldovenesc al unui domn ostil Porții ¹¹⁾ și favorabil alianței cu împăratul Rudolf ¹²⁾, intrase în Moldova spre a împiedica trecerea Tătarilor ¹³⁾. El pusese pe tron pe Eremia Movilă ¹⁴⁾ și luase măsuri pentru a face față înaintării Tătarilor în Mol-

¹⁾ Hurmuzachi, III, p. 151; Al. P. Ilarian, o. c., I, p. 214; Isthwany, o. c., p. 415; Veress, o. c., pp. 26, 54.

²⁾ La 20/30 Octomvrie (Veress, o. c., pp. 27, 55). Hammer (o. c., p. 280) dă data de 27 Octomvrie, ceea ce este o imposibilitate, deoarece oastea creștină nu a sosit la Giurgiu decât la 18/28 Octomvrie.

³⁾ « So very disastrous a retreat, as well as defeat, has never been recorded in any history » (Naima, o. c., p. 65).

⁴⁾ A plecat la 21 Noemvrie din Gherghița (Al. P. Ilarian, o. c., I, p. 36); la 14/24 Noemvrie era în Brașov (Veress, o. c., p. 29); Veress, o. c., pp. 29, 30.

⁵⁾ Spontoni, o. c., p. 111.

⁶⁾ Al. P. Ilarian, o. c., I, pp. 36, 37.

⁷⁾ Unde au și trecut (Hurmuzachi, XII, p. 104).

⁸⁾ Cl. Isopescu, o. c., p. 413. Turcii au trecut și aci (*Id.*, p. 419).

⁹⁾ Hurmuzachi, XII, p. 102.

¹⁰⁾ Heidenstein, o. c., p. 315; Isopescu, l. c.

¹¹⁾ De Thou apud, Al. P. Ilarian, o. c., I, pp. 208, 209.

¹²⁾ Kogălniceanu, *Letopisești*, I, p. 482.

¹³⁾ Fessler, o. c., VII, p. 366; Heidenstein, o. c., p. 316; Hurmuzachi, XII, p. 111.

¹⁴⁾ Heidenstein, o. c., p. 318; Hurmuzachi, o. c., XII, pp. 104, 111; Isthwany, o. c., p. 416; Kogălniceanu, *Letopisești*, I, p. 483; *Magazin istoric*, IV, p. 283.

dova¹⁾. După câteva lupte ²⁾, Tătarii au convenit să părăsească Moldova și să lase domnia lui Eremia Movilă ³⁾. Răzvan, după întoarcerea sa dela Giurgiu, încercă să recapete domnia Moldovei dar fu înfrânt și omorât ⁴⁾.

Socotind probabil pe Mihai ca scos din cauză sau în orice caz ca slăbit foarte mult, știind că Polonii împiedicau Moldova să se miște ⁵⁾ dar mai ales sub imboldul Franței ⁶⁾, Turcii hotărâră să continue războiul cu împăratul german ⁷⁾, împiedicând astfel pe acesta de a se mai gândi să ajute pe alții.

Mihai credincios și ideii sale de neatârnare ⁸⁾ și angajamentelor ce luase ⁹⁾ și pentru a ocupa pe ostașii săi¹⁰⁾ (parte lăsați, precum am văzut, de Sigismund Báthory, parte năimiți de dânsul), întreprinse o serie de raite peste Dunăre. Turcii răspunseră prin alte raite¹¹⁾, căutând și a răzbuna răul ce le făcea Mihai¹²⁾ dar și a pironi pe acesta în țara sa și a-l împiedica să ieie parte la războiul din Ungaria.

De aci a rezultat o serie de incursii, de o parte și de alta

BCU Cluj / Central University Library Cluj

¹⁾ Al. P. Ilarian, *o. c.*, I, p. 209; Isopescu, *o. c.*, p. 434.

²⁾ Heidenstein, *o. c.*, p. 320; Hurmuzachi, XII, pp. 351, 352; Kogălniceanu, *Letopisești*, I, p. 483; *Magazin istoric*, IV, p. 284.

³⁾ Heidenstein, *o. c.*, pp. 320, 321; Hurmuzachi, III, pp. 245, 246; Iorga, *Acte și Fragmente*, I, pp. 147, 149, 150. Deși adversar al alianței contra Turcilor și deci în bune relațiuni cu Turcii, Zamoyski a adus un serviciu real cauzei celei dintâi prin reținerea Tătarilor, a căror lipsă în Muntenia a fost una din cauzele retragerii dezastruoase a lui Sinan pașa (raportul acestuia Hurmuzache III₂, p. 493, vezi mai sus p. 47). De altfel cum am văzut mai sus (p. 43) atât Mihai cât și Sigismund Báthory ceruseră Polonilor să împiedice cel puțin pe Tătari de a ataca, spre a le asigura spatele (Isopescu, *o. c.*, pp. 393, 399, 408).

⁴⁾ Heidenstein, *o. c.*, pp. 323, 324; Hurmuzachi, III₂, pp. 162, 163; Supl. II₁, p. 412; Isthwanfy, *l. c.*; *Magazin istoric*, IV, p. 285.

⁵⁾ Prin punerea lui Eremia Movilă în scaun și prin învoirea făcută de Zamoyski cu Tătarii (vezi pp. 49, 50 supra).

⁶⁾ La 15 Noemvrie și 11 Decemvrie 1595 și la 5 Februarie 1596, Henric IV, regele Franței scrie lui De Brèves, trimisul francez la Constantinopol, să convingă pe Sultan a continua războiul contra împăratului Rudolf, să repete îndemnul în acest sens și să arate Turcilor că trebuiesc să profite de faptul că Rudolf stă rău cu Polonii (Hurmuzachi, Supl. I, pp. 115, 116, 117). Despre marea influență la Constantinopol a lui De Brèves vezi Hammer, *o. c.*, II, p. 294.

⁷⁾ Hammer, *o. c.*, II, pp. 282, 283.

⁸⁾ Memorialul său (Al. P. Ilarian, *o. c.*, I, p. 254).

⁹⁾ *Ibidem*. Confirmă lucrul acesta, la 4 Noemvrie 1598, sfatul de război din Viena (Hurmuzachi, III, p. 309); Hurmuzachi, XII, p. 343.

¹⁰⁾ Al. P. Ilarian, *o. c.*, I, p. 37.

¹¹⁾ *Magazin istoric*, IV, p. 288.

¹²⁾ Al. P. Ilarian, *o. c.*, I, pp. 38, 39.

a Dunării, incursii care ținură mai bine de trei ani (1596—1599). Cu ocazia acestor raite Românii distruseră multe localități și întărituri de pe dreapta Dunării ¹⁾ (Babadag, Plevna, Nicopol, Vidin) ²⁾ și ajunseră până în Balcani, atacând acolo forțele turcești ce se duceau spre Ungaria sau se întorceau acasă ³⁾.

Turcii și Tătarii, la rândul lor, devastară Buzăul, Brăila și Bucureștii ⁴⁾.

Aceste incursii, duse toate vijelios, fură când precedate când urmate de negocieri sau de învoeli care, și dintr'o parte și din cealaltă, n'aveau decât scopul de a înșela pe vrăjmaș, spre a-l prinde nepregătit ⁵⁾.

Pentru întărirea forțelor lor, Turcii recurg la ajutorul Tătarilor ⁶⁾ iar Mihai (pe care tot Turcii căutaseră a-l da la o parte prin comploturi interne și externe ⁷⁾ făcu, în același scop, apel la puterile creștine ⁸⁾, îndemnă pe creștinii dela Sudul Dunării să se răscoale ⁹⁾ și merse la Alba Iulia să încurajeze pe Sigismund Báthory ca să continue lupta contra necredincioșilor ¹⁰⁾. Războiul avu astfel mai mult caracterul unui războiu de partizani, neavând ca directivă decât hotărîrea de a ataca mereu, când ici, când colo, spre a nu da odihnă potrivnicului și a-i aduce mereu pagube.

Comentarii. Cunoscând acum faptele să cercetăm cari au fost ideea sau ideile strategice ce au condus pe Mihai în

¹⁾ Hurmuzachi, supl. II₁, pp. 485, 486.

²⁾ Crăciun, o. c., p. 112; Hammer, o. c., II, p. 290; Hurmuzachi, IV₂, p. 219; XII, p. 258; Al. P. Ilarian, o. c., I, pp. 37, 43, 44, 218; *Luptele...* (Pernice), pp. 22, 23, 24; Iorga, *Studii și Documente*, III, p. 5; *Magazin istoric*, IV, pp. 285, 288—290.

³⁾ Crăciun, o. c., p. 112; *Luptele...* (Pernice), pp. 17, 18.

⁴⁾ Al. P. Ilarian, o. c., I, p. 40.

⁵⁾ Hurmuzachi, IV₂, pp. 223, 227, 234, 236, 237, 242, 241; XIV₁, pp. 106, 108; Supl. II₁, pp. 408, 421; Al. P. Ilarian, o. c., I, pp. 39, 40, 44, 45, 47, 299—302; *Luptele...* (Pernice), pp. 19—21; *Magazin istoric*, IV, p. 288.

⁶⁾ Crăciun, o. c., p. 108; Hurmuzachi, Supl. II₁, p. 407; Iorga, *Acte și Fragmente*, I, pp. 160, 161.

⁷⁾ Hurmuzachi, Supl. II₁, pp. 378, 412, 487, 551; Al. P. Ilarian, o. c., I, pp. 37, 38.

⁸⁾ Hurmuzachi, III, pp. 275, 294; III₂, pp. 236, 244; XII, pp. 292, 293, 304, 305.

⁹⁾ Hurmuzachi, III₂, pp. 226, 236, 243; XII, p. 291; XIV₁, p. 105; Al. P. Ilarian, o. c., I, pp. 45, 46.

¹⁰⁾ Crăciun, o. c., pp. 109, 110; Hurmuzachi, III₂, pp. 513—515; Iorga, *Acte și Fragmente*, I, pp. 153, 155; *Magazin istoric*, IV, p. 286; Veress, *Nunții apostolici în Ardeal*, p. 32.

făptuire și cum și-a pus ideea în aplicație, adică care i-a fost strategia.

Hotărît — și așa zice chiar nevoit — să se răscoale, Mihai trebuia să se scape, mai întâiu, de tot ce putea să-l împiedice în răscoala sa în țară, fie prin opunere cu forța, fie prin dare de știri la Constantinopol. Această piedică o constituiau Turcii aflați în țară. După ideile timpului îndepărtarea acestora prin expulzare sau prin internare era exclusă și nu rămânea decât măcelărirea, care a fost organizată sistematic și într'un secret admirabil ținut¹⁾, ceea ce este încă o dovadă că revolta fu o nevoie adânc simțită de toți.

Răscoala dată pe față prin masacrarea Turcilor, era de așteptat o reacțiune din partea Porții și care putea fi primul instrument al acestei reacțiuni decât garnizoanele turcești din orașele de pe ambele maluri ale Dunării, din Sudul Basarabiei și din regiunea cuprinsă între Dunăre și Balcani. Atacul acestor garnizoane, imediat, înainte chiar ca ele să afle de răscoală, a fost o măsură firească căci le-a cauzat pierderi și a făcut ca ascendentul moral să rămână de partea Românilor. S'a încercat, în același timp, a cucerii cetățile de pe Dunăre, cari slujeau de puncte de sprijin Turcilor, dar nu s'a reușit, din cauza lipsei de mijloace. Detașamentele trimise de domnii români au trebuit să se mulțumească astfel cu luarea și arderea orașelor, lucru ce a cauzat de altminterlea Turcilor pagube destul de însemnate.

Poarta a reacționat iute și, în Ianuarie 1595, Mihai s'a găsit amenințat: 1. de o armată turcească care, aducând cu ea un pretendent la tronul țării, se concentra la Rusciuc, și 2. de Tătari, cari, trecând Dunărea la Vidin, înaintau de-a lungul stângei Dunării, spre a coopera cu Turcii, cari aveau și un detașament la Nord de Giurgiu. Mihai, la timp și bine informat, își adună forțele (mercenari și puțină oaste de țară) și, trecând prin Pietrile, se așază la Nord de Giurgiu, între cele două direcțiuni de atac.

Tătarii fiind mai aproape (sosiți mai de vreme la punctul de întâlnire — Turcii neavând decât un detașament sau o slabă

¹⁾ Cu excepția cazului citat de N. Bălcescu (*o. c.*, p. 51) care nu dă însă documentarea.

avangardă pe malul stâng al Dunării) Mihai trimite un detașament spre a-i hărțui și a-i fixa, apoi îi atacă și-i înfrânge. După aceea atacă micul detașament turcesc și, în urma înfrângerii acestuia, trecând Dunărea pe gheață, Mihai atacă forțele turcești dela Rusciuc, pe care le învinse și le risipi. Domnul român a executat deci, în foarte bune condițiuni, o manevră pe linii interioare, manevră care a dat rezultatele așteptate: risipirea Tătarilor și înfrângerea oștirii turcești venită ca să pună, în scaunul muntenesc, un alt domnitor.

Urmară apoi neîncetate atacuri asupra cetăților și orașelor dunărene și a celor din Bulgaria, atacuri având de scop: acela de a împrăști mereu forțele turcești mai apropiate și a le uza precum și acela de a încuraja, prin distrugerea garnizoanelor turcești, populațiunile locale la răscoală. În fine prin aceste atacuri Mihai căuta să dea de lucru (cum spune pentru o epocă mai târzie Walther)¹⁾ mercenarilor săi. Turcii au reacționat local și au fost nevoiți, în fața acestor atacuri neîncetate cari amenințau linia lor de comunicație cu Ungaria și-i lipsiau de aprovizionările ce procurau până atunci țările românești, să întrerupă, pentru anul 1595, campania din Ungaria (unde au avut loc numai operațiuni locale) spre a-și concentra forțele în contra lui Mihai. Acesta atrăgând grosul forțelor musulmane asupra sa, își îndeplinea cu prisosință angajamentele luate și realiza astfel rolul ce-i revenia într'un războiu de ansamblu al puterilor creștine contra Musulmanilor. Puterile creștine însă, ca în atâtea alte rânduri, nu conlucrară în clipa prielnică și Mihai fu lăsat la propriile-i puteri și la câțiva oșteni ardeleni comandați de A. Király.

Spre a face față marelui atac turcesc, din vara anului 1595, care se anunță prin mai multe amenințări de trecere, Mihai se acoperi cu detașamente la toate punctele de trecere iar grosul îl ținu la București. Trupele de acoperire au executat o acoperire activă, atacând mereu trupele turcești din fața lor. Ele procurară (dimpreună, probabil, cu locuitorii băștinași dela Sudul Dunării, cari țineau cu Mihai) știri precise asupra locului unde urma să aibe loc trecerea principală — Rusciuc-

¹⁾ Al. P. Ilarian, *o. c.*, I, p. 37.

Giurgiu — și Mihai se îndreptă, la timp, într'acolo cu grosul forțelor sale. El luă, pe marginea terasei dunărene, o poziție de pe care putu împiedica, câtva timp, trecerea Turcilor. În urma trecerii însă a unui detașament turcesc mai la vale fu nevoit a se retrage.

După obiceiul vremii, armata turcească trebuia să se îndrepte spre capitala țării pentru a așeza acolo un nou domn sau un guvernator turc. Forțele lui Mihai erau însă neîndeștulătoare ca să se poată opune, în câmp, armatei dușmane iar ajutoarele din Ardeal nici nu porniseră încă. Pe de altă parte Mihai nu putea lăsa țara, cu holdele ei, pe mâna Turcilor, fără nicio opunere. Nu putea lăsa căci s'ar fi socotit că el însuși renunță la tot și ar fi fost părăsit și de oștirea sa și de Sigismund Báthory. Un refugiat în țară străină poate cel mult cere dar nu impune. De aceea — și psihologicește avu dreptate — domnul român se hotărî a ataca armata turcească, la trecerea acesteia prin defileul dela Călugăreni. Izbânda tactică fu de partea lui Mihai, o mărturisesc cronicarii turci; el nu avea însă puteri îndeștulătoare pentru a risca o nouă luptă. De aceea se retrase și, evacuând populația în munți, luă poziție în valea Ialomiței, acolo unde trecea drumul Brașovului, asigurând astfel debarșarea peste munți a armatei de ajutor ardeleni și îngreuiind un atac din partea lui Sinan pașa. Forțele celor doi adversari se echilibrău acum aproape.

În campania din toamna anului 1595, strategia oastei creștine a constat pur și simplu în urmărirea armatei turcești care se retrăgea. În această campanie, în care comanda de căpetenie o avea nominal Sigismund Báthory, hotărârile și însărcinările de seamă au fost ale lui Mihai și ale lui Răzvan ¹⁾.

În anii următori Turcii au făcut din nou eforturile lor principale în Ungaria. Deși a trimis, la anumite momente, câteva trupe acolo, Mihai nu putea să-și părăsească țara spre a-i urma. Prin raitele sale neconținute pe dreapta Dunării el a îndeplinit însă un rol strategic însemnat, acela de a neliniști mereu teritoriile dela Sudul Dunării și nu numai de a lipsi pe Turci de ajutorul în oameni ce le-ar fi adus un domn fa-

¹⁾ Supra pag. 48. Iorga în *Revista istorică*, XI, Nr. 7—9, p. 169.

vorabil lor și de acel, și mai bine venit al aprovizionărilor, dar i-a silit să țină o parte din trupe aci și a uzat pe acestea.

În rezumat, privind în ansamblul său războiul dus, în aceste părți ale Europei, în anii 1594—1599, în contra Turcilor, se vede că Mihai a atras asupra sa, în 1595, grosul trupelor turcești, pe care le-a măcinat, iar, în anii următori, a reținut în fața sa forțe turcești îndestulătoare și a lipsit pe Turci de resursele ce le procurau de obicei țările dela Dunărea de jos. Dacă rezultatele nu au fost mai mari, dacă puterile creștine nu au avut atunci o izbândă mai hotărâtoare, vina nu a fost a lui Mihai, care s'a arătat și leal față de angajamentele sale (ținând seamă de posibilitățile lui) și priceput în ducerea războiului de uzură, care alcătuia rolul său.

Cucerirea Ardealului. În timp ce Mihai continua lupta cu Turcii situațiunea sa se găsi înrăutățită prin schimbările ce se produceau în Transilvania, cu care era aliat.

Sigismund Báthory se obosise de domnie și, după tratative cu împăratul dela Viena ¹⁾, cedase acestuia Transilvania, în schimbul ducatelor de Opeln și de Ratibor din Silezia, unde plecă în Aprilie 1598. Se sătură însă curând și de noua sa viață și se întoarse în Ardeal, unde sosi la 20 August 1598 și reluă domnia, cu consimțământul Statelor ²⁾.

Curând însă schimbăciosul domn își schimbă, din nou, gândul și plecă, lăsând de astădată ca domn pe vărul său, cardinalul Andrei Báthory (cumnat cu Zámoyiski, cancelarul polon), care fu recunoscut de dieta transilvană, în Aprilie 1599 ³⁾.

Ocuparea tronului ardelean de către cardinal nu a convenit nici împăratului german ⁴⁾, nici Secuilor ⁵⁾ și nici lui Mihai. Și acestuia nu-i convenia deoarece, având deja pe Turci și pe Eremia Movilă de dușmani, era în primejdie — prin pre-

¹⁾ Hurmuzachi, III₂, p. 231.

²⁾ Hurmuzachi, III, p. 312; Isthwany, o. c., pp. 446, 447.

³⁾ Crăciun, o. c., pp. 113, 121; Al. P. Ilarian, o. c., I, p. 127; Isthwany, o. c., p. 452; *Magazin istoric*, IV, pp. 291, 292.

⁴⁾ Căci însemna nu numai pierderea Transilvaniei pe care o câpătase prin schimbul cu Sigismund Báthory, dar chiar trecerea acestui principat în sfera de influență a Poloniei. Împăratul era supărat (Hurmuzachi, III₂, p. 321).

⁵⁾ Bathoreștii le suprimaseră drepturile (Hurmuzachi, III, p. 431; IV, p. 283).

zența lui Andrei Báthory, omul lui Zámoyiski¹⁾ pe tronul Transilvaniei — să fie împresurat din toate părțile, ceea ce se plănuise de altfel contra lui²⁾.

Cunoscând sau bănuind aceste intențiuni și înțeles cu împăratul Rudolf³⁾ (care nu avea încredere într'însul dar voia a «se servi» de el⁴⁾), Mihai se hotărî ca, concomitent cu o înaintare a trupelor imperiale pe la Nord, să intre în Ardeal și să-l ocupe în numele împăratului⁵⁾ (poate chiar de pe atunci cu gândul ascuns de a-l păstra pentru sine⁶⁾).

Pentru a căpăta libertatea de acțiune necesară Mihai a primit,

¹⁾ Isthwany, o. c., p. 452. Că era influențat de Poloni se știa la Veneția, la 19 Iunie 1599 (A. Mesrobianu, *Documente din arhiva Vaticanului referitoare la Mihai Viteazul*, p. 161). Școala Română din Roma, *Diplomatarium italicum*, II, p. 102.

²⁾ Xenopol (o. c., V, pp. 246—248) zice că lui Mihai nu-i putea conveni așezarea Austriacilor în Ardeal, pentru că ar fi împiedicat căpătarea neatârării, lucru urmărit de dânsul; că pentru a împiedica aceasta a încercat dintâu a susține candidatura lui Jójica la tronul ardelean și apoi văzând că nu reușește a încercat să se împace cu Turcii. Mihai avea nevoie de pacea cu Turcii pentru a căpăta libertatea de acțiune spre Ardeal, dar nu cred ca el să fi preferat alianța sau împăcarea cu Turcii alianței cu împăratul Rudolf.

Hurmuzachi, III, pp. 317, sqq; XI, p. 384; Supl. II, pp. 584, 585. Atacul Țării Românești din Moldova și din Turcia fu chiar plănuit (*Luptele...* (Pernice), pp. 27, 28) și Basta spune într'o scrisoare, din 7 Septembrie 1599, că, prin atacul său, Mihai a vrut să prevină atacul celorlalți (*Mon. Hung. Hist. Diplom.* XXXIV, pp. 254, 255). La 29.XI.1599 Radibrad scrie că cardinalul Báthory pusese la cale, împreună cu Turcii și cu Eremia Movilă, un atac concentric contra lui Mihai, care a atacat ca să prevină atacul plănuit. (Hurmuzachi, XII, p. 518).

³⁾ Negocierile au ținut mult timp (Hurmuzachi, III, pp. 283, 285, 287; XII, pp. 338—348, 359, 432, 433). A. Veress, *Doc. privitoare...*, V, p. 242.

Înțelegerea se făcu prin tratatul încheiat la Târgoviște, la 5 Iunie 1598, cu trimișii împăratului german, prin care Mihai și cu boierii săi se declarau neatârnați de Turcia și recunoșteau suzeranitatea coroanei ungurești. (Hurmuzachi, III, pp. 287, 289, 317; XII, pp. 359, 381, 383, 397; Isthwany, o. c., p. 444; *Magazin istoric*, IV, p. 292; Pray, *Dissertationes*, pp. 155, 199; Spontoni, o. c., pp. 88, 89). La 4 Noembrie 1598 sfatul împăratului Rudolf referază acestuia că ar trebui să însărcineze pe Mihai cu gonirea lui Sigismund Báthory din scaun și cu ocuparea Transilvaniei (Hurmuzachi, III, p. 309). Marc Fumée sieur de Geuille, *Histoire générale des troubles de Hongrie*, Paris 1608, II, p. 732.

⁴⁾ Hurmuzachi, III, p. 334.

⁵⁾ Hurmuzachi, III, pp. 317, 344, 352, 353, 391, 427, 511; III, p. 321; XI, p. 383; XII, pp. 428, 432, 433, 447, 448; Al. P. Ilarian o. c., I, p. 257; Spontoni, o. c., p. 90.

Înțelegerea cu Basta, pentru a ataca în același timp, se făcuse prin Stoica, în ziua de 2 August (*Mon. Hung. Hist. Diplom.*, XXXIV, p. 378).

Boierii munteni și mai cu seamă Buzzeștii erau contra luării Transilvaniei (Hurmuzachi, III, p. 352).

⁶⁾ Așa crede Xenopol (o. c., V, pp. 274, 275), fără a da dovezi precise.

Așa îl acuză Spontoni (o. c., pp. 53, 90).

Așa se scrie, din Alba-Iulia, arhiducelui Maximilian, la 27 Aprilie 1598 (Hurmuzachi, XII, p. 345). Hurmuzachi, III, p. 351.

pe de o parte, propunerea de alianță a lui Báthory ¹⁾ iar pe de alta a reluat tratativele de împăcare cu Turcii, pe cari nu le duce însă, nici de astădată, la bun sfârșit din cauza neîncrederii ce aveau Turcii față de dânsul ²⁾. Dar aceștia îl lasă deocamdată în pace. În același timp, Mihai tratează cu Tătarii ³⁾.

Andrei Báthory se supune Turcilor în Septembrie 1599 ⁴⁾. Nu mai era de așteptat. Mihai, care se afla în București ⁵⁾, unde prezența sa justifica afirmarea că se pregătește de atac contra Turcilor, își adună grosul forțelor, al căror total era de circa 15.000—18.000, cu un număr destul de mare de tunuri ⁶⁾, în jurul Ploeștilor ⁷⁾, în zona Gherghița, Ploești, Florești ⁸⁾, pe când trupele din Oltenia se adunară în valea Olutului ⁹⁾. Lui Báthory, Mihai îi spuse că concentrarea se făcea în vederea războiului cu Turcii ¹⁰⁾ și-i ceru chiar a trece, cu trupele sale, prin Ardeal, în ajutorul împăratului ¹¹⁾.

Plecând din Ploești la 4/14 Octombrie 1599 ¹²⁾, Mihai a

BCU Cluj / Central University Library Cluj

¹⁾ Prin tratatul din 26 Iunie 1599 (Hurmuzachi, III, pp. 329, 331, 332, 361). Isthwanyf, o. c., p. 453.

²⁾ Hurmuzachi, III, pp. 516—530; IV₂, p. 223; XII, p. 329; XIV, pp. 316—319; Iorga, *Acte și Fragmente*, I, pp. 161, 162.

³⁾ Hurmuzachi, III, pp. 289, 292, 295.

⁴⁾ Hurmuzachi, III, pp. 320, 528.

⁵⁾ Hurmuzachi, III₂, p. 364.

⁶⁾ Este greu de stabilit exact efectivul pe care l-a adunat Mihai în jurul Ploeștilor, căci știrile sunt contradictorii. Dar dacă admitem că la Șelimber Mihai a avut 30.000 luptători și 80 tunuri (Academia Română, *Memoriile Secțiunii Istorice*, Seria III, Tom. XII, p. 128). Dacă scădem din această cifră efectivul de 6000—18.000 atribuit forțelor din Oltenia (Academia Română, *Memoriile Secțiunii Istorice*, Seria III, Tom. XII, p. 127 nota 8) și dacă nu uităm că Mihai a primit și câteva mii de Secui, cred că efectivul de 15.000 la 18.000 este acel avut la Ploești. În *Diplomatarium Italicum* (Școala Română dela Roma), vol. II, se dau ca efective: 40.000 (p. 112), 25—30.000 (p. 113), 30.000 (p. 114), 16.000 (p. 116). În Hurmuzachi: 25.000 (III, p. 361), 100.000, 30.000, 60.000 (XII, pp. 475, 481, 525). Heidenstein (o. c., p. 346) dă 24.500.

⁷⁾ Hurmuzachi, III, p. 364; XII, pp. 475, 525.

⁸⁾ Crăciun, o. c., p. 115.

⁹⁾ Hurmuzachi, III₂, p. 364; Al. P. Ilarian, o. c., III, p. 72; 18.000 ca efectiv (Hurmuzachi, XII, p. 475).

¹⁰⁾ Hurmuzachi, III, p. 364; Al. P. Ilarian, III, p. 60; Isthwanyf, o. c., p. 452; Spontoni, o. c., p. 90.

¹¹⁾ *Diplomatarium italicum*, II, p. 88; Hurmuzachi, XII, pp. 430, 431; Isthwanyf, o. c., p. 453.

¹²⁾ Datele sunt socotite confruntând cele date de Szamosközi (Crăciun, o. c., pp. 115, 116) cu cele cuprinse în *Quellen...*, V, pp. 283, 284 și în Al. P. Ilarian (o. c., I, p. 233 și III, p. 72).

înaintat cu o parte din trupele sale de infanterie și cavalerie ¹⁾ până la poala munților, în aceeași zi de Joi 4/14 Octomvrie, și a trecut, a doua zi 5/15 Octomvrie, peste munți ²⁾, pe cari-i ocupase dinainte ³⁾. El a ajuns în valea Buzăului, la moșia lui Ioan Beldi ⁴⁾, unde a poposit în ziua de 6/16 și noaptea următoare. De aci a plecat, în ziua de 7/17, și a sosit la Prejmer în aceeași zi ⁵⁾. La 8/18 Octomvrie Brașovenii se închină lui Mihai și-i aduc daruri ⁶⁾.

În timpul acesta, tunurile și bagajele, escortate de restul trupelor, ocolesc pe valea Buzăului ⁷⁾ și ies în Ardeal sub protecția trupelor cari trecuseră cu Mihai Viteazul și ajunseseră deja în câmpia Bârsei.

Mihai stă câteva zile ⁸⁾ în jurul Brașovului, în care timp trupele sale se deplasează ușor spre Vest ⁹⁾, iar el primește pe Secuii, din comitatul celor Trei-Scaune ¹⁰⁾, cu cari era înțeles dinainte ¹¹⁾ și cărora le făgăduiește respectarea vechilor lor drepturi ¹²⁾.

Împreună cu Secuii din Trei-Scaune, armata lui Mihai și-a continuat înaintarea prin Țintari ¹³⁾, Șercaia ¹⁴⁾, Făgăraș ¹⁵⁾, de unde a plecat la 13/23 Octomvrie ajungând în aceeași zi

¹⁾ Al. P. Ilarian, *o. c.*, III, p. 72; 8000 haiduci, 2000 călăreți (Hurmuzachi, XII, pp. 475, 525).

²⁾ Un izvor (*Quellen...*, l. c.) zice peste Vitaș; probabil că a trecut peste pasul Tătarilor sau pe una din potecile pe care urcau oile la deal. *Chronicon Fuchsio-Lupin-Oltardinum*, I, p. 146.

³⁾ Hurmuzachi, III, pp. 364, 365.

⁴⁾ Un Beldi avea moșie la Budila (Bodola) în șesul celor Trei-Scaune (Iorga, *Moșiile familiei Beldy*, Academia Română, *Memoriile Secțiunii Istorice*, Seria III, Tom. IV, p. 383).

⁵⁾ *Quellen...* l. c.

⁶⁾ Hurmuzachi, XII, p. 475; Al. P. Ilarian, *o. c.*, I, p. 233.

⁷⁾ Hurmuzachi, XII, pp. 475, 525; Al. P. Ilarian, *o. c.*, III, p. 72.

⁸⁾ Hurmuzachi, XII, p. 481; Al. P. Ilarian, *o. c.*, I, p. 128.

⁹⁾ Fără a intra în Brașov sau în suburbii (Crăciun, *o. c.*, p. 116).

¹⁰⁾ Crăciun, *o. c.*, p. 116; Hurmuzachi, XII, p. 481.

¹¹⁾ Hurmuzachi, III, p. 364.

¹²⁾ Crăciun, *o. c.*, pp. 115, 116; Al. P. Ilarian, *o. c.*, I, p. 128; *Luptele...* (Pernice), p. 30. Încă din 1598 un agent al împăratului Rudolf propune să se făgăduiască Secuilor restituirea libertăților și să însărcineze pe Mihai cu tratativele respective (Hurmuzachi, XII, p. 388). Reînnoirea vechilor privilegii ale Secuilor se face de Mihai Viteazul la 3 Noemvrie 1599 (A. Veress, *Documente privitoare...*, V, pp. 268—270).

¹³⁾ Crăciun, *o. c.*, p. 116.

¹⁴⁾ Crăciun, l. c.; *Quellen...*, V, p. 284.

¹⁵⁾ Crăciun, l. c.

la Cârța ¹⁾, unde sosesc ceilalți Secui ²⁾). Ajunse la Tâlmaci, la 16/26 Octomvrie ³⁾, forțele domnitorului român se întrunesc cu trupele din Oltenia, cari trec defileul fiind acoperite de cele dintâi ⁴⁾ și cari primiseră ordin, după debușarea lui Mihai în câmpia Bârsei, să înainteze ⁵⁾).

În acest timp Báthory sosise cu o armată slabă la Sibiu.

Ziua de 17/27 a fost petrecută în negociațiuni, în cari nuniul papal Malaspina a căutat să împedice bătălia ⁶⁾).

A doua zi (18/28 Octomvrie) a avut loc bătălia dela Șelimber. În această luptă cardinalul A. Báthory, care nu fusese vestit de trecerea lui Mihai Viteazul decât în ziua de 10/12 Octomvrie ⁷⁾ și nu avusese timp să adune decât foarte puține forțe, parte în lagărul dela Sas-Șebeș și parte chiar la Sibiu ⁸⁾, a fost înfrânt ⁹⁾. În urma acestei bătălii Mihai devine stăpânitorul de fapt al Ardealului, pe care-l ocupă, zice el, pentru împăratul german ¹⁰⁾.

Forțele imperiale, comandate de Basta, nu înaintaseră la data hotărâtă ¹¹⁾.

Comentarii. Manevra politică (negocierile cu Andrei Báthory și cu Turcii) a dat bune rezultate pentru că dușmanul nu a bănuît atacul sau cel puțin iminența sa și astfel Mihai a putut să se arunce asupra domnitorului ardelean cu totul pe neașteptate, iar Turcii nu s'au mișcat.

O chestiune rămâne nelămurită: cum s'a acoperit Mihai față de un atac dinspre Moldova, de care se temea ¹²⁾ și ce

¹⁾ *Quellen...* I. c.

²⁾ Crăciun, I. c.

³⁾ Al. P. Ilarian, o. c., III, p. 72.

⁴⁾ Crăciun, I. c.; *Magazin istoric*, IV, p. 293.

⁵⁾ « Iar Mihai Vodă dacă văzu, că i se închină cetățenii (Brașovului), se veseli, și trimise la Radu Buzescu și la Udrea Banul, să saie și ei cu toate oștile Craiovei și ale Jiului și cu ale Mehedinților, să iasă cu ele înaintea lui Mihai Vodă, către luncile Sibiului » (*Magazin istoric*, IV, p. 293).

⁶⁾ Academia Română, *Memoriile Secțiunii Istorice*, Seria IV, Tom. XII, p. 129.

⁷⁾ Crăciun, o. c., p. 121.

⁸⁾ Academia Română, *Memoriile Secțiunii Istorice*, Seria III, Tom. XII, p. 128; Crăciun, o. c., p. 122.

⁹⁾ Academia Română, *Memoriile Secțiunii Istorice*, Seria III, Tom. XII, pp. 127—131.

¹⁰⁾ *Luptele...* (Pernice), p. 30.

¹¹⁾ *Idem*, pp. 29, 30; Hurmuzachi, III¹, p. 351; *Mon. Hung. Hist. Diplom.*, XXXIV, pp. 357, 358; A. Veress, *Documente privitoare...*, V, p. 260.

¹²⁾ *Luptele...* (Pernice), pp. 27 sqq.

măsuri a luat pentru acoperirea spre Turcia, căci negocierile începute cu aceștia evident că nu ajungeau. Că a luat măsuri de acoperire față de Ardeal reiese din următoarele fapte: a) ocuparea din timp a crestei munților pe unde a trecut; b) completa surpriză a Ardelenilor. Deși nu avem absolut nicio știre despre acoperirea spre Moldova și spre Turci, nu este de crezut ca Mihai să nu se fi acoperit și în aceste direcții, probabil prin locuitorii de pe acele graniți ¹⁾.

Gruparea inițială a forțelor a fost justă, căci trebuia:

1. Ca trecerea Carpaților să se facă prin surprindere.
2. Ca întrunirea cu Secuții să aibe loc înainte de ciocnirea cu trupele lui A. Báthory și pentru ca Mihai să-și mărească forțele și pentru a împiedica ca Secuții să fie ademeniți de A. Báthory.

3. Să se izoleze, dela început, cel puțin o parte din Sași (cari de altfel țineau cu împăratul dela Viena).

4. Să contribuie la înșelarea lui A. Báthory că Mihai aduna armata spre a face față unui atac turcesc.

5. Să se dispună de mijloace pentru a face față unui atac anticipat din Ardeal, atac ce se putea da fie dinspre Sibiu pe valea Oltului, fie dinspre Brașov; Sibiul și Brașovul fiind cele două piețe de adunare naturale pentru un atac din Transilvania contra Muntenici.

6. Adunarea trupelor la o depărtare de 80 km. de graniță asigura mai bine secretul și, ulterior, surprinderea.

Adunarea grosului în regiunea Ploeștilor asigura trecerea într-o regiune amică — Secuime — deci fără rezistență și îngăduia cel puțin izolarea, dacă nu cooperarea, Sașilor din Brașov.

Trecerea munților s'a făcut sistematic: o parte din trupe, fără bagaje, a mers pe o potecă peste munte, ocupat din vreme, spre a asigura ieșirea lesnicioasă în câmpia celor Trei-Scaune a restului trupelor și a bagajelor, cari au urmat un drum mai bun.

Aflându-se cu forțele sale în șesul Celor Trei-Scaune, Mihai putea face față unui eventual atac moldo-polon debușând prin

¹⁾ În 1597, temându-se de un atac al Tătarilor se acoperă față de granița moldovenească. Grosul acoperirii, alcătuit din ostașii plătiți de împăratul Rudolf — 4000 oameni, tăbăresc la Stătești și pe Nișcov (A. Veress, *Doc. privit. la...*, V, pp. 94—103), apoi pe Buzău și pe Râmnic (*Ibidem*, pp. 332—340).

pasul Oituzului sau putea chiar ataca Moldova ¹⁾, cum voia să o facă de doi ani.

A urmat o mică pauză, necesară sosirii artileriei și a bagajelor și venirii Secuilor, după care oastea a pornit spre gura defileului Oltului, pentru a asigura debarșarea forțelor din Oltenia, cari la rândul lor asigurau înaintarea lui Mihai ²⁾.

Dar nu numai dispozitivul inițial, luat de Mihai, a fost just ci și socoteala timpului a fost bine făcută. În adevăr, Andrei Báthory nu a aflat de sosirea în câmpia Bârsei, la 7/17 Octombrie, a oștirii lui Mihai, decât la 10/20 Octombrie; surpriza a fost deci completă.

Apoi deși Mihai, fiind în jurul Brașovului, se găsea la 120 km. de Tâlmaci, punctul de întâlnire dat trupelor din Oltenia, pe când A. Báthory, aflat la Alba-Iulia, se găsea numai la 80 km. de Tâlmaci, Mihai avea în folosul său faptul că Báthory nu a aflat de trecerea armatei sale peste munți decât trei zile în urma efectuării trecerii, că, probabil, Báthory nu cunoștea prezența trupelor din Oltenia în apropierea graniței (căci nu este niciun document arătând vreo măsură, ce de sigur ar fi luat de știa) și că Báthory nu avea oștire strânsă în momentul când află de trecerea lui Mihai.

Mihai putea deci zăbovi câteva zile în jurul Brașovului, cum a făcut-o, pentru a-și strânge toată oștirea și pentru a-și o mări prin aportul forțelor secuiești. El a sosit, cu forțele sale, la Tâlmaci, în aceeași zi în care A. Báthory a sosit la Sibiu. Dar chiar dacă Báthory ar fi sosit mai de vreme — ceea ce nu se putea — sau dacă Mihai ar fi întârziat, încă Báthory nu ar fi avut vreme să atace trupele românești venind din Oltenia (cari nu ar fi înaintat probabil dacă Mihai nu era în imediată apropiere) fără a fi fost atacat în flanc și în spate de trupele ce veniau cu Mihai și aceasta cu atât mai mult cu cât efectivul de care dispunea atunci Báthory (7—9.000 oameni cu 45 tunuri) era inferior aceluia al trupelor ce veniau din Oltenia 6—18.000 ³⁾.

¹⁾ Observație făcută de sublocotenentul (azi colonel) C. Zagoriș, în lucrarea *Treisprezece zile din viața militară a lui Mihai Viteazul*, p. 25.

²⁾ Vezi mai sus, p. 59 nota 5.

³⁾ Academia Română, *Memoriile Secțiunii Istorice*, Seria III, Tom. XII, pp. 21 nota 8, 22 nota 9.

La rândul lor, trupele venind din Oltenia amenințau pe Báthory în flank, dacă, acesta s'ar fi îndreptat în contra lui Mihai.

Hotărît, și așa zice chiar nevoit, a isgoni pe A. Báthory, Mihai a făcut bine respingând propunerile nunțiului Malaspina, propuneri ce nu ar fi dus decât la mărirea forțelor lui A. Báthory și la pierderea folosului inițial câștigat deja de domnitorul român.

În rezumat: bună acoperire, bună grupare inițială a forțelor, bună executare a trecerii graniței și bun calcul al timpului și al distanțelor, lucruri ce au îngăduit lui Mihai să se prezinte cu forțe covârșitoare pe câmpul de luptă hotărît.

Cucerirea Moldovei și pierderea Ardealului. Mihai avea în Eremia Movilă nu numai un vecin pe care nu putea pune temei, căci era creatura plecată a Polonilor și a Turcilor ¹⁾, dar un dușman statornic, care se înțelesese încă de mult cu Báthoreștii spre a scoate pe Mihai din scaun ²⁾ și ale cărui uneltiri și încercări de încercuire a vecinului muntean fuseseră una din cauzele pentru care Mihai precipitase intrarea sa în Transilvania ³⁾.

Cucerirea Transilvaniei de către Mihai nu putea să nu supere pe Poloni ⁴⁾ și să fie pe placul fricosului care domnia la Suceava ⁵⁾, la adăpostul sulitelor polone. De aceea vedem pe acesta intrigând și mai mult în contra lui Mihai ⁶⁾ și uneltind un atac general asupra acestuia, atac care ar fi redat Transilvania lui Sigismund Báthory ⁷⁾ (care se afla la Eremia Mo-

¹⁾ Hurmuzachi, XII, p. 518; Al. P. Ilarian, *o. c.*, III, p. 64; P. P. Panaitescu, *Influența polonă în opera și personalitatea cronicarilor Grigore Ureche și Miron Costin*, pp. 11, 12.

²⁾ Hurmuzachi, *l. c.*, Vezi scrisorile lui Eremia Movilă în Hurmuzachi, Supl. II, pp. 514 sqq.

³⁾ Hurmuzachi, Supl. II, pp. 584, 585; *Magazin istoric*, IV, p. 292.

⁴⁾ N. Buta, *I Ragguagli di Claudio Rangoni 1599—1605* (Școala Română din Roma, *Diplomatarium Italicum*, I, pp. 264, 301).

⁵⁾ « Spun oamenii bătrâni de pre acele vremi cum să hie ajuns în câteva rânduri cu daruri Ieremia Vodă la Bașta Giorge pentru moartea lui Mihai Vodă » (Miron Costin (ed. Ureche), I, pp. 453, 454).

⁶⁾ Hurmuzachi, III, p. 533; IV₂, pp. 7, 20; XII, p. 1280; Supl. II, pp. 555, 558, 562, 570, 571, 579, 583, 591; *Luptele...* (Pernice), p. 31; Mesrobeanu, *o. c.*, p. 173.

⁷⁾ Al. P. Ilarian, *o. c.*, pp. 146, 259; Iorga, *Acte și Fragmente*, I, p. 171; Hurmuzachi, Supl. II, p. 591.

vilă râvnind din nou tronul ardelean ¹⁾ și ar fi procurat tronul Munteniei fratelui său Simeon ²⁾).

Cu câțiva ani înainte, Mihai voise să atace Moldova, spre a goni pe Eremia de pe tronul din Suceava ³⁾. El fusese însă împiedicat, mai ales, de împăratul Rudolf, care, încurcat în războiul cu Turcii, nu avea interes să supere pe Poloni, protectorii lui Eremia și prietenii Turcilor ⁴⁾. Uneltirile lui Eremia Movilă întetindu-se în urma ocupării Transilvaniei de către Mihai, acesta se hotărî, cu toate insistențele contrare ale împăratului Rudolf ⁵⁾ (între care și Polonia Papa se căznea a menține pacea ⁶⁾), să atace Moldova ⁷⁾.

Indreptarea gândurilor lui Mihai spre cucerirea Moldovei și apoi făptuirea acestei cuceriri displăcu cu totul sfătuitorului său Dionisie Ralys, care-l vedea depărtându-se prin aceasta de ceea ce credea el că era menirea domnitorului român, salvarea de sub jugul turcesc al creștinilor dela Sudul Dunării, și care se opuse acestui proiect ⁸⁾. De altfel se pare că și împăratului Rudolf i-ar fi convenit mai bine să vadă pe Mihai îndreptându-se spre Sudul Dunării ⁹⁾. Un italian era de aceeași părere ¹⁰⁾.

Este sigur că Mihai nu a luat hotărârea de a cucerii Moldova dintr'un sentiment de naționalism. Acesta nu exista pe acele vremuri ¹¹⁾.

¹⁾ Al. P. Ilarian, *o. c.*, I, p. 259; Iorga, *l. c.*

²⁾ Xenopol, *o. c.*, V, pp. 296, 297.

³⁾ Hurmuzachi, III, p. 287; XII, pp. 304—307, 368, 370, 397, 521, 559; I. Sârbu, *o. c.*, I, pp. 471, 491.

⁴⁾ Buta, *o. c.*, p. 265; *Diplomatarium Italicum*, II, p. 125.

⁵⁾ *Buletinul Comisiunii Istorice a României*, I, p. 293; Hurmuzachi, III, pp. 397, 403, 404; IV, p. 15, XII, p. 561.

⁶⁾ Buta, *o. c.*, pp. 265, 266, 300—305.

⁷⁾ Previne pe împăratul Rudolf din Ianuarie 1600 (Hurmuzachi, XII, p. 662).

⁸⁾ Hurmuzachi, XIV, p. 109; N. Iorga, *Un conseiller byzantin de Michel-le-Brave*, p. 96.

⁹⁾ Crăciun, *o. c.*, p. 131.

¹⁰⁾ A. Mesrobeanu, *Contribuții la istoria catolicismului din Moldova*, p. 86.

¹¹⁾ « Evident că n'a fost decât un incident stăpânirea lui Mihai Viteazul peste cele trei provincii, că nu exista acea conștiință care putea să deie o permanență materială operei îndeplinite la 1599—1600. Dealtmintearea nu se vede în acțiunea lui Mihai Viteazul nicio intenție de asimilare supt raportul administrativ, pe baza unei concepții naționale desăvârșite, a teritoriilor cucerite de dânsul » (N. Iorga, *Desvoltarea ideii unității politice a Românilor*, p. 16).

« Acele timpuri nu erau pregătite să conceapă, în mod abstract, idea unității naționale » (D. Onciul, *Ștefan cel Mare și Mihai Viteazul*, p. 37).

Trei nevoi au împins pe Mihai să cucerească Moldova, nevoi asemănătoare, păstrând bine înțeles proporția cuvenită, aceloră cari au împins la cuceriri și pe Napoleon și pe alți cuceritori mari: ¹⁾).

Nevoia absolută în care s'a găsit, pentru apărarea cuceririi ce făcuse (Transilvania), de a preîntâmpina atacul aceloră, cari voiau a i-o lua ²⁾).

Nevoia de a distruge cuibul de intrigi, format în jurul lui Sigismund Báthory în Moldova, spre a-și putea asigura, Mihai, liniștita stăpânire a Ardealului ³⁾).

Ambițiunea pe care fiecare succes și fiecare cucerire o făcea mai mare. Și existența acestei ambițiuni la Mihai și creșterea ei continuă ne este arătată și de faptele sale și de documente ⁴⁾).

Atacul hotărât, Mihai luă următoarele măsuri:

1. A căutat să izoleze și să slăbească pe dușman. Pentru aceasta:

a) Se împacă cu Turcii, primind dela dânșii steag de domnie pentru Ardeal ⁵⁾ (speriind astfel și pe împăratul Rudolf) și cerând recunoașterea fiului său Pătrașcu asupra Munteniei ⁶⁾).

b) Se pune în legătură cu Cazacii ⁷⁾, Tătarii ⁸⁾ și țarul Boris Gudunov ⁹⁾ spre a fixa locul pe Poloni, pe cari căuta a-i înșela prin declarații de supunere ¹⁰⁾).

c) Se înțelege cu Moldovenii (sau cu o parte a acestora) pentru ca ei să părăsească pe Eremia Movilă ¹¹⁾).

¹⁾ Hurmuzachi, III₂, pp. 468, 469.

²⁾ La 3 Decemvrie 1599 consiliul cameral din Zips vestește pe Mihai Viteazul că Polonii se pregătesc a năvăli în Ardeal (Hurmuzachi, III, p. 368); Scrisorile lui Mihai din 21 Mai 1600 (Hurmuzachi, Supl. II₁, p. 600) și din 17 Iunie 1600 (Hurmuzachi, IV₁, p. 75); Al. P. Ilarian, o. c., I, p. 256; *Luptele...* (Pernice), pp. 31, 32.

³⁾ Al. P. Ilarian, o. c., I, p. 259; Mesrobeanu, *Documente din arhiva Vaticanului referitoare la Mihai Viteazul*, p. 168.

⁴⁾ O singură pildă: În Iulie 1600 pune condiție împăratului Rudolf ca să fie recunoscut pentru totdeauna ca domn al celor trei țări, cu succesiunea fiului său (Hurmuzachi, XII, p. 960).

⁵⁾ Hurmuzachi, III, p. 533; IV₂, pp. 8, 20; Supl. II₁, p. 615; Iorga, *Istoria armatei române*, II, p. 21; *Magazin istoric*, IV, p. 296; Mesrobeanu, o. c., pp. 172, 173.

⁶⁾ Hurmuzachi, III, p. 533; IV₂, p. 8; Iorga, o. c., II, p. 22; Isthwanyf, o. c., p. 459.

⁷⁾ Hurmuzachi, XII, p. 662; Supl. II₁, pp. 575, 586, sqq.

⁸⁾ Hurmuzachi, Supl. II₁, p. 627; *Traian* (1869), pp. 64, 100, 112.

⁹⁾ Crăciun, o. c., p. 133; Hăjdeu, *Arhiva istorică*, II, p. 47; III, pp. 8, 35, 52; Heidenstein, o. c., p. 350; Iorga, o. c., II, p. 24.

¹⁰⁾ Buta, o. c., p. 296.

¹¹⁾ Hurmuzachi, IV, pp. 66, 67; VIII, p. 217; XII, p. 230.

2. Inchise granițele spre Polonia ¹⁾ și spre Moldova ²⁾, pentru ca emisarii dușmani să nu poată cunoaște măsurile ce lua.

3. Intreținut recunoașteri și spioni în Moldova ³⁾.

4. Iși pregătit armata prin recrutări de mercenari ⁴⁾, prin adunare de detașamente ale orașelor săsești ⁵⁾, prin chemarea Secuilor sub arme ⁶⁾, prin strângerea de proviziuni, care și lucrători ⁷⁾ și prin cumpărarea și repararea de armament ⁸⁾.

5. Hotărî a lăsa în Transilvania o garnizoană de 3000 Cazaci ⁹⁾.

Apoi, după sistemul său constant ¹⁰⁾, căută a înșela pe inamic până 'n ultimul moment ¹¹⁾ și-și dispuse forțele sale în trei grupe ¹²⁾:

La stînga, un grup avînd efectivul 8.000—10.000 ¹³⁾, în regiunea Bistriței-Năsăudului ¹⁴⁾. Acest grup a înaintat prin Câmpulungul Bucovinei ¹⁵⁾.

¹⁾ Basta scrie din Cașovia, la 4 Iunie 1600, că nu poate ști ce se petrece în Transilvania și Moldova, pentru că toate pasurile sunt pázite de oamenii lui Mihai și nu se lasă a trece nicio știre. (*Mon. Hung. Hist. Diplom.* XXXIV, p. 383).

²⁾ Hurmuzachi, XII, pp. 666, 668, 704, 955 (Bistrițenii au pázit granița din partea lor); XV¹, p. 755; *Mon. Hung. Hist. Diplom.*, XXXIV, l. c.

³⁾ La 2 Mai 1600 judele dela Rodna răspunde că informatorii români trimesi în Moldova s'au întors. (Hurmuzachi, XII, p. 882). Hurmuzachi, XII, pp. 775, 807; XV, pp. 756, 759.

⁴⁾ Hurmuzachi, XII, p. 654.

⁵⁾ Hurmuzachi, III, p. 393; XII, p. 834.

⁶⁾ Secuii ar fi făgăduit lui Mihai Viteazul 12.000 archebuzieri și 10.000 lăncieri (Mesrobeanu, o. c., p. 170); Secuii din scaunul Mureșului au trecut pe la Bistrița. (Hurmuzachi, XII, p. 955).

⁷⁾ Bistrița a dat pâine și pulbere (Hurmuzachi, XII, p. 955; XV, p. 763). După trecerea munților Bistrița a aprovizionat trupele aflate în Moldova (Hurmuzachi, XII, p. 900). Hurmuzachi, XII, p. 526; XV, p. 760. Brașovenii și cei din câmpia Bârsei au transportat provizii prin Oituz (Hurmuzachi, XII, p. 920).

Zoe Balș, *Două acte dela Mihai Viteazul* (*Revista Arhivelor*, I, pp. 266—268).

⁸⁾ Hurmuzachi, IV¹, pp. 3, 15; XII, p. 827.

⁹⁾ În cari nu avea încredere în caz de luptă cu Polonii (Hurmuzachi, XII, p. 831).

¹⁰⁾ În războaiele anterioare înșelase pe Turci prin negociațiuni (vezi supra pag. 51). În 1599 a înșelat pe Báthory (supra p. 57).

¹¹⁾ Heidenstein, o. c., p. 351; Iorga, o. c., II, pp. 24, 25; *Magazin Istoric*, IV, p. 296. În Aprilie Mihai răspîndește șvonul că se îndreaptă asupra cetăților ocupate încă de Basta. (Iorga, *Acte și Fragmente*, I, p. 172).

¹²⁾ Hurmuzachi, XII, p. 864.

¹³⁾ Hurmuzachi, XII, p. 864. Socotelile Bistriței arată că erau: 6.000 Secui din scaunul Mureșului și haiduci și 2.000 Bistrițeni. (Hurmuzachi, XII, p. 955). Din cei 2.000 Bistrițeni 149 au dezertat (Hurmuzachi, XII, p. 954). Alte isvoare arată: 7.000 (Hurmuzachi, IV², p. 24), 12.000 (Iorga, *Istoria armatei române*, II, p. 25).

¹⁴⁾ Hurmuzachi, XII, pp. 881, 955; Supl. II¹, p. 596.

¹⁵⁾ Hurmuzachi, IV², p. 24.

La centru, grupul principal cu Mihai, cu un efectiv de circa 20.000 infanteriști, 8.000 călăreți și 24 tunuri de câmp ¹⁾. Acest grup s'a adunat în câmpia Bârsei și șesul celor Trei Scaune ²⁾. (Mihai a plecat din Alba Iulia la 24 Aprilie iar artileria sa plecase, tot din Alba Iulia, cu o zi înainte ³⁾).

La dreapta, Muntenii, 10.000, cu Pătrașcu Vodă ⁴⁾, la graniță spre Focșani ⁵⁾.

Movilă cunoștea exact dispozitivul trupelor lui Mihai ⁶⁾ și luase și el măsuri de apărare la graniță, închizând diferitele trecători ⁷⁾.

Atacul începu, pentru coloana principală, prin trecerea graniței la 4 Mai ⁸⁾ și continuă prin Troțuș ⁹⁾, unde se dăde o luptă cu rezultat defavorabil pentru domnul Moldovei ¹⁰⁾.

La 11 Mai Mihai se află la Roman ¹¹⁾; înainte de a ajunge la acel oraș — probabil pe la Bacău — se unise cu oștirea din Muntenia ¹²⁾.

¹⁾ La 15 Martie 1600 armata din Ardeal a lui Mihai se compunea din: 2.000 cazaci, 1.200 moldoveni călări, 1.300 sârbi călări, 6.000 munteni pe jos, 1.200 trabanți unguri, plus Secuții (Hurmuzachi, XII, p. 779).

Oștirea cu simbrie a lui Mihai ar fi fost de 13.281 ostași (Iorga, *Istoria armatei române*, II, pp. 22, 23).

La 10 Aprilie 1600 Mihai spune că efectivul armatei este de 30.000, iar Stoica că este de 34.000 (Hurmuzachi, XII, p. 831).

La 26 Aprilie 1600 efectivul ar fi fost: «20.000 Schutzen zu Fues und 8.000 zu Ross» (Hurmuzachi, XII, p. 1278).

La Brașov efectivul ar fi fost: 24.000 (Hurmuzachi, IV¹, p. 38).

20.000 infanteriști, 5.000 călăreți (Șc. Rom. din Roma, *Diplom. italicum*, II, p. 156).

24 tunuri (Hurmuzachi, XII, p. 832; Iorga, *Acte și Fragmente*, I, p. 173; Șc. Rom. din Roma, *Diplomatarium italicum*, II, p. 155).

²⁾ Hurmuzachi, XII, p. 881; Supl. II¹, p. 596.

³⁾ Hurmuzachi, XII, p. 864.

⁴⁾ Hurmuzachi, IV², p. 22; XII, pp. 831, 881 (arată efectivul de 10.000), 885; Supl. II¹, p. 596; Al. P. Ilarian, *o. c.*, I, p. 309.

⁵⁾ Constantin căpitanul (Ed. Iorga), p. 94.

⁶⁾ Hurmuzachi, Supl. II¹, pp. 580, 596.

⁷⁾ Hurmuzachi, XII, pp. 669, 920; Șc. Rom. din Roma, *Diplom. ital.* II, p. 157.

⁸⁾ Hurmuzachi, IV¹ p. 49; XII, p. 898. La 6 Mai, Eremia Movilă scrie, din Suceava, că trupele lui Mihai au început a trece granița (Hurmuzachi, Supl. II¹, p. 597). *Magazinul istoric* (IV, p. 296) dă data de 6 Mai.

Mihai plecat la 24 Aprilie din Alba Iulia (Hurmuzachi, XII, p. 864) sosește în aceeași zi la Făgărași (Hurmuzachi IV¹, pp. 43, 44); la 2 Mai este în Prejmer., (*Quelen...*, V, p. 288); dela 4 la 6 Mai la Brețc (Hurmuzachi, IV¹, pp. 45, 46; *Quelen...*, V, p. 289); la 7 și 8 Mai la Kezdy Vasarhei și granița Moldovei (Hurmuzachi, IV¹, pp. 47, 49; XII, p. 903).

⁹⁾ Hurmuzachi, IV¹, p. 49; XII, p. 22.

¹⁰⁾ *Ibidem*; Kogălniceanu, *Letopisești*, I, p. 490.

¹¹⁾ Hurmuzachi, XII, p. 900.

¹²⁾ Nu avem nici o știre pozitivă despre acțiunea acestei coloane în Moldova.

La 16 Mai, domnul Țării Românești și al Ardealului era la Suceava ¹⁾, care se predă fără rezistență ²⁾. În jurul Sucevei s'au întrunit probabil trupele lui Mihai cu acele din coloana din stânga, cari înaintaseră din Bistrița prin Câmpulung.

Mulți Moldoveni trecură de partea lui Mihai ³⁾. Eremia Movilă, care avea 10.000 Moldoveni și 3.000 Poloni ⁴⁾, amenințat de trupele lui Mihai cari înaintau prin Valea Siretului și de cele venind dinspre Bistrița ⁵⁾ se retrase, după sfatul Polonilor ⁶⁾, spre Hotin. În retragere căută a distruge totul în cale ⁷⁾. La trecerea peste Jijia, fu ajuns de Mihai și se dete o luptă în care Movileștii fură învinși ⁸⁾. Ei își continuară retragerea. Fiind din nou ajunși de Mihai în apropierea Hotinului, se dete o nouă luptă, cu același rezultat fericit pentru Mihai ⁹⁾. Eremia Movilă fugi în Hotin, unde avea o garnizoană suficientă ¹⁰⁾. Mihai bătu cetatea trei zile; neputând-o lua, lăsă un corp de observație ¹¹⁾ și plecă la Suceava ¹²⁾. Eremia fugi din Hotin în Polonia ¹³⁾.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

O știre târzie (Niculai Costin apud M. Kogălniceanu, *Letopisești*, I, p. 490) vorbește de prezența a « nisce Munteni » la o aripă a oastei lui Mihai Viteazul și o știre contemporană (Hurmuzachi, IV¹, p. 72) vorbește de trimeterea acasă a trupelor muntene, după ocuparea Moldovei. Dat fiind că dela granița Oituzului la Bacău sunt 70 km., dar că terenul este greu și s'au dat lupte, și că dela Focșani la Bacău sunt 100 km. de drum deschis, socotesc că e probabil că Mihai s'a întrunit cu oastea fiului său la Bacău, unde se întâlnesc de altfel și drumurile urmate de cele două coloane.

¹⁾ Hurmuzachi, IV¹, p. 50; XII, p. 909.

²⁾ Lapedatu în Romstörfer *Cetatea Sucevei*, p. XLIII; Kogălniceanu, *Letopisești*, I, p. 491.

³⁾ Hurmuzachi, IV², p. 24.

⁴⁾ Hurmuzachi, l. c.

⁵⁾ *Ibidem*.

⁶⁾ Hurmuzachi, IV², p. 22.

⁷⁾ Deși izvorul (Hurmuzachi, XII, p. 920) zice că distrugerea s'ar fi executat, cred că a fost numai intenția căci a lipsit timpul material.

⁸⁾ Kogălniceanu (*Letopisești*, I, p. 255) dă și unele localități: Verbia, care nu mai există azi (nu se găsește în *Marele Dicționar Geografic al României*). Probabil că este aceeași luptă, numită însă Jascea, de care vorbește cronica munteană (*Magazin istoric*, IV, p. 296).

⁹⁾ *Anuarul Institutului de Istorie Națională* (Cluj), V, p. 541; Hurmuzachi, XII, pp. 913, 914; *Magazin Istoric*, IV, p. 297.

¹⁰⁾ Hurmuzachi, IV², p. 24; Hurmuzachi Supl. II¹, pp. 599, 600, 605.

¹¹⁾ *Magazin istoric*, IV, p. 297.

¹²⁾ Avem documente dela Mihai date « în fața Hotinului » la 18 și 20 Mai (Hurmuzachi, IV¹, p. 51; XII, p. 913; Supl. II¹, p. 599), apoi din Suceava la 21, 23 și 26 Mai (Hurmuzachi, IV¹, pp. 54, 60; Supl. II¹, p. 600).

¹³⁾ *Magazin istoric*, IV, p. 297.

Mihai ocupă ușor Moldova și cetățile ei ¹⁾, afară de Hotin ²⁾ și trimise detașamente cari jefuiau teritoriile polone vecine cu granița moldovenească ³⁾. Trupele muntenești și Secuii fură trimiși apoi acasă ⁴⁾.

Chemat fiind la Alba Iulia, din cauza situațiunii din Ardeal ⁵⁾, Mihai a lăsat o regență ⁶⁾ și o garnizoană în Moldova ⁷⁾ și a plecat la finele lui Iunie ⁸⁾.

Comentarii. Dacă punerea de capăt domniei Báthoreștilor în Ardeal convenise împăratului Rudolf, menținerea Ardealului în posesiunea lui Mihai ⁹⁾, cucerirea Moldovei de către acesta ¹⁰⁾ și cochetăriile sale cu Turcii ¹¹⁾, nu numai că nu puteau să convină împăratului dar adevereau față de acesta tot ce-i insinuară dușmanii lui Mihai ¹²⁾, cari nu erau puțini la număr ¹³⁾. Astfel sprijinul ce avea Mihai dela împărat, de fapt singurul său sprijin puternic, urma să-i lipsească în curând.

Pe de altă parte, Mihai nu-și găsisese nici un alt sprijin, afară de Secui ¹⁴⁾, căci:

¹⁾ Scrisoare, din 4 Iulie 1600, a regelui polon către L. Sapieha (Hăjdău, *Arhiva istorică*, III, p. 35).

²⁾ Academia Română, *Memoriile secțiunii istorice*, seria III, tom. XII, p. 326; *Mon. Hung. Hist. Diplom.* XXXIV, l. c.

³⁾ Heidenstein, o. c., p. 352; Hurmuzachi, Supl. II^a, p. 25; Isthwany, o. c., p. 459.

⁴⁾ Hurmuzachi, IV¹, p. 72.

⁵⁾ Și de vestea că Sigismund Báthory, cu ajutor polon, se pregătește a intra în Ardeal prin Maramureș și Hust (*Luptele...* (Pernice), p. 33).

⁶⁾ *Magazin istoric*, IV, p. 297.

⁷⁾ *Luptele...* (Pernice), p. 33.

⁸⁾ Mihai s'a aflat la Iași dela 29 Mai până la 24 Iunie (documente din 29 Mai, 1, 5, 7, 10, 15, 17, 23, 24 publicate de Stoica Nicolaescu (*Documente dela Mihai Viteazul ca domn al Țării Românești, al Ardealului și al Moldovei*, 1600, pp. 9, 10, 15, 17, 20) și după cele din colecția Hurmuzachi (IV¹, pp. 67, 74, 75, 79; XII, p. 939) și din *Prinos Sturdza*, pp. 163, 165). La 1 Iulie pleca din Brașov unde stătuse cinci zile (Iorga, *Istoria armatei române*, II, p. 29).

⁹⁾ M. Fumée sieur de Geuille, o. c., II, p. 791; Hurmuzachi, IV, p. 84; XII, pp. 651, 687, 690, 697, 703.

¹⁰⁾ Vezi supra pag. 63.

¹¹⁾ Hurmuzachi, III, p. 533; IV, p. 17; XII, pp. 477, 670, 762, 768, 783, 790, 838, 926; Iorga, *Acte și Fragmente*, I, p. 45.

¹²⁾ Hurmuzachi, IV, p. 84; De Thou apud Al. P. Ilarian o. c., I, p. 241; *Mon. Hung. Hist. Diplom.* XXXIV, pp. 260, 261, 344, 348, 349, 372, 408, 409.

¹³⁾ Printre cei mai de seamă au fost: Ștefan Bocskai, unul din șefii nobilimei ardeleni (Hurmuzachi, III, pp. 347—355, 401; XII, p. 650), nunțul papal Malaspina (Hurmuzachi, III, pp. 345, 352, 514, 515), G. Basta (Hurmuzachi, III, p. 401; IV, pp. 22, 39; XII, pp. 650, 651, 794, 798), comisarii imperiali Ungnad și Zechel, după arestarea lor nemotivată de logofătul Theodosie (Hurmuzachi, IV, p. 77).

¹⁴⁾ Aceștia au rămas surzi la îndemnurile lui Huet de a părăsi pe Mihai. (*Transilvania*, II, pp. 134—136, 156).

Nobilimea ungurească, dușmană lui ¹⁾, și dușmănită de dânsul ²⁾, se îndușmănise și mai mult ³⁾.

Sașii și întreaga populație a Ardealului erau scoși din fire de jafurile și împilările ostașilor lui Mihai ⁴⁾ și de rechizițiile ce le impusese acesta din urmă ⁵⁾.

Românii ardeleni, pe o revoltă a cărora contra nobilimei ar fi putut să se sprijine, erau deziluzionați de reprimarea răscoalei lor din iarna 1599/1600 și de susținerea în contra lor a privilegiilor nobilimii ⁶⁾.

Oștirea nu-i era credincioasă decât atât cât o plătia și el bani nu mai avea ⁷⁾.

Stăpânirea sa în Moldova nu avea temeiuri nici pe boieri, cari, în majoritatea lor, pleaseră cu Eremia Movilă ⁸⁾, nici pe țărănime, care nu avea niciun interes să-l susțină și era prima care era expusă loviturilor Polonilor.

Insuși Muntenii erau sătui de domnia lui Mihai, care le adusese numai războaie, jaf și pagubă ⁹⁾.

Aceste împrejurări fac ca Mihai să-și piardă cumpătul. Și acțiunea sau lipsa sa de acțiune, măsurile și contra măsurile ce ia — când hotărînd măsuri drastice contra răsculaților ardeleni ¹⁰⁾, când negociînd cu aceștia ¹¹⁾, bazându-se pe oamenii pe cari tocmai nu se putea bizui ¹²⁾, nerecurgînd la luptă, seamănă cu acelea ale unei fiare încolțite.

¹⁾ Xenopol, *o. c.*, V, pp. 309, sqq.

²⁾ Hurmuzachi, III, pp. 353, 358, 407, 408; XVI, p. 770.

³⁾ Crăciun, *o. c.*, p. 136; Hurmuzachi, III, pp. 85, 124; IV, pp. 123, 124; XII, pp. 1019, 1050—1053.

⁴⁾ Crăciun, *o. c.*, p. 134; Hurmuzachi, XII, pp. 756, 764, 765; *Transilvania*, II, pp. 131, 132.

⁵⁾ « plățile interminabile, care, până la căderea dominației românești în Ardeal, ruinară și umplură de ură pe locuitorii harnici și economi ai orașelor săsești » (Iorga, *Documente românești din arhivele Bistriței*, I, p. LXXXIV). Crăciun, *o. c.*, p. 134; Hurmuzachi, XII, pp. 756—770; *Transilvania*, I. c.; A. Veress, *Documente privitoare...*, V, pp. 271, 280, 281.

⁶⁾ Hurmuzachi, III, pp. 348, 350, 358, 514; Iorga, *Geschichte d. Rum. Volkes*, II, pp. 100, 101; Șincai, *o. c.*, II, p. 276.

⁷⁾ Hurmuzachi, IV, pp. 6, 29; XII, pp. 935, 937, 1009; Iorga, *Ist. Arm. Rom.*, II, p. 31.

⁸⁾ Xenopol, *o. c.*, V, p. 305.

⁹⁾ Kogălniceanu, *Letopisești*, I, p. 258.

¹⁰⁾ Hurmuzachi, XII, pp. 1059, 1089.

¹¹⁾ Crăciun, *o. c.*, pp. 136, 137.

¹²⁾ De pildă pe Szekely, care dezertează la Poloni (Hurmuzachi, XII, p. 1009), pe Csaky, care comandă apoi oastea ardeleană (Crăciun, *o. c.*, p. 139).

El pierde mai ales vreme în folosul adversarilor săi ¹⁾, și, când aceștia, cu forțele întrunite, cu prestigiul și puterea morală ce le-o dă adăogirea oștilor imperiale, comandate de Basta, înaintează spre Alba Iulia, Mihai, care nu-și adunase decât puține oști la Sebeșul Săsesc ²⁾, lăsând majoritatea în diferite orașe din Ardeal și dinspre granițele Moldovei și Munteniei ³⁾, nu făcu altceva, nu putu să facă altceva, decât să le iasă întru întâmpinare la Mirăslău, unde fu învins atât de pripeala sa cât și de folosul ce știu să-l tragă Basta din cunoașterea acestui defect al caracterului domnului român ⁴⁾.

Strategia nu este decât instrumentul politicei, ea nu are decât menirea de a aduce la îndeplinire planurile alcătuite de politică. De aceea, mai ales studiind cucerirea Moldovei, este nevoie să ne oprim puțin asupra motivelor politice ale acestei cuceriri.

Am văzut că nu ideea de naționalitate a condus pe Mihai în acest războiu.

Am mai văzut că și împăratul dela Viena și D. Ralys ar fi preferat ca, în loc de a cucerii Moldova, Mihai să se fi îndreptat contra Turcilor, pentrucă aceștia erau dușmanii principali. Dar având această părere, împăratul Rudolf se gândia la sine însuși, și pentru a scăpa de încurcătura cu Polonia ce era să-i cauzeze atacul lui Mihai asupra Moldovei și din cauza ușurării ce-i adusese, purtării războiului din Ungaria, atacurile lui Mihai între Dunăre și Balcani. Ralys, pe de altă parte, era stăpânit de visul reînălțării unei domnii creștine la Constantinopol.

Era aceasta cu putință? În starea de atunci: nu. Și nu era cu putință pentrucă puterile creștine nu erau înțelese (Franța și Polonia erau aliate cu Turcii) și pentrucă puterea turcească nu era încă destul de uzată. Au trebuit să treacă încă 300 ani

¹⁾ Căci nu chiamă, la timp, oștirea din Moldova (care nu trece pe la Brașov decât la 17 Septemvrie — Hurmuzachi XII, pp. 1035, 1036; XV, p. 771) și din Muntenia (Crăciun, o. c., pp. 140, 143; Hurmuzachi, Supl. II¹, p. 644), Secuii nu au timp să sosească fiind vestiți prea târziu (Hurmuzachi, Supl. II¹, p. 644). Răsculaților le trebuie vreme pentru a strânge forțe la Turda și pentru ca să vină Basta.

²⁾ Puțini Secui (Crăciun, o. c., p. 138).

³⁾ Hurmuzachi, III², p. 463; XV, pp. 765, sqq. Al. P. Ilarian, o. c., I, p. 263; Iorga, *Istoria armatei române*, II, p. 31; *Luptele...* (Pernice), p. 36.

⁴⁾ Academia Română, *Memoriile secțiunii istorice*, seria III, tom. XII, pp. 134—136

și să se poarte foarte multe războaie pentru a-i goni din Europa sau mai bine zis pentru a-i sili să ducă din nou centrul puterii lor în Asia.

Putea oare Mihai să urmeze sfaturile lui Rudolf și ale lui Ralys? Nu, pentru că Turcii, cari nu putuseră reduce altfel pe Mihai, reușiseră de fapt să-l încercuiască prin înțelegerea lor cu Polonia și, prin aceștia, cu Eremia Movilă și cu Andrei Báthory. Mihai nu putea să se gândească a trece Dunărea atâta timp cât era amenințat de atacuri din Ardeal și din Moldova și cât timp Ardealul fiindu-i dușmănos îi tăia legătura cu împăratul. Dacă nu voia să capituleze — și un Mihai Viteazul nu putea capitula — el trebuia să încerce a sparge cercul dușmănos și această spargere trebuia să o încerce în direcția care-l apropia de singurul său sprijinitor de atunci — împăratul —; deci să pună mâna pe Ardeal. Cucerirea Moldovei a fost, cum am arătat, urmarea firească și obligatorie a cuceririi Transilvaniei. Că nu a reușit, că nu putea reuși a-și menține cuceririle, este fapt, dar un om de caracterul lui Mihai nu putea face altfel. Intr'un singur chip ar fi putut — poate — Mihai, să-și mențină cuceririle: punându-se în capul unei mișcări de eliberare a maselor țărănești, atât în țara sa cât și în Ardeal și în Moldova. Dar, precum o arată faptele, ideile lui Mihai erau cu totul opuse unei asemenea procedări, care, pe de altă parte, ar fi îndușmănit și mai mult clasele posedante contra lui și nu ar fi fost aprobat de cei dela Viena.

Dacă examinăm conducerea strategică a operațiunilor prin cari s'a cucerit Moldova constatăm că nu se găsesc greșeli de imputat lui Mihai.

Manevră morală și politică la început.

Acoperire eficace și ermetică la granițe.

Serviciu de informațiuni care a funcționat bine.

Grupare inițială care îngăduia ca atacul grosului forțelor, îndreptat pe calea cea mai lesnicioasă și cea obișnuită pentru pătrunderea din Transilvania în Moldova — a Oituzului — să fie ajutată prin acțiunea a două grupe secundare: una la stânga, care, înaintând drept asupra Sucevei, o amenința și amenința legăturile Moldovei cu Polonia (de unde Eremia Movilă aștepta

ajutor) și alta la dreapta, care, înaintând în lungul Siretului, întorcea rezistența ce putea opune Movilă grupei principale. Este adevărat că cele trei grupe ale lui Mihai erau despărțite prin obstacole naturale și prin mari depărtări. Dacă, în teorie, aceasta este o greșală, trebuie ținut seamă de faptul că Mihai socotia că dușmanul nu se aștepta la un atac imediat, că era înțeles cu Moldovenii, cari în parte au trecut de partea sa, că punea temei pe iuțeala loviturilor sale ¹⁾ și, în sfârșit, că succesul a fost de partea sa.

Ușurința cu care se pune apoi stăpânire pe Moldova nu trebuie să ne mire. O domnie sprijinită numai pe o armată mercenară se evaporază odată cu risipirea, foarte lesnicioasă, a mercenarilor, cari nu au interes prea mare a lupta cu dârzenie pentru o cauză ce, de cele mai multe ori, le este indiferentă.

Să se compare, de pildă, rezistența opusă de Moldova în 1476 cu cea din 1600. În prima, sultanul, cu forțe covârșitoare, intră în Moldova, învinge pe Ștefan la Războeni, cucerirea apoi țara, dar nu se poate face stăpân pe ea, pentru că întreg poporul e sub arme și are interes a apăra ființarea domniei de atunci, pentru că armata azi risipită, mâine se readună și pentru că Turcii nu găsesc cui să impună o nouă domnie. Pe când în 1600 (ca și în alte ocazii) mercenarii odată risipiți, țara, care nu luase parte la ceartă, primește noua domnie, cum va primi ulterior din nou pe a lui Eremia Movilă ²⁾: certurile domnilor nu puteau să o intereseze și nu o interesau.

În ceea ce privește campania terminată prin bătălia dela Mirăslău, învățămintele strategice ce se pot deduce sunt numai negative și cel mai de seamă este că nu se poate face strategie când nu se face o politică întemeiată pe posibilități și sprijinită pe cel puțin accețiunea tacită a scopurilor urmărite, de către popor sau de către majoritatea claselor cari dețin puterea politică și economică.

Pierderea Munteniei. Plecând de pe câmpul de bătălie dela

¹⁾ Heidenstein, o. c., p. 350.

²⁾ Cum observă foarte just, prin anticipație, comisarii imperiali, în scrisoarea lor din 27 Iunie 1600 (Hurmuzachi, XII, p. 952).

Mirăslău, Mihai trecu prin Sibiu, unde se întâlnește cu oastea sa venind din Oltenia ¹⁾, prin Făgăraș ²⁾ și ajunge la Brașov ³⁾, unde se adună: ce mai rămăsese din trupele cari luptaseră la Mirăslău, ostașii din Muntenia ⁴⁾, (de cari am vorbit) și cei din Moldova ⁵⁾. La aceștia se mai adăogară ostașii ce mai putu năimi atunci ⁶⁾; totalul armatei urcându-se la 16.000 oameni ⁷⁾.

Dela Brașov ⁸⁾, Mihai se adresează lui Basta, căutând o înțelegere ⁹⁾. Negocierile ținură câțva timp și, cu toate forțele lui Mihai de a păstra măcar o parte de autoritate în Ardeal ¹⁰⁾, el fu nevoit a primi următoarele condițiuni:

Să părăsească Ardealul, să trimită pe fiul său ca ostateg la împărat, să lese familia și tezaurul său în mâinile lui Basta, iar acesta să-i dea ajutoare spre a face față dușmanului ¹¹⁾.

Mihai tot nu era părăsit însă de ideea păstrării stăpânirii Ardealului ¹²⁾ și Basta, dată fiind amenințarea atacului moldopolon, nu prea avea interes ca Mihai să părăsească Țara Bârsei prea repede ¹³⁾.

După cucerirea Moldovei de către Mihai, Zamoyski strân-

¹⁾ Al. P. Ilarian, o. c., I, p. 265.

²⁾ *Ibidem*.

³⁾ Crăciun, o. c., p. 140; *Luptele...* (Pernice), p. 38.

⁴⁾ Crăciun, l. c.; Heidenstein, o. c., pp. 359, 360; Hurmuzachi, Supl. II¹, p. 644.

⁵⁾ *Ibidem*.

⁶⁾ Hurmuzachi, Supl. II¹, p. 644. Printre aceștia erau și Secui (*Idem*).

⁷⁾ Academia Română, *Memoriile Secțiunii Istorice*, Seria III, Tom. XII, p. 137.

⁸⁾ *Luptele...* (Pernice), p. 38.

⁹⁾ Iorga, *Istoria armatei române*, II, p. 42; Spontoni, o. c., p. 124.

¹⁰⁾ Ceruse cetățile Făgărașul, Gurghiul și Veciul (Hurmuzachi, IV¹, p. 147).

¹¹⁾ Crăciun, o. c., p. 140; Hurmuzachi, IV¹, pp. 140, 141; XV, p. 1056.

¹²⁾ D-l Iorga observă (*Istoria armatei române*, II, p. 42) că în realitate cererea lui Mihai (nota 10 supra) de a i se lăsa unele cetăți din Ardeal, era nu «ca locuri de refugiu, dar, de fapt, ca puncte stăpânite»; ca baze de operațiune pentru o viitoare recucerire a Ardealului, cred eu.

Și Xenopol (o. c., V, p. 397) este de părere că Mihai nu renunțase la ideea păstrării Ardealului. Și ceea ce întărește aceste păreri e și faptul că Mihai ceruse totodată (Hurmuzachi, IV¹, p. 147) să se mențină libertatea Secuilor.

¹³⁾ Basta se justifică (în Februarie 1601) că nu a urmărit pe Mihai, în Septembrie 1600, pentru că Polonii erau la granița Moldovei (*Mon. Hung. Hist. Diplom.*, XXXIV, pp. 506—509); Hurmuzachi, IV, p. 170.

«O neîncredere desăvârșită despărțea Statele ungurești ale Ardealului de Basta, care se aștepta ca aliații pe cari îi dăduse un moment numai ura împotriva «Valahului» să se întoarcă împotriva lui, chemând înapoi pe acel Sigismund, care se afla în oastea tot mai apropiată și mai amenințătoare, a lui Zamoyski» (Iorga, *Istoria armatei române*, II, p. 41).

«Mihai ajungea astfel pentru Basta un prețios auxiliar» (Iorga, o. c., II, p. 42).

sese o armată ¹⁾ cu scopul nu numai de a repune pe Eremia Movilă în scaunul Moldovei dar încă pentru a goni pe Mihai din acel al Munteniei (înlocuindu-l prin Simion Movilă) și pentru a ajuta pe Sigismund Báthory ca să reia domnia Transilvaniei ²⁾. Așezarea lui Eremia Movilă, în scaunul dela Suceava, se făcu ușor, căci Zamoyski trecând Nistrul, la 4 Septembrie ³⁾, garnizoanele lui Mihai Viteazul se retraseră fără a opune vreo rezistență serioasă ⁴⁾. Zamoyski trimise un detașament spre Bistrița ⁵⁾ și, trecând la 25 Septembrie prin Roman ⁶⁾, își concentrează grosul forțelor în valea Troțușului ⁷⁾.

La 3 Octombrie ostașii lui Mihai păziau încă la graniță la Brețc ⁸⁾.

Basta începu negocieri cu cancelarul polon și la urmă acesta se învoi să nu intre în Ardeal ⁹⁾, mai ales că și staturile Transilvaniei ceruseră același lucru printr'o scrisoare către Báthory ¹⁰⁾. Asigurat că nu va fi atacat dinspre Transilvania, Zamoyski se îndreaptă spre Focșani ¹¹⁾, unde sosi la 5 Octombrie ¹²⁾.

Mihai, care se afla, încă la 7 Octombrie, în munții Buzăului ¹³⁾ și scria lui Basta, în aceeași zi, ca să ieie măsuri de pază spre Brețc ¹⁴⁾, fu astfel silit să meargă să apere singura domnie ce-i mai rămăsese ¹⁵⁾. Plecând la 7 Octombrie ¹⁶⁾ el trecu în Țara Românească, prin valea Buzăului ¹⁷⁾. La 12 Octombrie se află, cu grosul forțelor sale, în valea Cricovu-

¹⁾ Făcea pregătiri încă dela 20 Iulie (Hurmuzachi, Supl. II,¹ p. 625).

²⁾ Heidenstein, o. c., p. 357.

³⁾ Heidenstein, l. c.

⁴⁾ Heidenstein, o. c., p. 358; Hurmuzachi, Supl. II¹, pp. 643, 644.

⁵⁾ Heidenstein, o. c., p. 360; Hurmuzachi, IV¹, pp. 143, 144; Al. P. Ilarian, o. c., I, p. 265.

⁶⁾ Iorga, o. c., II, p. 48.

⁷⁾ Unde sosește la 2 Octombrie (Hurmuzachi, IV, p. 149); *Mon. Hung. Hist. Diplom.*, XXXIV, p. 428.

⁸⁾ Hurmuzachi, IV¹, pp. 149, 150.

⁹⁾ *Mon. Hung. Hist. Diplomatarium*, XXXIV, pp. 506—509.

¹⁰⁾ Hurmuzachi, IV, p. 152. Și către cancelarul polon (*Idem*, pp. 150, 151).

¹¹⁾ Heidenstein, o. c., p. 359.

¹²⁾ Iorga, o. c., II, p. 48.

¹³⁾ Hurmuzachi, IV¹, pp. 155, 156.

¹⁴⁾ *Idem*, pp. 154—156.

¹⁵⁾ Hurmuzachi, XII, p. 1057.

¹⁶⁾ Hurmuzachi, IV¹, p. 157.

¹⁷⁾ Crăciun, o. c., p. 140; Hurmuzachi, III², p. 463; Supl. II¹, p. 644.

lui ¹⁾, de unde ceru și unde așteptă ajutoarele pe cari atât Basta cât și comisarii imperiali i le făgăduiseră ²⁾. Împăratul, Basta și Ungnad erau de altfel de părere să deie ajutorul cerut și făgăduit lui Mihai pentru a avea o forță tampon față de Turci, dar Ardelenii și Ungurii se opuseră, cu îndărătnicie ³⁾.

Zamoyski înaintând, se afla, la 9 Octomvrie, la Buzău ⁴⁾.

Situațiunea era grea pentru Mihai deoarece, pe lângă primejdia polonă, imediată și puternică, mai exista primejdia bandelor turcești cari cutreerau țara și din cari unele ajunseseră până la Gherghița ⁵⁾.

Pentru a întârzia pe Poloni (până la sosirea ajutoarelor ce aștepta dela Basta) și pentru a-i uza, Mihai a trimis două detașamente: 1. unul, comandat de Baba Novac, pe drumul mare Ploești-Buzău, drum care trecea atunci chiar pe la picioarele dealurilor și nu pe unde trece acum șoseaua națională ⁶⁾; menirea acestui detașament era de a se opune de front înaintării lui Zamoyski; 2. al doilea, în viile de pe clina de Sud a dealurilor, cu menirea de a amenința mereu flancul drept al Polonilor, în înaintarea lor.

Baba Novac a ocupat pe rând barierile naturale alcătuite de scurgerile (udoboaiile) ce vin din dealuri și trec de-a-curmezișul drumului. El opuse astfel rezistențe succesive avangardei polone, pe care o ataca concomitent în flanc, detașamentul din vii. După o scurtă rezistență, pe o scurgere, ambele detașamente se retrăgeau până la scurgerea următoare. Astfel au avut loc luptele dela Sărata (11 Octomvrie), Năieni (12 Octomvrie) și Ceptura (13 Octomvrie) ⁷⁾, cari au făcut ca Zamoyski să nu sosească în apropiere de Ploești decât la 19 Octomvrie ⁸⁾.

¹⁾ Hurmuzachi, III², p. 463; IV, p. 161; la Lapoș, crede Zagoriț (o. c., p. 42).

²⁾ Hurmuzachi, IV¹, pp. 155, 156, 160—164; Al. P. Ilarian, o. c., I, p. 267; *Luptele...* (Pernice), p. 39.

³⁾ Hurmuzachi, IV, pp. 162, 169, 170; XV, pp. 1057, 1077, 1078, 1080.

⁴⁾ Hurmuzachi, III², p. 371.

⁵⁾ Al. P. Ilarian, o. c., I, pp. 267, 268; Iorga, *Istoria armatei române*, II, pp. 45, 46, 49.

⁶⁾ Aceasta reiese din descrierile contemporane ale luptelor (Heidenstein, o. c., p. 360; Hurmuzachi, Supl. II¹, pp. 644 sqq.; Al. P. Ilarian, o. c., I, pp. 265 sqq.).

⁷⁾ Heidenstein, o. c., p. 360; Hurmuzachi, III², pp. 371 sqq.; supl. II¹, pp. 644 sqq.; Iorga, *Istoria armatei române*, II, pp. 46—48; Zagoriț, o. c., p. 82.

⁸⁾ Academia Română, *Memoriile Secțiunii Istorice*, Seria III, Tom. XII, p. 133.

În acest timp Mihai își deplasă (poate că și amenințarea unei intrări în țară a lui Moise Szekely cu oaste ardeleană ¹⁾, îl sili la aceasta) grosul forțelor din valea Cricovului, prin depresiunea Podenilor spre Apus (probabil concomitent și paralel cu retragerea detașamentului Baba Novac și a celui din vii) și ocupă dreapta Bucovelului ²⁾. Aci avu loc, în zilele de 19 și 20 Octomvrie, bătălia pe care am descris-o aiurea ³⁾, în care Mihai a fost învins.

Comentarii. Colonelul Zagoriț a analizat rostul Țării Bârsei și a șesului celor Trei-Scaune într'un războiu dintre Moldova, Muntenia și Transilvania ⁴⁾. Nu voiu repeta cele demonstrate de d-sa.

Aflarea lui Mihai Viteazul, în acea parte, servia lui Basta ca acoperire pentru strângere de forțe cu cari să se opună unui eventual atac al Moldovenilor și al Polonilor, venind din valea Trotușului.

Zamoyski, pe de altă parte, nu putea înainta spre și în Muntenia atâta timp cât pasul Oituzului rămânea deschis unui atac venind din șesul Celor-Trei-Scaune.

În sfârșit, aflându-se în Țara Bârsei și în șesul Celor-Trei-Scaune, Mihai, bizuindu-se pe ajutorul Secuilor, putea să creadă că, apărând Ardealul de un atac moldo-polon urmărind înscăunarea la Alba Iulia a lui Sigismund Báthory, făcea un serviciu împăratului dela Viena și că acesta i-ar fi recunoscut, în schimb, stăpânirea Transilvaniei. El ar fi apărut în același timp, indirect, Țara Românească de atacul lui Zamoyski.

Mihai își lua însă dorințele drept realități. Basta și Ardeleenii se înțelesesă cu Zamoyski și atunci acesta, știind că Mihai nu e susținut și că un atac prin Oituz nu este de temut, nu mai fu oprit de nimic ca să înainteze spre Târgoviștea.

¹⁾ Al. P. Ilarian, *o. c.*, I, p. 267; Iorga, *o. c.*, p. 47; *Luptele...* (Pernice), p. 39.

²⁾ Academia Română. *Idem*.

³⁾ *Ibidem*, pp. 138—140.

⁴⁾ *O. c.*, pp. 23—27, 30, 37, 83.

O apropiere se poate face cu ceea ce zicea, în Ianuarie sau Februarie 1558, Stănilă, marele vornic (I. Bogdan, *Relațiile...* (ed. 1902), p. 234): «Dela jupân Stănilă, mare vornic, multă sănătate județului din Brașov și tuturor pârgarilor. Și vă dau de știre ca unor buni prieteni: știți bine că sunteți prietenii noștri, iar noi ai voștri, și deci e mai bine să rămânem și acum prieteni; *căci știți bine că fără noi voi nu puteți fi, și țara voastră, țara Bârsei, fără țara noastră nu poate.*

Dispozițiunile luate de Mihai adunând grosul trupelor sale în valea Cricovului (de unde putea ataca în flanc pe Poloni și unde putea primi ajutoarele făgăduite) și făcând ca detașamentul lui Baba Novac să execute o foarte bună manevră de acoperire și apoi alegând pentru rezistență pozițiunea de pe Bucovel (de unde avea trei direcții de retragere: valea Teleajenului, a Prahovei și drumul spre Târgoviște și deci trei direcții pe care-i puteau sosi ajutoarele) erau justificate, deși n'au putut face ca să se obțină rezultatul dorit de Mihai. Și n'au putut duce la rezultatul țintit fiindcă Mihai nu a căpătat ajutor nici dela Basta (căci s'au opus Ungurii și Ardelenii, cari au trimis chiar pe Moise Szekely în contra domnitorului român), nici dela propria-i țară, în care boierii — cu puține excepțiuni — erau sătui de domnia sa ¹⁾ iar masa populației — țărănimea — nu avea niciun interes să se sacrifice pentru cauza lui.

Apreciere generală asupra strategiei lui Mihai Viteazul. Faptele, înșirate pe scurt în paginile precedente și analiza lor, au arătat că, în general, strategia lui Mihai Viteazul a obținut rezultatele imediate cerute de politica urmărită de acest domn. Căci, de fapt, lui Mihai nu i-a mai poruncit Sultanul din toamna 1594 și până la mișeasca lui ucidere pe câmpia Turdei, iar operațiile sale peste Carpați i-au adus stăpânirea asupra Transilvaniei și asupra Moldovei.

Strategia lui Mihai Vodă Viteazul a fost o strategie ofensivă. Și chiar atunci când a luptat în defensivă — campaniile contra Turcilor — defensiva sa a fost o defensivă activă, alcătuită din atacuri parțiale continue, date pe toată întinderea dintre Dunăre și Balcani (și chiar dincolo de aceștia), atacuri vijelioase, date pe neașteptate, cari au uzat pe adversar și l-au împiedicat și să facă o sfortare mai mare în Ungaria și să poruncească în Muntenia. Acest soi de a conduce războiul răspundea și firii lui Mihai și instrumentului de care s'a slujit:

¹⁾ Chiar Buzeștii îl părăsiră (*Magazin istoric*, IV, p. 301). Iorga, *Istoria armatei române*, II, p. 53; Kogălniceanu, *Letopisești*, I, p. 258.

Și Napoleon fu părăsit de mareșalii săi cu toate că, ca și Mihai Viteazul, îi umpluse de bani și de dotațiuni.

o armată de mercenari, cari, precum o arată un izvor contemporan, trebuiau mereu ocupați.

În cele două campanii pentru cucerirea Transilvaniei și pentru cucerirea Moldovei (repet că în acest studiu nu fac o istorie a lui Mihai Viteazul ci studiez numai strategia sa) măsurile luate au fost:

a) Un bun serviciu de informațiuni, îngăduind a se cunoaște precis și la timp și scopurile lui Andrei Báthory și acele ale lui Eremia Movilă și ale lui Zamoyski.

b) Bune manevre politice prin cari s'a reușit, dacă nu a orbi complet pe adversari, dar a-i înșela asupra clipei atacului.

c) Bune dispozițiuni de acoperire, cum bună a fost, ulterior, manevra de acoperire a lui Baba Novac între 9 și 19 Octomvrie 1600.

d) Un dispozitiv inițial potrivit al armatei, în mai multe grupuri, cari se întrunesc înaintea bătăliei, grație unei bune informațiuni și a unei exacte socotiri a spațiului și a timpului.

e) Atacuri bruscate și marșuri repezi pentru a nu da adversarului timp ca să concentreze forțe îndestulătoare.

Și totuși, la urma urmei, Mihai a fost înfrânt! Înfrângerea lui n'a fost însă datorită strategiei sale ci și ambițiunii prea mari ce-l stăpânea și politice sale interne și externe greșite.

Unul din învățămintele cele mai de seamă pe cari ni-l dă totalitatea războaielor lui Mihai este că: cu armate de mercenari se pot câștiga izbânzi, se pot cuceri țări, dar cele dintâi n'au urmări viabile iar cuceririle nu se pot menține.

Prin deosebita sa vitejie personală, prin loviturile necurmăte cu cari a izbit pe Turci ani de-a-rândul, prin fulgerătoarele sale cuceriri a Transilvaniei și a Moldovei, Mihai a făcut o mare impresie asupra contemporanilor săi străini și a lăsat în istoria neamului nostru o amintire strălucită. Dar mai presus de toate, cu toată neizbânda sa finală, a înfățișat ținta către care trebuiau să năzuiască generațiile cari erau să-i urmeze ¹⁾.

¹⁾ Ion I. C. Brătianu zicea către fiul său, în ajunul intrării României în războiu, în August 1916: «...valoarea lui Mihai Viteazul ca simbol al întregirii neamului rămâne întreagă... Noi putem spune că Mihai ne-a deschis calea, că a fost un premergător și un pregătitor al zilelor de astăzi... Fiindcă Mihai a dat o formă reală aspirațiilor noastre » (*Cele Trei Crișuri*, an. X, Nr. 7—8, p. 97).

Studiul războaielor sale arată, cred, că cu toate că realizările sale nu au fost statornice, cu toate că politica urmată de dânsul se poate critica, el a fost un strateg de nu mică capacitate, dela campaniile căruia putem căpăta învățăminte foarte folositoare.

STRATEGIA LUI MATEI VODĂ BASARAB¹⁾

Ca reacțiune contra domniei lui Leon Vodă²⁾, ca reprezentant al partidei creștine și militare³⁾ și cu ajutorul lui Gheorghe Rákoczy⁴⁾, vine pe tronul Munteniei, în 1632, Matei Basarab.

Vechiu luptător (căci luase parte la războaiele lui Mihai Viteazul⁵⁾ și ale lui Radu Șerban⁶⁾, noul domn, viteaz⁷⁾, priceput în treburile ostășești⁸⁾, cuminte, corect și cinstit⁹⁾, bun

«...Da, Mihai Viteazul a făcut bine prin acest suprem risc, cum, iarăși, prin acceptarea noului risc pentru Moldova, a făcut bine, căci asemenea deciziuni sunt înseși creatoare de forțe nouă prin aceea că răscolesc adâncurile incalculabile ale sufletelor omenești, care nu dau tot ce pot decât sub cremenea izbirii eroice și miraculoase (Iorga, *Despre Mihai Viteazul. Cuvânt de comemorare*. 21.XI.1919).

«S'a creat însă o stare de spirit de pe urma întreprinderilor lui (Mihai Viteazul) care ea a călăuzit istoria noastră aproape un veac... Se văzuse odată că un Român poate să meargă pe drumul lui Alexandru Machedon, râvnit de Mihai...» (Iorga, *Istoria Românilor prin călători*, I, p. 205).

Xenopol, o. c., V, pp. 306, 307.

¹⁾ Este o punere la punct al studiului meu *Incerări critice asupra războiului din 1653 dintre Matei Basarab și Vasile Lupu* (*Revista Infanteriei*, Septemvrie-Octomvrie 1912).

²⁾ Contra căruia luptaseră în anul 1631. Iorga, *Istoria armatei române*, II, pp. 115, 116; *Magazin istoric*, IV, p. 313; I. Sârbu, *Matei Basarab's Auswärtige Beziehungen*, p. 15.

³⁾ Iorga, o. c., II, pp. 111, 114, 115, 117, 118; Iorga, *Geschichte des Rumänischen Volkes*, II, p. 111.

⁴⁾ Iorga, *Geschichte d. Rum. Volkes*, I, c.

⁵⁾ Iorga, *Istoria armatei române*, II, p. 115; Iorga, *Răscoala Seimenilor împotriva lui Matei Basarab*, pp. 2, 16.

⁶⁾ Iorga, *Studii și Documente*, IV, p. CXIX.

⁷⁾ «Der iewezige Wallachische Wayuoda Matheo ein alter dapfferer Kriegsmann: Von der alten Wayuody geblüet, hatt durch sein Valor und Degen mehrers, unnd bey denn Türckhen ein solchen nammen bekommen, dass Sie ihn redoutieren, unnd schier ein anderen Michel Wayuwoda halten» (Rezidentul german din Constantinopol către împărat, 20 August 1643. Hurmuzachi, IV, p. 671).

⁸⁾ Luase parte, cu destoinicie, nu numai la toate războaiele domnitorilor români din vremea sa dar luptase și în Ungaria (Iorga, *Studii și Documente*, IV, p. CLXIII; IX, pp. 4 sqq.) și arată, în tot cursul domniei sale, o deosebită destoinicie, organizându-și o bună oaste și ducând-o la izbândă.

⁹⁾ Iorga, o. c., IV, p. CCVII.

gospodar ¹⁾, nu putea decât să ducă în interior o politică de întărire a puterii clasei boierești, din care făcea parte și cu care luptase în contra domnilor precedenți ²⁾, iar, în exterior, o politică de pace ³⁾.

De aceea vedem, în timpul domniei sale, dezvoltându-se și desăvârșindu-se organizarea unei armate de mercenari (spre care organizare tindea organizarea noastră militară încă din veacul al XVI-lea ⁴⁾, cunoscută sub numele de *seimeni* ⁵⁾, ostași cari — adevărați pretorien ⁶⁾ — se răsculară și-și impuseră voința, chiar sub domnia lui ⁷⁾, ceea ce sili ulterior pe urmașul său să-i distrugă ⁸⁾.

Pe de altă parte, el își ține obligațiunile față de Poartă și este un aliat constant al celor doi Rákóczy (tatăl ⁹⁾ și fiul ¹⁰⁾, cari domnesc unul după altul în Ardeal, deși cel puțin unul dintre aceștia — tatăl — l-a părăsit, la un moment dat ¹¹⁾.

Dar ca să aibe pace trebuia ca și vecinii săi să o vrea. Ori, printre aceștia era Vasile Lupu, domnul Moldovei ¹²⁾. Om foarte

¹⁾ Constantin Căpitanul (*Istoriile Domnilor Țării-Românești* (ed. Iorga), p. 118).

²⁾ *Magazin istoric*, IV, p. 313.

³⁾ I. Sârbu, *o. c.*, pp. 38—69.

⁴⁾ Vezi studiul meu asupra evoluției organizării armatelor noastre dela 1504 la 1653 (*Academia Română, Memoriile Secțiunii Istorice*, Seria III, Tom. XI, pp. 247—256).

⁵⁾ Iorga, *Istoria armatei române*, II, pp. 124, 125. Iorga, *Răscoala Seimenilor împotriva lui Mateiu Basarab*, pp. 5—15.

⁶⁾ « Acești seimeni și dorobanți reprezentau ceea ce în Stambulul dela sfârșitul veacului al XVI-lea ajunseră a reprezenta Ienicerii decăzuți » (Iorga, *o. c.*, II, p. 141). Se pot compara și cu *strelitzi* ruși.

⁷⁾ Constantin Căpitanul, *o. c.*, pp. 128, 129. Iorga, *Răscoala Seimenilor împotriva lui Matei Basarab*, *passim*.

⁸⁾ Cu ajutorul lui Rákóczy la Șioplea (Iorga, *Istoria armatei române*, II, pp. 144, 145; *Studii și Documente*, IV, pp. CCLXIII—CCLXXI, 126—129, 243, 244). Constantin Căpitanul, *o. c.*, pp. 132—135. Iorga, *Răscoala Seimenilor împotriva lui Matei Basarab*, p. 24.

⁹⁾ *Columna lui Traian*, 1876, p. 216; I. Sârbu, *o. c.*, pp. 64, 93.

¹⁰⁾ I. Sârbu, *o. c.*, p. 179.

¹¹⁾ Iorga, *Studii și Documente*, IV, p. CXCIV.

¹²⁾ « ... Între Matei și Vasile trebuia să izbucnească repede acea ură, care, luminând în război sau arzând potolit în vremuri de dușmănie acoperită, era să-i desbina pentru tot timpul vieții lor unul lângă altul.

« Căci nimic nu-i apropia. Veneau din neamuri deosebite, dintr'un trecut a lor deosebit și acela și urmăreau și scopuri ce nu semănau între ele. Aga Matei era un simplu boier de țară... La orice prilej, și el și ai lui arată aceeași îndreptățire; ei sunt restauratorii trecutului, învietoarii bunelor obiceiuri, împăcătorii zavistiei dintre fiii țării, mângâitorii săracilor și izgonitorii Grecilor ce li stricau sfaturile și buna stare a moșiei. Matei nu se înfățișează niciodată deosebit, cu patimile și gândurile lui proprii: îi place să facă știut oricând că lângă dânsul se găsește țara... »

ambitios, mândru, cu năzuinți împărătești ¹⁾, cult ²⁾, susținător al bisericii ortodoxe ³⁾ și clăditor atât de locașuri de închinăciune cât și de palate și școli ⁴⁾, mueratic ⁵⁾, impulsiv ⁶⁾ și falș ⁷⁾ râvnia să se facă stăpân pe Țara Românească, ceea ce a dat loc unei serii de conflicte armate cu Matei Basarab ⁸⁾.

Atât Matei Basarab cât și Vasile Lupu, își începuseră domniile prin dușmănirea Grecilor; aceștia găsiră sprijin la Constantinopole în Celebi Curt. Domnii români se înțeleg și, după stăruințele lor, Celebi Curt este omorât ⁹⁾. Matei Vodă refuză să ramburseze lui Vasile Lupu jumătate din suma ce acesta plătise pentru a-i scăpa pe amândoi de Celebi Curt ¹⁰⁾. Dar nu numai aceasta era cauza dușmăniei dintre cei doi domni. Încă dela așezarea sa în scaun Vasile Lupu făcuse intrigi în contra lui Matei Basarab, la pașa din Silistra ¹¹⁾ și chiar lucrase pentru înlocuirea vecinului său, prin fiul său (a lui Vasile) Ion ¹²⁾, dar nu a reușit ¹³⁾, cu tot concursul ce i-a dat Vizirul

Matei înfățișează deci o putere și un trecut... Omul isteț și vrednic care strânge birurile, pentru multe vistierii, pe lângă a lui, dincolo de Milcov, e cu totul altfel de stăpânitor decât acest bun părinte de familie... E un «tiran» în sensul antic și italian al cuvântului, un cuceritor de noroc, un vânător de bogăție și putere... (Matei) la ale altuia nu râvnește. Dimpotrivă, Lupu e un pizmătăreț, un lacom, un nesățios, un trufaș...» (Iorga, *Studii și Documente*, IV, pp. CLXXI—CLXXIV).

¹⁾ «Nu-l încăpea Moldova... vroia a face pe fiul său domn... Om cu hirea înaltă și Împărătească mai mult decât domnească (Miron Costin în Kogălniceanu, *Letopisești*, I, p. 305).

«Vasile, cu toate marile lui proiecte de a intra în Constantinopol, ca Împărat ortodox...» (Iorga, *istoria armatei române*, II, p. 129).

Dorea și coroana Ardealului (*Chronicon-Fuchsio-Lupino-Oltardinum*, I, pp. 196, 197; II, p. 50). *Căldătoriile patriarhului Macarie* (ed. Cioranu), p. 22, nota 1, p. 40, nota 2.

²⁾ Iorga, *Istoria armatei române*, II, p. 123; *Căldătoriile patriarhului Macarie*, pp. 21, 22 nota 1.

³⁾ *Căldătoriile patriarhului Macarie*, pp. 22, 23; Gh. Șincai, *Chronica Românilor* (ed. 1886), III, p. 91).

⁴⁾ *Căldătoriile patriarhului Macarie*, pp. 27, 28; Kogălniceanu, *Letopisești*, I, p. 310.

⁵⁾ Hurmuzachi, IV¹, p. 672; Kogălniceanu, I, c.

⁶⁾ Kogălniceanu, o. c., pp. 311, 312, 318, 319.

⁷⁾ «Arger, hoffartig — unnd falscher Arnaut» (Hurmuzachi, IV¹, p. 672).

⁸⁾ Constantin Căpitanul (o. c. p. 121) zice că Vasile Lupu dușmănia pe Matei «fără pricină».

⁹⁾ Iorga, *Studii și Documente*, IV, pp. CLXXXI, 187, 188, 240.

¹⁰⁾ *Ibidem*, p. CXCH.

¹¹⁾ Kogălniceanu, o. c., I, p. 304.

¹²⁾ Iorga, *Istoria armatei române*, II, p. 126; Kogălniceanu, o. c., I, p. 305; I. Sârbu, o. c., p. 113.

¹³⁾ *Ibidem*.

și cu toate că a intrat în Muntenia, toamna târziu ¹⁾, cu 30.000 ostași ²⁾ și a pustiit-o; a primit însă ordin dela Sultan să se retragă. În timpul retragerii a fost lovit de Munteni și Ardeleni sub Kemeny Ianoș ³⁾ (1637).

Nemulțumit de nereușita intrigilor sale și îndemnat de Turci, Vasile Lupu lăasă, în toamna anului 1639 ⁴⁾, domnia Moldovei fiului său Ion, iar el se duse, cu ajutor de cavalerie turcească ⁵⁾, ca să gonească pe Matei din domnia Munteniei, domnie pe care socotia să o ia el. A fost însă cumplit bătut de Matei, la Nenișori pe Ialomița ⁶⁾, și silit să fugă înapoi în Moldova, unde fiul său i-a înapoiat domnia. Raita aceasta a lui Vasile Lupu, căci a avut mai mult caracterul unei raite, a ținut 3—4 săptămâni ⁷⁾. Matei Basarab s'a înțeles atunci cu Gheorghe Rákoczy ⁸⁾, Voievodul Ardealului, ca să gonească pe Vasile din scaun și să-l înlocuiască prin Ion Movilă, fiul lui Simion Movilă. Ajunși însă cu oștile, respectiv la Milcov și în valea Trotușului, alianții s'au oprit și apoi s'au retras, spre a nu îndispuie pe Turci ⁹⁾.

Urmează apoi o perioadă de liniște nu atât din cauza morții fiului lui Vasile Lupu, pentru care acesta râvnise tronul Munteniei, cât pentru că Vasile Lupu, învins de două ori, avea nevoie de răgaz spre a se reîntrema ¹⁰⁾. Cu toate că Vasile se împacă formal, în acest timp (1644—1645), cu Matei, el totuși continuă intrigile contra vecinilor săi de pe tronurile Ardealului și Munteniei ¹¹⁾.

În 1652 îmbolnăvind-se Matei Basarab, Vasile Lupu a

¹⁾ Kémény apud Gh. Șincai, *Chronica Românilor*, III, p. 48.

²⁾ Hurmuzache, IV₂, pp. 494—496.

³⁾ I. Sârbu, I, c.

⁴⁾ Iorga, o. c., II, p. 125; I. Sârbu, o. c., p. 139.

⁵⁾ Hurmuzache, IV₂, pp. 506, 507; VIII, pp. 482—484; I. Sârbu, o. c., p. 182.

⁶⁾ Iorga, *Geschichte des Rumänischen Volkes*, II, p. 113; *Magazin Istoric*, IV, p. 321. Că bătălia s'a dat la Nenișori (azi Armășeștii pe Ialomița, *Marele Dicționar Geografic al României*, IV, p. 496) și nu la Ojogeni (cum o spun: Miron Costin, *Letop.* I, 309, Hurmuzachi, IV₁, pp. 671, 673, Iorga, *Istoria Armatei Române*, II, p. 125, Sârbu, o. c., p. 167), ne-o arată și inscripția lui Matei Basarab în biserica dela Gherghița (Tocilescu, *Istoria Românilor*).

⁷⁾ Iorga, *Studii și Documente*, IV, pp. 211—214; Trauchenfels, o. c., p. 337.

⁸⁾ Kogălniceanu, *Letopisești*, I, p. 308.

⁹⁾ Kogălniceanu, *Letopisești*, I, p. 308.

¹⁰⁾ Xenopol, o. c., VII, p. 24.

¹¹⁾ *Idem*, pp. 26—33.

cerut Porții ca, în caz de moarte a rivalului său, să i se deie lui domnia Munteniei ¹⁾.

Săturați de toate intrigile și neajunsurile ce le cauza domnul moldovan, îngrijiiți de alianța pe care, în urma căsătoriei fiicei sale Ruxandra cu Timuș, o făcuse Vasile Lupu cu Cazacii, Matei Basarab și Gheorghe Rákoczy (fiul) au reînnoit legăturile lor și, ascultând de cererea boierului moldovan Gheorghe Ștefan, s'au hotărât să pună pe acesta în scaunul Moldovei, spre a scăpa odată de Vasile Lupu ²⁾.

Cu ajutoarele primite dela Matei Basarab și dela Rákoczy și prin răscoala țării, supărată pe Vasile Lupu ³⁾, Gheorghe Ștefan a reușit să gonească pe Vasile Lupu din scaunul (3 Aprilie 1653) ⁴⁾ pe care-l ocupă la 7 Aprilie ⁵⁾. Este însă gonit, în curând de Vasile Lupu, care a venit cu oaste căzăcească ⁶⁾ și a bătut pe Gheorghe Ștefan la Popricani (24 Aprilie 1653) ⁷⁾. Gheorghe Ștefan a fugit ⁸⁾, la protectorul său, Matei, la Târgoviște ⁹⁾. Vasile Lupu a înaintat în urma lui ¹⁰⁾, deși o sumă de boieri l-au sfătuit să steie liniștit și să-și formeze o oaste de lefegii străini cu care să se opună unui eventual atac ¹¹⁾.

Efectivul total al oștirii moldo-căzăcești a fost de 20.000 oameni, din cari: 4000—8000 Moldoveni, 100 nemți călări, 12.000—16.000 Cazaci, cu 17 tunuri ¹²⁾.

Efectivul oștirii muntenești era de: 15.000—16.000 luptători, cu 12 tunuri ¹³⁾.

După bătălia dela Popricani ¹⁴⁾ oastea căzăcească s'a oprit câțva timp (28 Aprilie—8 Mai) la Iași, unde a tăbărit la Ga-

¹⁾ *Idem*, p. 37.

²⁾ Constantin Căpitanul, *o. c.*, p. 124; Iorga, *Studii și Documente*, IV, pp. 29, 30; Kogălniceanu, *Letopisești*, I, p. 322; *Magazin istoric*, IV, p. 332; I. Sârbu, *o. c.*, p. 325.

³⁾ Tanoviceanu, *Răsturnarea lui Vasile Lupu*, pp. 6—19.

⁴⁾ Cioranu, *Călătoriile lui Macarie*, p. 43.

⁵⁾ *Idem*, p. 44.

⁶⁾ Iorga, *Acte și Fragmente*, I, pp. 216, 217.

⁷⁾ *Călătoriile lui Macarie*, pp. 47, 48. I. Sârbu (*o. c.*, p. 330) zice 21 Aprilie/1 Mai.

⁸⁾ Iorga, *o. c.*, I, p. 220; *Id.*, *Istoria armatei române*, II, p. 138.

⁹⁾ Kogălniceanu, *Letopisești*, I, p. 332.

¹⁰⁾ Gh. Șincai, *o. c.*, II, p. 88; *Magazin istoric*, I, p. 301.

¹¹⁾ Kogălniceanu, *o. c.*, I, p. 332; Iorga, *Studii și Documente*, IV, p. CCXVII.

¹²⁾ Academia Română, *Memoriile Secțiunii Istorice*, seria III, tom. XII, p. 146.

¹³⁾ *Idem*, p. 146.

¹⁴⁾ În descrierea mersului operațiunilor urmez descrierea atât de bună și completă a lui Miron Costin. Intregirile și corectările sunt bazate pe citate.

lata, iar Vasile Lupu a chemat țara la arme. În ziua de 8 Mai ¹⁾, Timuș a înaintat spre Sud și s'a oprit la Podul Înalt. Acolo s'au organizat Cazacii în unități și li s'au distribuit bani, din partea lui Vasile Lupu.

În timpul acesta începuseră a sosi Moldovenii, cari formară, dela Podul Înalt înainte, avangarda.

Matei Basarab, aflând de izgonirea lui Gheorghe Ștefan și de înaintarea armatei moldo-căzăcești, trimise pe Diicu, spătarul său ²⁾, cu 9000 oameni ³⁾, împreună cu Gheorghe Ștefan (care avea cu dânsul 300 călăreți aleși și câțiva feciori de boieri), la granița moldovenească ca să fie « de strajă » sau cum am zice azi să acopere granița. El își adună grosul forțelor la Târgoviște și dă de știre lui Rákoczy, care adună o oaste la Merembrig în Țara Bârsei ⁴⁾.

Diicul se așază cu grosul forțelor sale pe malul drept al Milcovului mare ⁵⁾, la Sud de Focșani, călare pe drumul mare, și trimise o recunoaștere (« strajă pentru limbă » zice cronicarul) în valea Bârladului. Recunoașterea se ciocni cu Moldovenii lui Vasile Vodă, la gura Berheciului; ea fu respinsă și urmărită de Moldoveni până seara, când urmăritorii îi pierdură urma.

Siretul venind mare, oastea moldo-căzăcească a fost silită să se oprească câteva zile pe malul lui, până ce se făcu un pod pe vase (? la vechiul vad dela Ionășești). După trecerea Siretului, această oștire intră în Focșani și-i dete foc.

¹⁾ *Călătoriile lui Macarie*, pp. 53, 54.

²⁾ Constantin Căpitanul, *o. c.*, p. 126.

³⁾ Călări (*Magazin istoric*, IV, p. 323); « numai călărim » (Kogălniceanu, *Letopisești*, I, p. 333).

⁴⁾ Cronica lui Kraus în *Fontes rerum austriacarum*, III, p. 207.

⁵⁾ Miron Costin apud Kogălniceanu, *Letopisești*, I, p. 333. Nu Milcovul (numit de cronicar Milcovul mare) alcătuia granița dintre Moldova și Muntenia ci un braț pornind din Pânticești, trecând prin Focșani și isprăvind-se în balta Mândrești. După unul din manuscrisurile vechiului letopiseș acest braț ar fi fost săpat de Ștefan-cel-Mare (*Letopiseșul Țării-Moldovei până la Aron Vodă* (Ed. Giurescu), p. 59. Kogălniceanu, *Letopisești*, I, p. 162). Brațul acesta este numit azi Căcina (Harta

țării $\frac{1}{100.000}$ Foaia Focșani). Pentru acest nume vezi și Kogălniceanu, *Letopisești*, I, p. 490. Vezi și *Marele Dicționar Geografic*, IV, p. 340. Milcovia II, pag 151.

Că lupta s'a dat pe Milcov și nu pe canal o spune Miron Costin: « Sta în tocmală cu oștile și Diicul, spătarul lui Matei Vodă, nu departe de orașul Focșenilor, la Milcovul cel mare » (Kogălniceanu, *Letopisești*, I, p. 333).

Înaintând dela Focșani spre Sud, Moldovenii, cari continuau a forma avangarda, s'au izbit de oastea lui Diicu. Desfășurându-se imediat, ostașii lui Vasile Lupu atacă, de două ori, trecând prin apă, dar sunt respinși. În timpul acesta Cazacii se adunau și se întocmeau, în spatele Moldovenilor. Pentru a pune picior pe malul drept al Milcovului, Vasile Lupu pune pe Nemții săi să facă o mișcare înconjurătoare, care reușește datorită faptului că Nemții au mers pe sub mal.

Muntenii, văzând că și oastea căzăcească se apropia, s'au retras, în goana cailor, urmăriți fiind de dușmani până la Râmnic, dar fără a pierde multă lume.

Vasile Lupu și Timuș își urmează înaintarea spre Târgoviște, arzând și pustiind tot ce găseau în cale.

Matei Basarab trimisese, în ajutorul lui Diicu, seimeni și alți lefegii; aceștia, aflând de risipirea oastei lui Diicu ¹⁾ se retrag, dar sunt ajunși de primele elemente ale avangărzii lui Vasile Lupu, la trecerea Teleajenului ²⁾. Cavaleria munteană se oprește și rezistă pentru a da vreme pedestrimii (seimenilor) să se retragă.

Vasile Lupu și cu Timuș cred întâiu că au în față pe însuși Matei Basarab, cu toată oastea lui. Văzând, mai apoi, cât de puțini sunt Muntenii, cavaleria moldovenească trece Teleajenul prin vad, în mai multe locuri, ceea ce silește pe călăreții munteni să se retragă. Moldovenii urmărindu-i dau peste seimenii pedestri cari-i primesc cu focuri și se adăpostesc în niște dumbrăvi. Se dă de veste lui Timuș, care vine cu o parte din Cazaci. Aceștia descalecă și încep a lupta prin focuri cu seimenii. Folosindu-se de numeroasele dumbrăvi, din partea locului, seimenii se retrag încet, din dumbravă în dumbravă, până 'n lunca Prahovei, de unde n'au mai putut fi mișcați de Cazaci.

Noaptea Timuș a poposit, cu o parte din Cazaci, în Cocorăști, iar Vasile Lupu pe stânga Teleajenului.

Matei Basarab, fiindu-i oastea adunată, a înaintat din Târ-

¹⁾ Nu trebuie să ne mire această risipă, pentru că oastea lui Diicu era alcătuită mai ales din oameni de strânsură, din partea locului și aceștia, după obiceiurile vremii, au mers să-și pună la adăpost familiile și bunurile.

²⁾ La Șoplu (Șincai, o. c., III, pp. 88, 89); Șioplea (*Magazin istoric*, IV, p. 324).

goviște până la Finta, localitate la o zi de marș de Târgoviște, pe malul stâng al Ialomiții. Aci a luat pozițiune în defileul format de ultimile ramificații ale dealurilor acoperite cu păduri la Nord și Ialomița la Sud, și la debușarea drumului Ploești-Târgoviște de pe podețul peste pârâul mocirlos Cilianca.

În ziua de 17 Mai a avut loc la Finta, bătălia în care oastea moldo-căzăcească a fost învinsă și silită să se retragă.¹⁾

Urmărirea s'a făcut de Gheorghe Ștefan, cu oaste muntească. În această urmărire noul domn moldovan se oprește dintâiu la Răcăciuni, în valea Siretului, unde așteaptă să se strângă oastea din Țara de jos²⁾ precum și oștirea trimisă de Rákoczy prin Oituz și valea Troțușului³⁾. Gheorghe Ștefan bate apoi la Valea Seacă, lângă Bacău pe Orheeni și Lăpușnenii trimiși de Vasile Lupu și-i urmărește până la Roman, el mutându-și cartierul la Bacău⁴⁾. Strângându-și toate forțele (Moldoveni, Munteni și Unguri) Gheorghe Ștefan înaintează până la Sârca. Aci are loc o bătălie, în care Vasile Lupu este înfrânt (16 Iulie 1653) și silit a fugi peste Nistru la Rașcov.

Gheorghe Ștefan, după ce ia din nou domnia Moldovii, se îndreaptă spre Suceava, unde era refugiată familia lui Vasile Lupu, care avea cu ea și tezaurul fostului domn. A urmat un asediu, a cărui descriere am făcut-o într'un memoriu precedent⁵⁾.

* * *

Comentarii. Asupra strategiei din timpul domnilor români de cari ne-am ocupat, sunt de observat următoarele:

Atacurile sau mai bine zis raietele întreprinse de Vasile Lupu, în primii ani ai domniei sale, în contra lui Matei Basarab, au loc toamna, adică atunci când locuitorii, respectiv ostașii, au terminat lucrul câmpului.

¹⁾ Academia Română, *Memoriile Secțiunii Istorice*, Seria III, Tom. XII, pp. 145—148.

²⁾ Kogălniceanu, *Letopiseți*, I, p. 337; Iorga, *Studii și Documente*, IV, p. CCL.

³⁾ Șincai, *o. c.*, III, p. 90.

⁴⁾ Kogălniceanu, *Letopiseți*, I, p. 338.

⁵⁾ Academia Română, *Memoriile Secțiunii Istorice*, Seria III, Tom. XII, pp. 326—331.

Punerea lui Gheorghe Ștefan în scaunul Moldovei a avut loc în luna Aprilie, cu ajutor de ostași de meserie (munteni și unguri) și în epoca când Moldovenii erau ocupați cu lucrul câmpului, deci mai greu de adunat.

După bătălia dela Popricani situațiunea se prezenta astfel pentru Vasile Lupu:

Gonise pe Gheorghe Ștefan și se afla în capul unei oaste de 12.000—16.000 Cazaci, cu 17 tunuri și câțiva lefegii nemți și chemase țara sub arme, din care nu s'au strâns însă decât 8000 oameni.

Oastea adversarului său, învinsă la Popricani, parte se risipise (Moldovenii) iar parte se retrăgea în grabă spre Ardeal și Muntenia (ajutoarele date de Rákoczy și Matei Basarab).

Sușținătorii lui Gheorghe Ștefan — Matei Basarab și Rákoczy — se aflau liniștiți în țările lor, crezând că au scăpat de Vasile Lupu. Se știa — căci și faptele o dovedise — că exista o alianță între acei doi principii.

În sfaturile ce se țineau la Iași se iviră două păreri asupra operațiunilor ce trebuiau să urmeze ¹⁾:

1. A sta în defensivă, înmulțindu-și forțele prin înrolare de lefegii, și a aștepta atacul oștirilor ardeleni și muntene, (arătându-se în același timp la Constantinopol că Vasile Lupu era nevoit să se apere contra atacului vecinilor, cari stricaseră deja rosturile țării).

2. A ataca cu iuțeală pe cei doi potrivnici.

Să cercetăm aceste proiecte de operațiuni, mai de aproape.

Primul proiect prezintă foloase: a) prin aceea că arăta pe Vasile Lupu într'o lumină favorabilă la Poartă — apărător al tronului său și nu agresor; b) îi îngăduia a-și mări forțele prin înrolări de lefegii și prin strângerea întregii țări sub arme și nu numai a unei părți; c) în sfârșit făcea cu putință, armatelor moldo-căzăcești adunate în regiunea Tecuci-Adjud, operațiuni pe linii interioare, oprind întrunirea, în Moldova, în regiunea gurii Trotușului, a armatei muntene, care se aduna la Târgoviște și ar fi înaintat prin Focșani, cu armata arde-

¹⁾ Kogălniceanu, *Letopiseți*, I, p. 331.

leană, care se aduna în Țara Bârsei ¹⁾ și ar fi intrat prin Oituz. Depărtarea egală a porțiunii văei Siretului dintre Adjud și Tecuci, de Iași, de Târgoviște și de Țara Bârsei și faptul că Vasile Vodă își avea deja adunată o parte din forțe — Cazacii — făcea ca ocuparea regiunii sus arătate să fie posibilă lui Vasile Lupu, înainte ca adversarii să poată sosi acolo. Faptele au arătat de altfel că Vasile Lupu a putut înainta până la o zi de marș de Târgoviște înainte de a i se putea opune o rezistență serioasă și atunci numai de unul din protivnicii săi.

Proiectul acesta mai ținea seamă și de un fapt, constant. Matei Basarab stătuse totdeauna în defensivă. El prezenta însă și inconveniente:

- a) Se pierdea efectul moral al primei izbânde.
- b) Se lăsa a se strecura în mințile partizanilor și a țării credința că Vasile Lupu se temea de adversar.
- c) Îngăduia vrăjmașilor a strânge forțe mai numeroase și a ataca în clipa când le priia mai bine.
- d) Aducea războiul în țară proprie.
- e) Lăsa pe Gheorghe Ștefan acolo de unde putea căpăta ajutoare.

Proiectul al doilea — luarea ofensivei — avea neajunsuri politice, căci înfățișa pe Vasile Lupu ca agresor, dar avea și foloase și anume inconveniente ce am văzut ale proiectului precedent, la cari se adaugă și faptul că corespundea mai bine firilor impulsive a lui Vasile și a lui Timuș ²⁾ și orice s'ar spune anumite firi omenеști nu pot să ducă o acțiune decât în sensul firii lor.

Oricare proiect ar fi adoptat însă Vasile Lupu, el este acuzat de a fi făcut o mare greșală, de către Miron Costin ³⁾, și anume că nu a luat Hotinul, care era pe linia naturală de retragere spre Polonia, și că a trimis doamna la Suceava și nu la Hotin. În teorie e just, și Vasile Vodă a greșit blocând numai Hotinul ⁴⁾

¹⁾ Cronica lui Kraus în *Fontes rerum Austriacarum*, III, p. 207.

²⁾ Iorga (*Studii și Documente*, IV, p. CCXLII) spune că încă dela pornirea sa din Camenița Vasile Lupu se lăudase că va cuceri Muntenia și Ardealul. Timuș zicea: că din țara Muntenescă prin Ardeal se va întoarce (Kogălniceanu, o. c., I, p. 331).

³⁾ Kogălniceanu, o. c., I, p. 328.

⁴⁾ Academia Română, *Memoriile Secțiunii Istorice*, Seria III, Tom. XII, p. 326.

și neîncercând a-l lua, dar nu se știe dacă Vasile ar fi putut lua Hotinul în scurtă vreme, căci de un asediu lung nu putea fi vorba, fiind nevoie de forțele moldo-căzăcești spre Sud.

Dacă proiectul adoptat de Vasile Vodă — acel al ofensivei — se poate justifica mai ales prin firea lui; dacă alegerea primului dușman de atacat — Matei Basarab — se poate justifica prin aceea că, la Matei se refugiase Gheorghe Ștefan, că Matei era adversarul cel mai capabil din punctul de vedere militar, și că de Muntenia nu-l despărția un lanț de munți înalți, nu se poate însă lăuda chipul cum a fost adus la îndeplinire.

În adevăr sortii de a distruge forțele lui Matei Basarab erau cu atât mai mari cu cât ele se atacau mai repede. Ori, unde se puteau afla acele forțe? După datinele vremii oastea cu leafă trebuia să se afle lângă domn, deci în Târgoviște, iar oastea de strânsură se aduna fie unde era Domnul, fie între acest din urmă loc și granița amenințată.

Problema strategică de rezolvat consta deci în transportul cât mai repede al forțelor moldo-căzăcești dela Iași la Târgoviște. Aceasta s'a făcut în aparență și s'au parcurs cei 330 de kilometri dintre Iași și Finta în 8 zile, deci 42 km. pe zi dacă nu se socotesc opririle și 50 km. pe zi dacă se socotesc și opririle.

Decât iuțeala aceasta a marșului a fost netrebuincioasă și în dauna puterii trupelor, care au sosit obosite ¹⁾. Și aceasta pentru că s'a pierdut vreme la Iași unde Vasile Lupu a stat cu trupele căzăcești 11 zile (28 Aprilie — 8 Mai) ²⁾, ședere care n'a folosit nimănui și a îngăduit numai Cazacilor să se dedea la prădăciuni ³⁾. Conducerea marșului nu a fost deci bună, pentru că la o ședere prea lungă a urmat o goană zadarnică, care a făcut ca trupele să se prezinte, pe câmpul de luptă dela Finta, obosite. La această greșală de execuțiune se mai adaugă acea a unei rele executări a serviciului de cercetare ⁴⁾ precum și neunirea în acțiune pe câmpul de luptă a Moldovenilor și a Cazacilor ⁵⁾.

¹⁾ « Oastea trudită de cale și obosită » (Miron Costin apud Kogălniceanu, *o. c.*, p. 334).

²⁾ *Călătoriile patriarhului Macarie*, pp. 52, 53.

³⁾ *Ibidem*.

⁴⁾ Miron Costin, *l. c.*

⁵⁾ Academia Română, *Memoriile Secțiunii Istorice*, Seria III, Tom. XII, p. 147.

Să trecem acum la Munteni. Pentru a scăpa de intrigile și neajunsurile ce i le făcuse Vasile Lupu, Matei se înțelese cu Rákoczy și amândoi dădură ajutor armat lui Gheorghe Ștefan spre a goni din scaun pe Vasile Lupu și a se urca în locul lui. Prin aceasta cei trei domni, al Ardealului, al Moldovei și al Țării Românești, uniți, ar fi putut rezista mai bine presiunilor și stoarcerilor Porții. Vasile Vodă gonit din scaun, reuși însă să revină, cu ajutor căzăcesc, și să gonească pe Gheorghe Ștefan. La primirea vestei acestor întâmplări — care probabil a ajuns la Târgoviște pe la 1 Mai — Matei a luat următoarele dispozițiuni:

1. A trimis pe Diicu, cu puțini lefegii călări și cu atâta oaste de strânsură câtă putea aduna, și pe Gheorghe Ștefan cu cele câteva sute de oșteni cari-i rămaseră, la hotarul moldovenesc.

2. A poruncit adunarea oștirii sale la Târgoviște.

3. A dat de știre lui Rákoczy și i-a cerut ajutor.

Și lui Matei Basarab ca și lui Vasile Lupu i se prezentau două soluțiuni: luarea ofensivei sau așteptarea atacului lui Vasile Vodă.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Dacă prima soluțiune prezenta folosul moral al întâietății atacului, prezenta în același timp neajunsul că putea indispuce Poarta, care și așa nu vedea cu ochi buni înțelegerea dintre domnii Ardealului și a Țării Românești. Apoi era inexecutabilă pentru că nu era timpul material de a combina o acțiune cu Rákoczy înainte de sosirea lui Vasile Lupu în Țara Românească, precum au arătat-o faptele.

Rămânea a doua soluțiune — a defensivei, care prezenta foloasele politice (punea pe domnii aliați în bună lumină la Poartă), foloase de execuție (dădea timpul trebuincios adunării mijloacelor) și corespundea firii lui Matei Basarab, tip de răzeș cuminte, apărându-și aprig patrimoniul dar care nu luase niciodată ofensiva.

Adoptat fiind proiectul defensiv să vedem cum a fost pus în lucrare.

Ce-i trebuia lui Matei? *Timp*. Și de ce? Pentru a-și aduna forțele și a da vreme de sosire ajutoarelor lui Rákoczy. Ori cum și-a asigurat, Matei Basarab, acest factor? Prin următoarele măsuri:

a) Printr'un detașament trimis la graniță ca « strajă » adică ca trupă de acoperământ, care să deie știri despre inamic și care să întârzie înaintarea acestuia.

b) Adunarea forțelor într'un punct (Târgoviște) central și destul de depărtat de graniță spre a ușura această adunare și pentru a mări încă numărul zilelor până la ciocnirea cu inamicul.

c) Vestirea lui Rákoczy.

Măsurile sunt juste, afară poate de faptul că grupul de acoperire avea un efectiv prea mic față de marea distanță (169 kilometri) la care se găsea de locul de adunare al grosului forțelor.

Asupra executării serviciului de acoperire cred că Miron Costin are dreptate când critică pe Diicu ¹⁾. În adevăr, ce se cerea lui Diicu? Să procure știri despre dușman — arătând mai ales pe unde înainta acesta — și să întârzieze mersul lui. De prima însărcinare Diicu s'a achitat bine, căci recunoașterile lui au luat contactul cu avangarda lui Vasile Lupu, la Gura Berheciului, deci la 50 kilometri de grosul trupeii de acoperământ, aflată la Milcov, și la 219 kilometri de locul unde se adunau grosul forțelor lui Matei. Se asigură deci ambilor comandanți (Diicu și Matei) cunoașterea din vreme a direcției de înaintare a vrășmașului precum și — probabil — și ale efectivelor acestuia.

De a doua însărcinare Diicu nu s'a achitat tot așa de bine, pentru că nu era de ajuns a lua o poziție, pe un obstacol de-a-curmezișul direcției de înaintare a dușmanului și a rezista acolo, cu îndârjire. Făcând astfel se expunea, cum a fost cazul, ca să fie înfrânt și ca armata munteană să nu mai aibă acoperire.

Între Milcov și Târgoviște erau o sumă de obstacole naturale: Râmna, Râmnicul, Buzăul, Cricovul, Teleajenul, Prahova, pe cari ar fi putut opune rezistențe succesive de scurtă durată, ceea ce ar fi silit pe dușman să se desfășoare, de repetate ori, l-ar fi întârziat și l-ar fi plictisit. Cu alte cuvinte Diicu ar fi trebuit să procedeze așa cum au procedat trupele

¹⁾ Kogălniceanu, o. c., I, p. 333.

lui Mihai Viteazul, în zilele premergătoare bătăliei de pe Bucovel (Octomvrie 1600).

Odată Vasile Lupu intrat în Muntenia și înaintând, cu pași repezi, spre Târgoviște, Matei Basarab nu mai putea rămâne în Târgoviște ci trebuia a întâmpina pe dușman.

Alegerea pozițiunii dela Finta a fost nemerită, căci se găsea într'un defileu, în care dușmanul nu putea să atace decât de front și era la o așa distanță de capitală încât aceasta nu putea suferi de peripețiile luptei.

În urmărire Gheorghe Ștefan a procedat cu prudență și sistematic. A înaintat întâi până la Răcăciuni lângă moșia sa Valea Seacă dela Sud de Bacău ¹⁾, păzit fiind de un detașament la Bacău. Aci el, boier din Țara de jos ²⁾, a chemat țara la arme, a așteptat ajutoarele din Ardeal și din Muntenia, și-a organizat o adevărată bază de operații înainte de a pași înainte, prin salturi (Bacău, Roman, Sîrca), spre lupta — decisivă de astădată — cu Vasile Lupu.

Strategia lui Matei Basarab, întemeiată pe realități și urmărind ținte ce se puteau realiza, cu mijloacele de cari dispunea, a obținut rezultate pozitive, pentru că se baza pe o politică sănătoasă, răspunzând nevoilor de atunci ale țării sale.

PRIVIRE GENERALĂ

Intr'un studiu precedent ³⁾ am arătat că strategia pe care au practicat-o Românii, dela întemeierea principatelor și până la finele veacului al XV-lea a fost mai ales o strategie defensivă, având de menire apărarea ființării țărilor românești, în alcătuirea lor de atunci. Forma sub care se înfățișa această strategie era acea a măcinării oștirilor dușmane prin hărțuiri și a atragerii lor la strâmtoare, unde superioritatea numerică și de armament a trupelor vrășmașe era copleșită de sporul ce-l dădeau Românilor terenul și chipul lor de luptă.

¹⁾ Kogălniceanu, *Letopisești*, I, p. 337.

²⁾ Avea moșii la Valea Seacă, Bogdana, Cașin în județul Bacău. Iorga, *Răscola Seimenilor împotriva lui Mateiu Basarab*, p. 4.

³⁾ Academia Română, *Memoriile Secțiunii Istorice*, Seria III, Tom. VI, pp. 23—68.

Această strategie se potrivea alcătuirii de atunci și se întemeia pe: un bun serviciu de informațiuni, o acoperire elastică, multă mobilitate, meșteșug desăvârșit în hărțuire și un deosebit interes pentru apărarea gliei strămoșești.

Cu trecerea țărilor sub ascultarea sultanilor dela Constantinopol, cu decăderea economică și politică ce a urmat acestei ascultări, cu schimbarea chipului de stăpânire a pământului, s'a schimbat și politica ce au urmat țările noastre. Ele nu mai erau nevoite să-și apere ființa, căci niciunul din vecini nu era în stare, atunci, să atace pe Turci și să-i ieie vreun teritoriu făcând parte integrantă din imperiu sau pus sub protecțiunea lor.

Războaiele ce au fost purtate de ai noștri, dela începutul secolului XVI înainte, n'au avut deci, decât excepțional, rostul de a apăra ființarea statelor românești și numai în cazul răsculării acestor țări contra suveranului din Stambul, răsculări cari au fost mai mult răscoale ale domnitorilor decât ale țărilor.

Majoritatea războaielor au constat fie din lupte date de diferiți competitori pentru ocuparea scaunelor domnești, fie din năvălirile pornite din nevoia sau dorința unor domni de a se amesteca în afacerile vecinilor sau de a răzbuna vreo acțiune dușmănoasă.

Alte războaie au fost acelea în care Românii au luat parte ca simpli auxiliari al armatelor străine și, în special, a celor otomane.

În fine, s'au purtat de Români și războaie pentru cucerirea de teritorii ce nu le aparțineau.

Nu am studiat războaiele în care armate sau unități românești au luptat ca auxiliare ale armatelor străine, deoarece, în asemenea războaie, conducerea de căpetenie și deci strategia nu a fost românească.

Pentru celelalte războaie, am ales, firește, pe acele pentru care se găsește o documentare mai completă. De altfel aceste războaie sunt tocmai și cele mai importante.

În ambele războaie de apărare studiate am văzut că strategia adoptată — defensivă — nu a fost pasivă, ci activă. Dar, pe când Ion Vodă-cel-Cumplit, acoperit în cele trei direcțiuni din cari se aștepta a fi atacat și avându-și grosul forțelor adunat într'un loc central, s'a mulțumit a ieși întru întâmpinarea

coloanelor dușmane, cari nu au atacat în același timp granițele sale, și a le isbi pe rând, ducând un războiu de repezi mișcări pe linii interioare, războiu în care a avut izbânzi până ce a intrat în joc trădarea, Mihai Viteazul, care se folosia numai de ostași de meserie, a căutat mereu să preîntâmpine pe dușman, ducând, ani de-a-rândul, un nemilos războiu de neîncetate năvăliri vijelioase pe însuși teritoriul dușman.

Acești domni nu s'au mărginit însă la folosirea unui singur soi de manevră strategică. Așa, în 1572, Ion Vodă a încercat să execute manevra în retragere pentru a atrage oștirea lui Bogdan Vodă Lăpușneanu la strâmtoare, după strategia noastră tradițională, iar Mihai Viteazul a luptat, cu succes, pe linii interioare în Ianuarie 1595, în regiunea Giurgiului, și, tot el, a avut pe Dunăre, în vara aceluiași an, o acoperire activă, care i-a îngăduit să știe precis unde urma să se pronunțe principalul atac turcesc și, ulterior, a reușit, prin bătălia dela Călugăreni și prin retragerea sa spre locul de unde urmau să-i sosească ajutoarele, să aducă pe dușman tocmai în fața forțelor ce erau să-l silească (pe Sinan) la o rușinoasă retragere.

Se poate spune deci că, în tot decursul veacurilor, strategia pe care au folosit-o Românii, pentru apărarea ființării staturilor lor, fie că a fost acea folosită în vremile mai vechi, măcinarea, prin hărțuire, a dușmanului ce înainta în țară românească, atragerea lui la loc strâmt și zdrobirea lui acolo, fie că a constatat din manevre pe linii interioare, fie că a căutat să preîntâmpine atacul dușman prin atacarea năvalnică a acestuia, nu a fost niciodată pasivă. Strategia românească, dispunând de efective mai mici și de un armament inferior dușmanului, și-a mărit mijloacele printr'un bun sistem de informațiuni, printr'o acoperire potrivită, printr'o folosire iscusită a terenului și prin mișcare. Aceste toate au făcut ca, pe câmpul de bătălie, armatele românești să se prezinte, de foarte multe ori, în condițiuni superioare și ca izbânda să fie de partea lor.

Un fapt care a ajutat mult la apărarea țărilor noastre față de Turci și care a îngăduit ca, în intervalul dintre două războaie, țara să se poată reface e acela că, de obicei, Turcii nu făceau războaie decât între finele primăverii și acele ale toamnei precum și că ei erau nevoiți să lupte pe atâtea teatre de războiu

deosebite încât nu puteau da, în toți anii, aceeași intensitate operațiunilor de pe toate teatrele.

Amintirile lăsate de trecutul mai depărtat, vecinătatea Tătarilor concepțiunea ce se avea atunci despre relațiile dela domn la domn și nevoile politice au făcut ca năvălirile, incursiunile și raitele, atât făptuite de ai noștri cât și de vecinii noștri la noi, să fie unul din chipurile cele mai obișnuite ale acțiunilor războinice. Cele mai multe din aceste năvăliri s'au executat pe o scară mică și au fost mai ales acțiuni de piraterie. Dar au fost și asemenea operațiuni cari au urmărit țeluri politice. Printre aceste din urmă cele ale lui Petru Rareș au fost mai sistematic concepute și executate și pentru dânselă avem o documentare mai completă.

Oricum era să fie năvălirea, o mică incursie, cu caracter localnic, sau o operație mai mare, prima condițiune ce trebuia să îndeplinească, pentru a avea succes, era surprinderea. Pentru obținerea acesteia se alegea, de către ai noștri, un anotimp când ei nu erau ocupați cu munca câmpului sau când dușmanii nu se așteptau la vreun atac (de pildă Secuii în iarna 1528/1529), apoi trupele hotărâte pentru năvălire, în majoritatea lor călări, se adunau în mai multe grupe, destul de depărtate unele de altele și, fiecare, destul de puternică pentru a putea înfrânge micile rezistențe ce erau să întâmpine. Acestea năvăliau deodată. Atacurile se dădeau cu cea mai mare iuțeală așa ca vestea năvălirii să sosească, la cei atacați, odată cu năvălirea. Rezultatul de înspăimântare obținut (Secuii și Brașovul în 1529) sau teritoriul râvnit cu orașele sale fiind ocupat (Podolia 1530), trupele, încărcate cu pradă, se retrăgeau imediat în țară.

În ceea ce privește războaiele de cucerire, Mihai Viteazul a procedat astfel:

După recunoașteri și informații aduse de agenți, anume trimeși, sau chiar concomitent cu căutarea de știri s'a pus la cale o destrămare a forțelor dușmanului (înțelegerea cu Secuii în toamna anului 1599, acea cu o parte din Moldoveni, în primăvara 1600). Inchiderea granițelor și manevra de înșelare diplomatică urmau iar, după un scurt interval de timp, trupele se adunau, în mai multe grupe, făcând fiecare față unei direcții de acces în țara a cărui posesiune era râvnită. Năvă-

lirea repede, pe direcțiile alese, se isprăvea prin adunarea tuturor grupelor înainte ca dușmanul să-și poată strânge toate mijloacele, așa că bătălia decisivă urma ca să se deie cu forțe mai mari ca ale adversarului.

În sfârșit în luptele ce se dădeau pentru căpătarea unei domnii sau pentru apărarea acesteia față de acțiunea unui pretendent, ocuparea capitalei juca rolul de căpetenie, pentru că cu puterea politică concentrată în capitală, cu nepăsarea din ce în ce mai mare a masei populației față de persoana domnitorului, păstrarea capitalei sau cucerirea ei, asigurau, domnului în scaun sau rivalului, domnia. De aceea, în asemenea războaie, manevra strategică pentru atacator consta, mai cu seamă, în executarea, prin surprindere, a unui marș forțat asupra capitalei, iar pentru apărător, în întârzierea acestui marș până la strângerea puterilor proprii sau sosirea ajutoarelor cerute vecinilor.

Ca încheiere se poate zice că, dacă din cauza schimbării situațiunii internaționale a principatelor române și a modificării (cauzată în mare parte de această schimbare) alcătuirii lor social-politice, a rezultat o schimbare a politicei țărilor noastre, strategia, care nu este decât instrumentul politicii, nu a rămas împietrită în vechile ei forme ci a știut să găsească procedee potrivite cu țintele de atins și cu mijloacele de cari se dispunea.

Studiul acestei strategii este plin de învățăminte folositoare.

Șugura, 10 Aprilie 1932.

ÉVOLUTION DE LA STRATÉGIE CHEZ LES ROUMAINS DE 1504 A 1654 R É S U M É

L'auteur a montré, dans un mémoire précédent¹⁾, que la stratégie pratiquée par les Roumains, qui, depuis la fondation des principautés de Moldavie et la Valachie au XIV-e siècle et jusqu'à la fin du XV-e siècle, eurent à défendre l'existence de leurs pays, avait été une stratégie défensive dont les moyens furent:

Un bon service de renseignements,

Une couverture élastique,

Retraite des troupes de couverture, attirant le gros des forces ennemies à l'intérieur du pays, qui avait été volontairement et systématiquement saccagé et dont la population avait été évacuée.

Harcèlement non-interrompu des colonnes ennemies et de leurs convois.

Fixation de l'ennemi devant une position choisie de sorte que celui-ci ne puisse employer tous ses moyens.

Contre attaque vigoureuse.

Poursuite énergique.

A partir du XVI-e siècle cette stratégie changea, car, après que les principautés roumaines furent obligées de reconnaître la suzeraineté turque, que la décadence économique et politique et le changement résulté dans la propriété foncière, modifièrent les conditions d'existence dans ces principautés, la politique de leurs princes changea aussi. Ce ne fut plus que rarement qu'ils eurent à s'occuper de la défense du territoire, car aucun voisin n'osa essayer de conquérir des territoires

¹⁾ Academia Română, *Memoriile Secțiunii Istorice*, Seria III, Tom. VI, pp. 23—71.

placés sous la protection du Sultan. Sauf pour le cas d'une révolte contre la Sultan et de la nécessité qui résultait de défendre le pays contre les armées ottomanes qui venaient pour imposer l'obéissance, et de deux guerres de conquêtes territoriales, les guerres que soutinrent les Roumains de 1504 à 1653 eurent comme causes: soit le désir d'occuper un des trônes de Bucarest ou de Iassy par un des nombreux prétendants qui foisonnèrent à cette époque, soit le besoin — économique ou politique — de ravager un territoire voisin, soit, enfin, l'obligation d'accompagner les armées musulmanes dans leurs expéditions.

De l'étude faite dans les pages précédentes il ressort:

Que dans les guerres défensives la stratégie fut active. Un bon service de renseignements et une couverture adéquate permirent de connaître les dispositions de l'ennemi et d'y opposer soit une manoeuvre sur lignes intérieures, soit de prévenir l'ennemi par une série d'incursions rapides et vigoureuses dans les provinces limitrophes de celui-ci.

Pour les guerres de conquêtes la manoeuvre stratégique — basée sur des renseignements complets, sur une couverture efficace et sur une manoeuvre diplomatique ayant pour bût de donner le change à l'ennemi — consista dans une attaque inopinée, faite par plusieurs colonnes, suivant chacune une autre voie d'invasion et se réunissant avant la bataille décisive.

Dans l'organisation et l'exécution des raids, on utilisa certainement l'enseignement procuré par les très nombreux raids des voisins tatars. Ces raids avaient généralement lieu à une époque de l'année où la population n'était pas prise par les travaux agricoles et étaient effectués par plusieurs détachements de cavaliers, partant de différents points et avançant, par surprise, avec une extrême rapidité, en territoire ennemi, afin que celui-ci ne puisse opposer de résistance sérieuse. Les garnisons ennemies chassées, la dévastation achevée, l'effet de terreur réalisé, les troupes rentraient, chargées de butin.

Enfin dans les nombreuses guerres civiles, ayant comme bût la possession du trône par un prétendant, l'occupation de la capitale jouait un rôle décisif, tant à cause de la centralisation de l'état qu'à cause de l'indifférence générale de la

masse de la population envers l'occupant momentané du trône. La manoeuvre stratégique fut donc toujours la même: attaque par surprise et marche aussi rapide que possible vers la capitale, pour l'assaillant; résistances successives pour gagner le temps nécessaire au rassemblement des forces armées et à l'arrivée des secours demandés aux voisins, pour le défenseur.

TABLA CUPRINSULUI

	<u>Pag.</u>
Strategia lui Petru Rareș	2
Campaniile din 1529	7
Campania din 1530—1531 contra Polonilor	14
Campania din 1538	15
Comentarii	16
Strategia lui Ion Vodă cel Cumplit	18
Campania din 1572	20
Campania din 1574	21
Comentarii	27
Strategia lui Mihai Vodă Viteazul	31
Războaiele cu Turcii	38
Comentarii	51
Cucerirea Ardealului	55
Comentarii	59
Cucerirea Moldovei și pierderea Ardealului	62
Comentarii	68
Pierderea Munteniei	72
Comentarii	76
Aprecieri generală asupra strategiei lui Mihai Viteazul	77
Strategia lui Matei Vodă Basarab	79
Comentarii	86
Privire generală	92
Rezumat francez	97